

Ս. Ն. Ս. _____ **Ն. Ս. Ն.**

N° 3 Ծաղկաբեր բույս լեզրերի, սիպակի. **N° 3**

ԳՐԼՈՎՍԿԻ

ԲԱՆԿՈՐ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ՅԵՎ Ռ. Կ. Կ.
ԴՐՈՇԻ ՏԱԿ

ԹԱՐԴՄ. Լ. ԴԱՆԵԼՅԱՆ

355.23

9-81

U. U. A. A.-Z. W.-þ G þ g

Հայկական Խմբագր.-Հրատարակչական Կոոպերիա

ՅԵՐԵՎԱՆ, 1924

1 MAR 2010

Ն. Խ. 2. Ս.

2. Ս. Խ. 2.

Պաշտօնային բոլոր լեզուները, միացե՛ք

355.23 ԳՈՐԼՈՎՍԿԻ

Գ-81

ԲԱՆԿՈՐ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ՅԵՎ Ռ. Կ. Կ.
ԴՐՈՇԻ ՏԱԿ

Թարգմ. Լ. ԴԱՆԵԼՅԱՆ

11025

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՆՍՏԱՆՍՆՈՒԹՅԱՆ

Կ. Կ. Բանակի Ռազմա-Ներքինական Խորհրդի
Կից Հայկական Խմբագր.-Հրատարակ. Կոլեկցիայի.
Յերեվան — 1924

Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն
ՏՐԵՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏՊԱՐԱՆ
1924

3105

46856.64

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Հայկական Դիվիզիայում տարվող Դադարադա-
խատանքների հիմնական դժվարություններից մեկն
էլ յեղել և հայերեն գրականության, առավել յիվ
ծեռնարկների պակասությունը:

Ազգային դիվիզիաներում աշխատող յիվ ա-
ռանձնապես Հայկական Դիվիզիայի քաղաշխատողնե-
րը յիվ կրտսեր հրամկազմը այս տեսակետից շատ
անգամ անելանելի դրություն մեջ են գտնվում:

Մեր քաղղեկների, գրադարանապետների, ու-
սուցիչների, ակումբի պետերի, կրտսեր հրամկազմի մի
խոշոր մասը ուսաց լեզվին փտիրապետում: Նրանցից
պահանջվում է աշխատանք, իրազեկություն ընթա-
ցիկ կյանքի յիվ խորհրդային իշխանության հիմնա-
կան խնդիրների, սակայն չկան գրքեր, ծեռնարկներ:

Մյուս կողմից հենց կարմիր բանակային մաս-
սայից ընթերցողների մեծաքանակ խմբեր են պատ-
րաստվում ամեն որ: Նրանց համար հանրամատչելի
գրքույկներ հայթայթելու մտահոգությունը միշտ
էլ ծանրացած է յեղել Դիվիզիայի քաղրաժնի վրա:

Այժմ մենք հնարավորություն ունենք հրատա-
րակելու հայերեն լեզվով «Բանվոր դասակարգի յիվ
Ռ. Կ. Կ. դրոշի տակ» գրքույկը: Այս գրքույկը հր-
րատարակված է յեղել անցյալ տարի Մոսկվայում
Բարձրագույն Ռազմախմբագրական խորհրդի կողմից

յեւ Միութեան Ռազմաճակատական Խորհրդի Քաղ-
վարչութիւնը հանձնարարել է նրան վորպես բաղդէկի
ձեռնարկ 1923—1924 թվի ձմեռային շրջանի համար:

Գրքույկը հարմարեցրած է Քաղաքական կանո-
նագրքի հիմնական կետերին յեւ վորպես այդպիսին
գրքում տեղափոխված բոլոր ցիկլերը պետք է դա-
ստանդվեն 1924—1925 թվի ձմեռային շրջանում
նորեկ կարմիր բանակայիններին:

Գրքույկի մեջ պարունակվող մեթոդական մասը
յեւ չափազանց խնամքով հաշվարկված թվական տե-
ղեկութիւնները ոնեց աշխարհից կարող են ոգտա-
գործել վոչ միայն բաղդէկները, այլ նաեւ մնացած
բոլոր աշխատողները՝ առանձնապես ուսուցիչները:

Իսկ իր ամբողջ բովանդակութեամբ գրքույկը
կարող է, յեւ պետք է լինի բոլոր գրագետ կարմիր
բանակայինների յեւ գորական ծառայողների բն-
թերցանութեան հարմար նյութ:

Հայկական Դիվիզիայի Քաղաքային
Պ. Գ. Խ. - պրոպ-մաս

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Այս գրքի վերնագիրն է. «Բանվոր դաստ-
կարգի և Ռ. Կ. Կ.-ն դրոշի տակ»: Այդ վերնա-
գիրը ամենեւին պատահաբար չէ վոր տրված է
ու միայն ազիտացիայի համար չէ: Նա պարու-
նակում է յուր մեջ ցիկլի գրույցները հիմնա-
կան բովանդակութեւնը, նրա հիմնական յեղա-
նակը, նրա տեսողութեան անկյունը, վորի տակ
պետք է պարզաբանվեն նրա բոլոր հարցերը:

Այդ վերնագրումն է ամփոփվում ցիկլի հիմ-
նական նպատակը. դաստիարակել կարմիր բա-
նակայինին այն վագով, վոր նա ըմբռնի քանվոր
դասակարգի ու գյուղացիութեան միութեան ան-
հրաժեշտութեւնը, և նրա ահագին նշանակու-
թեւնը բանվոր դասակարգի այդ միութեան
գործողութեւնների հաջողութեան համար ու
Ռ. Կ. Կ.-ն կողմից ղեկավարելու անհրաժեշտու-
թեւնը: Վաշտի քաղաքական ղեկավարը, կարմիր
բանակայինների հետ այդ ցիկլը անցնելիս՝ պետք
է միշտ նկատի ունենա այդ հիմնական նպատակը
և յուրաքանչյուր անգամ, ամեն մի թեմայով,
յուրաքանչյուր առանձին հարցով դաստիարակել

կարմիր բանակայինի գիտակցությունը այդ ուղղությամբ: Քաղաքական ղեկավարը այն ժամանակ միայն կարող է հաջող համարել յուր գործը, յեթե նույններէ Շ-ին կարմիր բանակայինը իրան տրված հարցերին հաստատապես կպատասխանի՝ թե ինչու և հարկավոր բանվոր դասակարգի միութիւնը գյուղացիութեան հետ, թե ինչու համար և հարկավոր Ռ. Կ. Կ. ներ:

Յիկլի առաջին զրույցը սկսվում է Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան մասին տրվելիք հարցից: Յիկլի վերջին զրույցն էլ նրանով է վերջանում: Դա արված է նրա համար, վորպէսզի ամբողջ ջիկլին տրվի գործնական նշանակութիւն. այսինքն. նախապատրաստել կարմիր բանակայիններին Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան տոնը կատարելու համար: Դա ունի նաև յուր մեթոդական արժեքը: Յարիզմի ու բուրժուազիայի դեմ բանվոր դասակարգի ու գյուղացիութեան մղած կռիւ պատմութիւնը կարմիր բանակայինի ըմբռնողութեան մեջ շարկապվում է իբրեւ մի դիմ Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը նախապատրաստելու համար: Յարական ռեժիմի դեմ մղած կռիւ պատմութիւնը կարմիր բանակայինի համար ստանում է որվա չարիքի շահագրգռութիւն:

Այնուհետև ջիկլը ժամանակագրական հե-

տևողականութեամբ պատմում է Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը նախապատրաստելու պատմութիւնը: Առաջին զրույցը պատկերացնում է բանվորների ու գյուղացիների վիճակը ցարական ռեժիմի ժամանակ: Նորակոչ կարմիր բանակայինը արդեն մոռացել է յերկրորդը (գյուղացիների վիճակը) և, ինչպէս գյուղացին իր մեծամասնութեամբ անծանոթ է առաջին (բանվորների դրութեանը): Դրա համար էլ վաշտի քաղաքական ղեկավարը չպիտի խնայի յուր ժամանակը այդ զրույցին խնամքով նախապատրաստվելու համար: Նա այնքան վառ ու կենդանի գույններով պետք է պատկերացնի գյուղացիների ու բանվորների վիճակը ցարական ռեժիմի ժամանակ, վոր կարմիր բանակայիններին առջև ներկայանա նրա ամբողջ սոսկալիութիւնը և վորպէսզի ամեն մի կարմիր բանակային չխնայի վորևէ ջանք չթույլատրելու ցարիզմի վերադարձը:

Դա է առաջին զրույցի դաստիարակչական նշանակութիւնը: Նրա կրթական նպատակը կայանում է նրանում, վոր կարմիր բանակայինը չմոռանա մի քանի տեղեկութիւններ հիշյալ շրջանից ու կարողանա հաղորդել նրանց յուր գյուղացիներին կամ նորակոչ կարմիր բանակայիններին:

Յերկրորդ և յերրորդ զրույցները կարմիր բանակայինին սերտորեն մոտեցնում են ցիկլի կենտրոնական հատվածին, բանվոր դասակարգի և Ռ. Կ. Կ.-ն գերին վերաբերող հարցին: Այդ յերկու զրույցներում բանվոր դասակարգի ու գյուղացիության պայքարի ընդհանուր հարցերով պետք է ապացուցել կարմիր բանակայինին, վոր բանվոր դասակարգի միությունը գյուղացիության հետ և հեղափոխական պրոլետարական կուսակցությունը, անհրաժեշտություն են: Զորքորդ, ճինգերորդ, վեցերորդ ու յոթերորդ զրույցները պատմական նույթ են մատակարարում այդ բանը ապացուցելու համար: Այստեղ քաղաքական ղեկավարը մոշ մի կերպ չպետք է տարվի միմիայն ղեպքերի պատմականը ամանդելով: Յուրաքանչյուր ավյալ մասնակի ղեպքում նա պետք է պատմաստի կարմիր բանակայինի գիտակցության մեջ միենուլն հիմնական զաղափարը, պատկերավորելով (иллюстрация) ու ապացուցելով նրան պատմական անցյալից բերած փաստերով: Ութերորդ զրույցը՝ կրկնողությունն է, և պետք է ի մի ամփոփե նախորդ զրույցների բոլոր յեզրակացությունները բանվոր դասակարգի կողմից Ռ. Կ. Կ.-ն ղեկավարությամբ գյուղացիության հետ միություն կազմելու անհրաժեշտության մասին:

Այդ և 2—8 զրույցների դաստիարակչական

նպատակը: Նրանց կրթական նպատակը կայանում է նրանում, վոր կարմիր բանակայինը ապավորե յուր հիշողության մեջ բանվոր դասակարգի ու գյուղացիության հեղափոխական պայքարի պատմության կարևորագույն ղեպքերը, կարողանա պատմել նրանց մասին յուր համագյուղացիներին ու նորեկ կարմիր բանակայիններին և նրանց որինակի վրա ել համոզե, վոր անհրաժեշտ է աշխատավորների ու Ռ. Կ. Կ.-ն միությունը: Ի հարկե, չի կարելի պահանջել կարմիր բանակայինից բոլոր մանրամասնությունները: Նա պետք է հիշե պայքարի կարևորագույն ետապները միայն, ու նրանց յուրաքանչյուրի եյությունը:

9-րդ զրույցը յեզրափակումն է ամբողջ ցիկլի: Նա շաղկապում է նրա հիմնական զաղափարը կարմիր Բանակի հետ: Այստեղ քաղաքական ղեկավարը պետք է ցույց տա կարմիր բանակայինին, վոր կարմիր Բանակը աշխատավորների ոգնականն է ու ղենքը և հետեապես Ռ. Կ. Կ.-ն ոգնականը: Վոր, մյուս կողմից, Ռ. Կ. Կ.-ն՝ աշխատավորների առաջնորդը է՝ միաժամանակ նաև կարմիր Բանակի առաջնորդը: Զրույցը վերջանում է տեղեկությամբ Հոկտեմբերյան հեղափոխության տոնի մասին և կարմիր բանակայինին ավելի է սերտորեն մո-

տեղնում նրան, իբրեւ բանվոր դասակարգի ու
 դյուղացիութեան միութեան տոնի, աշխատա-
 վորները դեկավար Ռ. Կ. Կ.-ն տոնի:

Իրանք են զրույցները առաջին ցիկլի բո-
 վանդակութիւնը և կրթական ու դաստիարակ-
 չական նպատակները: Այդ կողմից նրանցից
 յուրաքանչյուրը ընկ. Գորլովսկին վերլուծել է
 մանրամասնորեն:

Քաղաքական դեկավարի համար մեծ ար-
 փեք կունենան նույնպէս այն մեթոդական ցու-
 ցումները, վորոնք կցված են յուրաքանչյուր
 զրույցին: Իմանալով, վոր քաղժամի մեթոդի-
 կան մեզանում գեոկո աշխարհ ել մշակված չե-
 վոր ներկայումս գեոկո գծվար ե հանձնարարե-
 վորեն մեթոդական միջոցներ, իբրեւ լավագույնը
 մենք չեյինք առաջադրում ընկ. Գորլովսկու:
 այդ գործում վոչ մի անպայման շրջանակներ
 Դրա համար ել քաղաքական աշխատակիցները
 չպետք ե մոտենան զրբույկիս մեջ հիշատակ-
 ված մեթոդական ցուցումներին իբրեւ մեթո-
 դական տեխնիկայի վերջին խոսքի, այլ պետք
 ուշիմութեամբ ըննեն նրան, գնահատութեան
 յենթարկեն իրանց սեփական փորձի տեսակէ-
 տից ու մտցնեն անհրաժեշտ ուղղումները:

Շատ ոգտավետ կլինեն, յեթե ընկերներ
 այդ հարցի մասին իրանց նկատառումները հայտը

նեյին „Политработник“-ի էջերում:

Այնուամենայնիվ յես ուզում եմ տալ հե-
 տեյալ մեթոդական հարցը:

Յերբ մենք վորոշում եյինք ամբողջ ցիկլի
 ու առանձին զրույցների կրթական նպատակնե-
 րը, ասում եյինք թե կարմիր բանակայինը ան-
 հրաժեշտ ե, վոր լավ հիշե մի շարք տեղեկու-
 թիւներ ու կարողանա պատմել նրանց ուրիշ-
 ներին: Այդ նպատակը վորոշ չափով մեզ հա-
 մար նոր ե. բայց հրաժարվել նրանից մենք
 չենք կարող, վորովհետեւ մեր բանակը կադրա-
 յին ե, վորովհետեւ յուր, իբեւ կադրի նպատակ-
 ները իրազործելու համար, կարմիր բանակա-
 յինները պետք ե վոչ միայն իմանան, այլ և
 կարողանան տարրականորեն արտահայտել ի-
 րանց գիտեցածները ուրիշներին և այդ գործում
 լինել ոգնականներ քաղաքական կազմի համար:
 Այդ նպատակին կըավարարեն կարմիր բանա-
 կայինները այն ժամանակ միայն, յերբ նրանք
 կյուրացնեն վոչ միայն անհրաժեշտ գիտելիք-
 ները, այլ և ընտրութիւնը այդպիսի աշխա-
 տանքը կատարելու համար:

Կարմիր բանակայինը կարող ե սքանչելի
 կերպով իմանալ Հոկտեմբերյան հեղափոխու-
 թեան պատմութիւնը, բայց չի կարող պատմել
 ուրիշներին, յեթե սխառեմատիք կերպով չըն-

տեղացիի նա այդ բանին. ուստի հարկավոր է ախպետ տանել քաղաքական պարապմունքները, վորպեսզի բավականաչափ ժամանակ հատկացվի կարմիր բանակայիններին սխտեմատիքաբար ընտելացնելու իրանց իմացածները ուրիշներին պատմելու վարժություններին:

Բարդ ձևեր չի պահանջում այդ գործը: Դրա համար միանգամայն բավական է հերթով տալ կարմիր բանակայիններին բարձրաձայն կարգալու քաղ-կանոնադրության (կամ թե նրա անցյալ տարվա նախագծի) տվյալ հարցին վերաբերող այս կամ այն փոքրիկ հատվածը և հասարակ ձևով բացատրելու նրան յուր ընկերներին: Նման ձևով կարելի չէ տալ կարգալու և բացատրելու մի փոքրիկ կտոր վորևե հանրամատչելի գրքույկից: Կարելի չէ վերջապես վորևե հարց տալ (որինակ. հարկավոր է արդյոք Ռ. Կ. Կ. նր թե ոչ) ու առաջարկել կարմիր բանակայիններից մեկն ու մեկին բացատրել այդ հարցը մյուսներին:

Իհարկե, մինչև նոյեմբերի 7-ը այդ յեղանակը դեռ չի տալ շոշափելի արդյունքներ: Բայց յեթե գործադրենք նրան ամբողջ տարվա ընթացքում, որըստորե վոչ միայն քաղաքական պարապմունքների ժամանակ, այլ բոլոր կարմիր անկյուններում, ակումբներում և այլն,

անշուշտ լավ արդյունքներ կունենանք: Յեվ այս կամ այն չափով, կարմիր բանակայինների այս կամ այն մասը մենք անպայման կպատճառենք ձմեռվա ընթացքում կադրային կարմիր բանակայինների պարտականությունները հմտորեն կատարելու համար: Քանի վոր այդ մեթոդը նոր է, անհրաժեշտ է ամենալուրջ կերպով ուսումնասիրել նրան փորձով և այդ ուղղությամբ կատարված աշխատանքների փորձերը փոխանակության նյութ դարձնել շրջանային ղեկավորական-քաղաքական թերթերի «Военно-Вестник»-ի ու «Политработник»-ի եջերում:

Հուսանք, վոր ընկ. Գորլովսկու այս գործույկը կբերի յուր ոգուտը: Բայց նա մինչև վերջ ոգտադործված կլինի այն դեպքում միայն, յեթե այն բոլոր ընկերներն ել, վորոնք նրանով են անցնում իրանց աշխատանքը, հնայտեն իրանց կարծիքը նրա թերությունների մասին, վորպեսզի նման տիպի հետևյալ աշխատությունների մեջ կարելի լինի խուսափել նրանցից:

Ա. Շիճեխ

ԽՐԱԳԻՐ

22 ԵԱՐԱՔ—66 ՆՅՈՒՔ.

I ՑԻԿԼ

ՅԵՐԵՄ ԵԱՐԱՔ—9 ԳՅՈՒՔ.

ԲԱՆՎՈՐ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ՅԵՎ Ռ. Կ. Կ. ԴՐՈՇԻ ՏԱԿ

1. Վո՞ր տոնն է տոնվելու նոյեմբերի 7-ին: Յարական ռեժիմը: Կալվաժատերերի ու կապիտալիստների իշխանությունը: Բանվորների և գյուղացիների դրուժյունը:

2. Գյուղացիների և բանվորների կռիվը ցարական ռեժիմի դեմ: Գյուղացիները չեն կարողանում հասցնել կռիվը հաղթական վախճանի: Բանվոր դասակարգի դերը, իբրև կռիվի ղեկավարի:

3. Բանվոր դասակարգի և գյուղացիության կուսակցությունը կազմակերպելու անհրաժեշտությունը:

Բոյլշևիկները՝ բանվոր դասակարգի և գյուղացիության հեղափոխական կուսակցությունն է: Նրանց դերը այդ կռիվում:

4. 1905 թվի հեղափոխությունը: Կռիվ ամենակարևոր ետապները: Գյուղացիական շարժումը: Յարական բանակը ընդդեմ ժողովրդի:

Հեղափոխության ջախջախումը: Նրա պատճառները:

5. 1914—17 թվականների պատերազմը: Ո՞վ սկսեց նրան և ինչու համար: Ի՞նչ տվեց նա բանվոր դասակարգին և գյուղացիությանը: Բոյլշևիկների պայքարը պատերազմի դեմ:

6. Փետրվարյան հեղափոխությունը: Բանվոր դասակարգի դերը: Իշխանություն հափշտակումը բուրժուազիայի կողմից: Գյուղացիների և բանվորների դրուժյունը: Եսերների ու մենշևիկների դավաճանությունը: Բոյլշևիկների դերը:

7. Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը: Բանվոր դասակարգի և բոյլշևիկների դերը:

8. Հոկտեմբերյան հեղափոխության հաջողության պայմանը բանվոր դասակարգի միությունն և գյուղացիության հետ՝ Ռ. Կ. Կ.-ն ղեկավարությամբ:

9. Ռ. Կ. Կ.-ը և Կարմիր Բանակը: Կարմիր Բանակը Ռ. Կ. Կ.-ն սգնականն է: Ռ. Կ. Կ.-ն աշխատավորության առաջնորդը, Կարմիր Բանակի առաջնորդն է: Հոկտեմբերյան հեղափոխության տոնը:

II ՑԻԿԼ:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆՎԱՃՈՒՄՆԵՐԸ

(7 ԵԱՐԱՔ—21 ՆՅՈՒՔ)

10. Իշխանության անցնելը Ռուսաստան:

նում բանվորների ու գյուղացիների ձեռքը: Ս. Խ. Հ. Մ. քարտեզը: Հասկացողություն քարտեզի մասին: Հեռավորություն և մասշտաբ: Ցամաքի, ծովի, գետերի, բաղաձևերի ու հաղորդակցության ճանապարհների նշանակումները: Տեղանքի (местность) բեկեֆը (պատկեր): Ծանոթ տեղերի վորոնումը կարմիր բանակայինների կողմից:

11. Ս. Խ. Հ. Մ. ազգաբնակչությունը: Ներանց բաժանումը ըստ պարագմունքների: Գյուղացիությունը: Բանվոր դասակարգը: Գլխավոր տնտեսական շրջանները:

12.—16: Ինչ տվեց Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը գյուղացիությանը: Հողերի խլելը կալվածատերերից և ընդհանուր ժողովրդի սեփականություն դարձնելը: Հողային կոդեքսը (որենսդրությունը): Հողոգտագործման, կապալի, բանվորական ուժ վարձելու յեղանակը: Տնտեսության միջերգների ողտագործման աղատությունը: Խորհրդային իշխանության ոգնությունը գյուղացիական տնտեսությանը: Հացի եքսպորտը (ադատումը): Գյուղատնտեսական վարկ:

Ազրոնոմիական ոգնությունը և ազրոնոմոսը: Ըստպագանդը: Ոգնություն սովյալներին: Գյուղացիական փոխոգնության գործի դարգացումը:

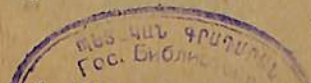
Փոխադարձ ոգնության կոմիտեները: Գյուղացիական կոոպերացիան:

17-18: Արդյունաբերության զարգացումը: Յարական ժառանգությունը: Արդյունաբերությունը բարձրացնելու միջոցները: Ոտարերկրյա կապիտալի մասնակցության հրավերը: Նրա ստրկացուցիչ պահանջները: Ս. Խ. Հ. Մ. աշխատավորները իրանց ուժերով կբարձրացնեն արդյունաբերությունը: Արդյունաբերության բարձրանալը:

19. Ինչ տվեց Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը բանվոր դասակարգին: Կապիտալիստի իշխանության վոչնչացումը Ֆաբրիկներում: Ցժամյա բանվորական որ: Արհեստակցական միությունները: Աշխատավարձի աստիճանաբար բարձրանալը:

20. Աշխատավոր մասսաների կրթությունը: Ազգաբնակչության անգրագիտության լիկվիդացիան Հոկտեմբերյան հեղափոխության 10— աւյակին:

21-23: Յեկեղեցին և Խորհրդային պետությունը: Յեկեղեցին ցարական ծառայության մեջ: Յեկեղեցու բաժանումը պետությունից Խորհրդային Ռուսաստանում: Կրոնի ազատությունը: Հոգևորականության զրկելը ուժկից և յեկեղեցական հողային դուքերի գրավումը: Հո-

գեորադանության պայքարը Սորհրդային իշխանության դեմ: Հոգեորականության հրաժարվելը:

24-25: Պետական տնտեսությունը: Ծախսերը: Նրանց ծածկելու յեղանակները: Թղթագրամների տպագրությունը և նրանց արժեքների անկումը: Թղթագրամների տպագրությունը կրճատումը: Տուրքերը, իրրև ամենից շահավատ միջոցը պետական ծախսերը ծածկելու համար: Բուրժուազիայի, բարձր աշխատավարձի ու գյուղացիության վրա դրված տուրքերը: Գյուղացիության վրա դրված տուրքերի դատափորձան համունքները:

26: Սորհրդային իշխանությունը բանդիտ-գյուղացիական քաղաքականության կիրառողն է: Խորհ. իշխանության ելությունը:

27-29: Ս. Խ. Հ. Մ. ազգաբնակչության ազգային կազմը: Ազգությունների վիճակը ցարական ուժերի ժամանակ: Ժողովուրդների յեղաշարությունը և ազգային դարգացման ազդեցությունը Սորհրդային իշխանության ժամանակ: Ս. Խ. Հ. Մ. ազգային հասարակատեսություններն ու ավտոնոմ (ինքնավար) շրջանները: «Միություն» և հանրապետությունների հարաբերությունների ելությունը:

30. Կարմիր Բանակը հսկում է Հոկտեմբերի

ընդհանրական հեղափոխության նվաճումների վրա: Կարմիր բանակայինը պաշտպանում է բանվորների ու գյուղացիների տպագրությունը, նրանց խորհրդային իշխանությունը, խորհրդային սրենքները:

III ՑԻԿԼ

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆՎԱՃՈՒՄՆԵՐԻ

(7 շաբաթ — 21 նյութ)

31. Հոկտեմբերյան հեղափոխության նվաճումների թշնամին են ուսանական և ստարյեկերը: Կարմիր Բանակի ծագումը և ստեղծումը:

32—34. Քաղաքացիական պատերազմի ելույթողներն ու դասերը: Ընդգեմ Կոլչակի, Դենիկինի, Լեհաստանի և Վրանգելի:

35. Ստարյեկերյա կապիտալիստների սղանությունը իրանց ուսուցողականությունը: Իշխանությունը ամբողջաշխարհում, բացի Սև ծովից, կապիտալիստների ձեռքում է: Դրանում Սև ծով համար թաղնված վաճառները:

36. Ծանոթություն դուրսի հետ (յերկրագունդ): Նրա վրա յեղած նշանակումները: Մայր ցամաքներն ու ովկիանոսները: Աշխարհի կողմերը: Պետությունները:

37—39. Մերձավոր հարեանները: Լեհաստանի քաղաքական աշխարհագրութիւնը: Փոխհարաբերութիւնները ՄեՀՄ հետ:

40—41. Մերձավոր հարեանները: Ֆինլանդիա, Ռուսիոյ, Կարելիայի և Բեսարաբիայի հարցերը: Նստոնիա, Լատվիա և Լիտվա:

42. Հեռավոր հարեանները: Անգլիա: Արեւելեան հարցը:

43. Ֆրանսիա: Նրա դերն ու միտումները Յեմքոպայում:

44—46. Գերմանիա: Զինվորական ջախջախումը: Վերսալյան դաշնագիրը: Բուրի ուկուպացիան (գրավումը): Հեղափոխական բանվորական շարժման աճումը: Գերմանական բանվոր դասակարգն ու Սորհրդային Ռուսաստանը: 4-րդ Իվիդիայի 10-րդ դունդը Գերմանական պրոլետարիատի անվան:

47. Հեռավոր Արեւելք: Ամերիկա: Յապոնիա: Մախալինի հարցը:

48. Նոր հաքձակումների հնարավորութիւնը: Սորհրդային իշխանութեան պաշտարը խաղաղութեան համար: Կարմիր Բանակը իբրեւ խաղաղութեան պահակ:

49—51. Յուր զորամասի պատմութիւնը: Կրկնենք նրա փայլուն եջերը: Կարմիր բանակայինի պարտականութիւնները պատերազմում:

IV ՅԻԿԼ.

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԸ Ռ. Կ. Կ.-Ն ՅԵՎ ԿՈՍԻՆ-ՏԵՐՆԻ ԴԻՈՅԻ ՏԱԿ

(5 ԵԱՐԱՔ—15 ՆՈՒՐ)

52—53. Կարմիր Բանակը մենակ չէ յուր պայքարում: Կարմիր Բանակի զերագույն առաջնորդն է Ռ. Կ. Կ.Նր: Նրա անելիքները: Ինչպէս է նա նրանց ձեռք բերելու:

54—56. Սորհրդային իշխանութեան և Կարմիր Բանակի բարեկամները: Արեւելեան ժողովուրդները: Նրանց հաքստահարումը և ազատագրական պայքարը: Թյուրքիա: Կարմիր Բանակը և արեւելեան ժողովուրդները:

57. Սորհրդային իշխանութեան և Կարմիր Բանակի բարեկամները ամբողջ աշխարհի բանվոր դասակարգն է: Նրա կոփվը կապիտալիստների իշխանութեան դեմ և: Նրա ոգնութիւնը՝ Սորհրդային Ռուսաստանին ու Կարմիր Բանակին:

58—61. Բանվոր դասակարգի և Արեւելի հաքստահարված ժողովուրդներին պարագլուխները կոմունիստական կուսակցութիւններն են: Նրանց միացումը կոմինտերնի մեջ: Կոմինտերնի նստատեղիները: Հինգամյա աշխատանքի արդյունքը: Կարմիր Բանակը կոմինտերնի զրոշի տակ:

62 - 66. Կարմիր բանակայինները պարտականությունները բանվոր դասակարգի ու գյուղացիության առաջ: Հիշիր կարմիր յերգումը: Պալքար կարմիր յերգումը խախտողներին դեմ: Պարզև հերոսներին: Կարմրադրոշ շքանշանը: Կարմիր աստղը: Կարմիր դրոշը:

ԶՐՈՒՅՑ Ի-ԻՆ

Յառական ռեժիմը:

Ա. ԶՐՈՒՅՑԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Նոյեմբերի 7-ը կապիտալիստների դեմ աշխատավորների տարած հաղթանակի տոնն է: Հաղթանակն աջողվեց տանել յերկարամյա ծանր պայքարից հետո: Աշխատավորները պետք է իմանան՝ թե ինչպես էլին պայքարում բանվորներն ու գյուղացիները, վորպեսզի գնան դեպի նորանոր հաղթանակներ: Յարական ռեժիմի ժամանակ ամբողջ իշխանությունը պատկանում էր կալվածատերերին ու կապիտալիստներին: Կապիտալիստներն ու կալվածատերերը, ցարական ռիժիմի աշակցությամբ, սաստիկ հարստահարում էլին աշխատավորներին: Գյուղացիների «ազատագրումը» պարզապես գյուղացիության թալանումն էր կալվածատերերի ու պետության ուղտին: Այդ «բարենորոգությամբ» քայքայված գյուղացիները մեծացրին, Փարբիկաների համար անհրաժեշտ, վարձու բանվոր-

ները բանակը: Փարբիկ-գործարանական բանվորները շահագործվում էլին կապիտալիստների կողմից ծայրահեղ չափերով:

1. ՀՈԿՑԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԸ

1. Ամեն տարի նոյեմբեր 7-ին Ս. Ն, Հ. Մ. օն աշխատավորները տոնում են կապիտալիստների և կալվածատերերի իշխանությունը տապալելու տարեդարձը: Բանվորների և գյուղացիների հաղթությունը տեղի ունեցավ 1917 թ. նոյեմբերի 7-ին (հին որացույցով հոկտեմբերի 25-ին):

2. Այդ հաղթությունը աշխատավորները տարան վոչ միանգամից: Տասնյակ տարիներ կոխ էլին մղում բանվոր դասակարգի լավագույն զավակները մինչև վոր նրանց աջողվեց խորտակել կալվածատերերի ու կապիտալիստների ամուր իշխանությունը: Տասնյակ տարիներ անցան, մինչև վոր բանվորների ու գյուղացիների ամբողջ մասսան համոզվեց, վոր վոչ աստված, վոչ էլ ցարը չեն թեթևացնի նրանց դառն կյանքը, վոր միայն իրանց ձեռքերով նրանք պետք է կոխեն իրանց բախտը: Շատ զոհեր, շատ լավ մարդիկ ընկան կապիտալիստների ու ցարական իշխանության դեմ մղած կռվում: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից առաջ ու հետո:

3. Ամեն մի աշխատավոր անհրաժեշտ է, վոր իմանա՝ թե ինչպես էյին ապրում նրա հայրերը ցարի և կապիտալիստների ու կալվածատերերի իշխանության ժամանակ, ինչպես էյին նրանք պայքարում ազատության համար: Նա պետք է իմանա, թե ով եր յուր ոգնականը, բարեկամը այդ պայքարում և ով եր նրան խանդարում. նա պետք է իմանա ովքեր են բանվոր դասակարգի թշնամիներն ու բարեկամները:

Այդ բոլորը հարկավոր է իմանալ նրա համար, վոր մեր թշնամիները, թեև հաղթված են, բայց բոլորը դեռ չեն վոջնչացած: Նրանց մի մասը փախել է ուրիշ պետութիւններ, ուր բանվորները դեռ ևս չեն կարողացել հաղթել կապիտալիստներին: Այնտեղ նրանք սպասում են՝ թե գուցե նրանց կ'աջողվի վորևէ ձևով վերադառնալ իրանց Ֆարրիկներն ու կալվածքները: Մյուսները թաղնվել են խորհրդային Ռուսաստանում:

Մենք հարկավոր ե, վոր իմանանք՝ թե ինչպես պայքարեց ու հաղթեց բանվոր դասակարգը, վորպեսզի ավարտենք նրա սկսած գործը ու թույլ չտանք հին ուխտին վերադառնալու:

Ահա ինչու յե հարկավոր ուսումնասիրել՝ թե ինչպես տեղի ունեցավ Հոկտեմբերյան ձեռնարկը և եղափոխութիւնը:

2. ՅԱՐԱԿԱՆ ՌԵԺԻՄԸ

4. Ռուսաստանում մինչև 1917 թ. փետրվարը ցարի իշխանութիւնն էր, վորը կառավարում էր վոստրիկանության, գեներալների և ժանդարմների ոգնությամբ: Ռուսաստանի իսկական տերերը կալվածատերերն էյին ու խոշոր կապիտալիստները: Նրանցից էյին նշանակվում մինիստրներ, նահանգապետներ, գեներալներն ու ցարական բանակի սպաները: Յարը նրանցից ամենամեծն էր միայն: Փիշ գեպքեր չեն պատահել, յերբ կալվածատերերին դուր չեկող ցարին նրանք սպանել են կամ հայտարարել խելագար, իսկ նրա տեղը նշանակել ուրիշին (Պավել I):

5. Պատերազմները բոլորն էլ մղվել են միմիայն կապիտալիստների ու կալվածատերերի ոգտին: Նրանք բոլորով միատին բազմել էյին բանվորների ու գյուղացիների թիկունքին ու կառավարում այնպես, ինչպես վոր ցանկանում էյին: Բանվորների ու գյուղացիների յուրաքանչյուր մի փորձ՝ ազատագրվելու նրանց ճշնշումից, կամ նույնիսկ գանգատվելու, նրանք խստորեն պատժում էյին, զնգալիաարում էյին, ծեծում, բանտերը նստեցնում և աքսորում ամենահեռավոր վայրերը հայտնի կերպով նրանց մատնելով կորստյան:

3. ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ՅԵՎ ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐԻ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

6. Կալվածատերերն ու կապիտալիստները պետական իշխանությամբ չեն միայն վոր կեղեքում եյին ժողովրդին: Նրանց ձեռքումն եյին ֆաբրիկաներն ու գործարանները և հողերի մեծ մասը: Գյուղացիներն ու բանվորները ամբողջապես կախումն ունեյին կապիտալիստներից ու կալվածատերերից:

7. Կապիտալիստներն ու կալվածատերերը իրանց բոլոր հարստությունները ստացել եյին հասարակ թալանով ու աշխատավորների քրտինքն ու արյունը մզելով:

Այսպես կոչված «գյուղացիների ազատագրությունը», վոր իրագործվեց Աղեքսանդր II ցարի ժամանակ 1861 թվին ձեռնառու յեր կալվածատերերի համար միայն: Ազատագրված գյուղացիներին ձրի տվին շնչին մի քառորդ դեպատին միայն, իսկ մնացած հողը նրանք պետք է գնեյին կալվածատերերից իր իսկական արժեքից $2\frac{1}{2}$ անգամ ավելի գնով:

Պետական սուրբերը գյուղացիական ծխերի վրա դրված եյին ավելի, քան կալվածատերերի վրա (տես աղյուսակը): Տուրքերը հողի տված յեկամուտից զերազանցում եյին, և գյուղացին շարունակ պարտ էր մնում գանձաբանին: Շատ

անգամ այդ ապառիկների համար գյուղացիներից խլում եյին վերջին անասունը:

8. Սովամահ չլինելու համար գյուղացին գնում էր քաղաք աշխատանք անելու:

9. Այնտեղ նա ընկնում էր ֆաբրիկանախձեռքը, վորը նրան ստիպում էր, գործարանական մյուս բանվորների հետ միասին, աշխատել որական 12-18 ժամ ծանր պայմաններում:

Հոգնածությունից և աշխատանքի վերահրուկողության բացահայտությունից առաջացած դժբախտության զեպքերի քանակը շատ բարձր էր: Այդ տաժանակիր աշխատանքի համար բանվորները ստանում եյին գրոշներ, վորոնք անբավարար եյին ընտանիքը կերակրելու համար: Վորպեսպի կարողանա կերակրվել, բանվորը հարկադրված էր ֆաբրիկա ուղարկել յուր կնոջն ու զավակներին աշխատելու: Ռուսական ֆաբրիկաներում շատ կային 8-10 տարեկան հասակի յերեխաներ, վորոնք որական 12-14 ժամ բանում եյին ֆաբրիկական կյանքի վատագույն պայմաններում:

Այդպիսով կալվածատերերն ու կապիտալիստները վոչ միայն քայքայում եյին գյուղացիներին ու թալանում բանվորներին, այլև վոչընչացվում եյին նրանց ընտանեկան կյանքը:

Արդյունաբերության կանգառման (застой)

դեպքերում (այդ կանգառումները կապիտալիս-
տական յերկրներում լինում են հաճախակի) հա-
մարյա յուրաքանչյուր տասր տարին մի անգամ)
հազարավոր բանվորներ փողոց ելին նետով
յերկար ամիսներով առանց մի կտոր հացի ու
բանվորներին մի մասը հուսահատություն
գլխում եր թալանի ու գողության նից
վոր վոչ վոք չի ուզում սովամահ լինել) (չե
կանանց մի մասը հարկադրված եր վաճառակ
յուր մարմինը վաճառականների տղաներին: Ուե
Ահա թե ինչպես ելին ապրում բան
ներն ու գյուղացիները ցարական ռեժիմի ժապո-
նակ:

Բ. ՆՅՈՒԹԵՐ Լ-ԻՆ ԶԲՈՒՅՑԻ ՀԱՄԱՐ

1. Հողային տարածության բաշխումը ցարական
ռեժիմի ժամանակ.

1. Թագավորական, պետա-
կան, յեկեղեցական ու վանքա-
պատկան հողեր... 154, 689, 513 դ.—39,

2. Գյուղացիական հագել-
ներ (հողաբաժին-
ներ)... 138, 767, 587 դ.—35,

3. Մասնավոր-սեփականա-
տերերի (կալվածատերերի ու վա-
ճառականների)... 101, 735, 343 դ.—25,
(արտահայտել գիադրամներով)

80%

II. Սակավահող գյուղացիների բաճակը 1905 թվին

	Ծխերի թիվը	0/0-ը գյուղաց. ընդ. թվի համեմատ	Նրանց ունե- ցած հողերի ընդհանուր տարածութ.
Հողագուրդ	2,200,000	14,9	0
Մինչև 5 դես. հողաբաժին ունեցող	2,900,000	19,7	9,030,000
5—15 «	5,100,000	34,7	37,400,000
10—15 «	2,200,000	15,0	26,500,000
15—50 «	1,900,000	12,9	45,900,000
50 դես. ավելի «	200,000	1,4	18,020,000

Յեղրակացություն. գյուղացիության 85 0/0-ը
սակավահող եր:

III. ՏՈՒՐԵՐ *) 1897 թվին

	Գյուղացիներ- ը վճարում եյին 128 1/4 դես. համար ո.	Կալվածա- տերերը վճա- րում եյին 101,721,000 դես. համար ո.
Պետական հողային հարկ.	6,810,000	2,494,000 ո.
Ջեմատական տուրքեր .	28,000,000	17,609,000 „
Ծխական	46,000,000	չեն վճարում
Հողագնման վճարելիքներ	92,300,000	չեն վճարում
Ընդամենը	173,110,000	20,003,000

Ընդամենը տուրքեր ամեն

մի դեսյատինին . . . 1 ո. 35 կ. . . 20 կ.

Մանորություն. *) Ռեզակի: Անուղղակի
տուրքերը շատ անգամ ավելի եյին: Տարե-

1899 թ.

Գյուղացիներ. Կալվածատերեր.

Տուրքեր ամեն մի դես. 1 ո. 51 կ. 20 կ.

Ապտիկներ . . . 159,000,000 11,000,000

IV. Հողի յեկամաբերությունը.

Յեկամուտը 1 դեսյատինի . . . 8 ո. 99 կ.

Արտադրական ծախսերը . . . 5 » 22 »

Հարկերը . . . 1 » 51 »

Հարց. վորքան է սակավահող գյուղացու վաստակը հողից:

V. Պոլիտեխնիկական և արհեստագործական.

1887 թվին . . . 1,318,048 բանվոր

1893 » . . . 1,582,904 »

1897 » . . . 2,098,262 »

1902 » . . . 2,373,419 »

Հարց. վորտեղից է առաջանում բանվորների աճումը:

VI. Կանաչի յեկ յեկիւմները Փարբիկներում.

Յուրաքանչյուր հողար բանվորին յնկնում էր,

կան մոտ 10 ո. յուրաքանչյուր շնչի համար պետութիւնը ստանում էր միայն ողիից:

Կանաչի յեկիւմներ

1895—1904 1895—1904

Միախոտի Փարբիկն. . 647—678 69—91

Հուլիսիների , , . 451—482 105—141

Գարեջրի գործար. . . 24—36 4—15

VII. Հասարակ բանվորի վաստակը Ռուսաստանում յեկ արհեստագործում 1904 թվին.

Ամերիկայում 71 ը. շաբ. 56 բան. ժ. համար

Անգլիայում 41 , , 52¹/₂ , , , ,

Գերմանիայում 31 , , 56 , , , ,

Ֆրանսիայում 43 , , 60 , , , ,

Ռուսաստան. 10-25, , 65 , , , ,

ԳԱՂԱԿԸ ԻՆՉ ՊԻՏԻ ԿԱՐԿԱ I ԶՐՈՒՅՅԻ

ՄԱՍԻՆ

1. Գ.-կիւնի— Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը (27-րդ գլուխը):

2. Մեայացեկ— Հողային և գյուղատնտեսական քաղաքականութիւնը Ռուսաստանում: Հրատարակութիւն «Новая Деревня»-ի յեր. 7-27

3. Մեայացեկ— Ռուսաց պատմութիւն իւր-իւրապէս: Հրատարակութիւն «Красная Новь»-ի: 1 923 թ. յեր. 41—44, 75—77 կամ թե

4. Պակրովսկի — Ռուսաց պատմութիւնը ամենահամառոտ նկարագր. I մաս, պետհրատ, յերես 168—174:

5. Դասակարգային պայքարի խրխտումա-
տիան, Հրատ. «Прибой» Գ. 1923 թ. յեր. 30—44

6. Ռուսաստանի գյուղական տնտեսությու-
նը և Սորճ. իշխանության քաղաքականությու-
նը գյուղում: Հրատ. В.В.Р.О. Մ. 1923 թիվ
յերես. 9—30:

Գ. ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ I-ԻՆ ԶՐՈՒՅՑԻ ՄԱՍԻՆ

Նախ բացատրենք՝ թե ինչպես տանել
«Բանվոր դասակարգի ու Ռ. Կ. Կ.-ն զբոշի
տակ» ցիկլի զրույցները, անհրաժեշտ է պար-
զել քաղժամը վարելու հիմնական մեթոդները:

Քաղժամը կարմիր Բանակի բոլոր քաղ-
լուսվարական աշխատանքի հիմքն է կազմում:
Քաղժամի ծրագրի լավ յուրացումը կարմիր բա-
նակայինին դարձնում է գիտակից մարտիկ ու
քաղաքացի:

Ինչ հասկանալ լավ յուրացումն ասելով:
Յեթե կարմիր բանակայինը իրան արված հար-
ցին կպատասխանի ուղիղ, դա դեռևս չի նը-
շանակում վոր նա լավ է յուրացրել. պատաս-
խանը կարող է լինել պատահական կամ անգիր
արած, անխմաստ: Յուրացնել կհասկանալ:
Հասկանալ կարելի չէ այն միայն, վորը շոշա-
փում է ունկնդրի համար մոտիկ բան: Յուրաց-
վում է կամ հիշողության մեջ տպավորվում այն

բանը միայն, վորը վոշ միայն լսել է ունկնդի-
րը, այլև ապրել, վորը շաղկապված է մի ամ-
բողջ շարք հիշողությունների, պատկերների հետ
և այլն:

Հետևապես լավ յուրացում են այն ժամա-
նակ միայն, յերբ գառասուն ունկնդիրների մեջ զա-
բեցնում է ակտիվությունը (գործունեությունը), յերբ
հրա գրույցը տպավորվում է կարմիր բանակայինի
մեջ մի ամբողջ շարք անցնելի պատկերներով, յերբ
այդ գրույցը գուգորդվում է հրա ունեցած մտապա-
կերներով ու բմբռնումներով:

I. ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ ԼՍԱՐԱՆԻ ՇԵՏ

Վորպեսզի կարելի լինի համենի զբան, ան-
հրաժեշտ է, վոր քաղդեկը նախ և առաջ ծանո-
թանա յուր լսարանի հետ (ունկնդիրների կազ-
մը): Քաղդեկը պետք է իմանա թե վոր միջա-
վայրից է դուրս յեկել յուր ունկնդիրը, նրա
հասակը, նրա ընդունակությունները, ինչն է
նրան հետաքրքրում, ինչպես է նրա զարգացու-
մը, ինչ է նա կարդացել և այլն:

Լսարանը ուսումնասիրելուց հետո միայն,
կարելի չէ հարմարեցնել նրան յուր զրույցները:
Միևնույն նյութի մասին կարելի չէ ու պետք է
այլկերպ խոսել տարբեր լսարաններում: Յեթե
որինակ, ունկնդիրները մեծամասնությունը քա-

դաքային բանվորներ են, գյուղական կյանքին սակավ ծանոթ, ցարական ուժիմի վերաբերյալ զրույցն անելիս հարկավոր է խոսակցական ընդգծել բանվորի վիճակը ցարի ժամանակ: Դա նրանց սրտին ավելի մոտ է ու ավելի կհետաքրքրի: Մինչդեռ գյուղացիական լսարանին, վորը անձանոթ է քաղաքային բանվորների կյանքին, ավելի մոտ է գյուղացիական կենցաղի պարզաբանումը ցարերի ժամանակ. իսկ բանվորների մասին նրանց հարկավոր է բացատրել այն չափով, վոր չափով վոր դա անհրաժեշտ է հասկանալու համար բանվոր դասակարգի դերը հեղափոխական շարժման մեջ և այլն:

Լսարանի հետ կարելի չէ ծանոթանալ զանազան ձևերով: Մակերեսային նախնական ծանոթությունը լսարանի հետ կարելի չէ ստանալ վաղտային գրասենյակի տվյալներից. կարմիր բանակայինների մեծագույն մասի հասակի, սոցիալական դրությունը ու նրանց ծագման մասին: Այդ տվյալներից կարելի չէ անել նախնական յեզրակացությունները: Յեթե որինակ, ունկնդիրները կովկասացիներ են, նրանց ծանոթ է ցարի ժամանակվա հալածանքը իրանց ժողովրդի դեմ, ապա ուրեմն նրանց հետ զրուցելիս՝ պետք է յեղակետ ընդունել ցարական կառավարության ազգային քաղաքականությունը:

Առաջին իսկ զրույցից քաղցրեկը անմիջականորեն կարող է զաղափար կազմել ինչպես ամբողջ լսարանի, այնպես և խոսանձին—առանձին կարմիր բանակայինների մասին: Այդ տեղեկությունների ճշգրիտ հաշվառումը և գրանցումը կոգնի նրան հետագայում թե՛ դասավանդության ժամանակ, թե՛ ամեն մի ունկնդրի արած առաջադիմությունը պարզելու և նրան բարձրացնելու համար միջոցներ վորոնելու գործում:

Լսարանի հետ ծանոթանալը այն բանային է, վոր տանում է դեպի ունկնդիրների միտքը:

Բանալով դեպի ունկնդրի միտքն ու զգացմունքը տանող մուտքը կարելի չէ այնտեղ ներարկել մեր նյութերը, քաղաքական գիտելիքները:

Ի՞նչ ձևով այդ անել:

II ՊԱՏՄԵԼՈՒ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

Կան մի շարք ձևեր կամ մեթոդներ: Բայց մենք արդեն մատնանշեցինք, վոր լսարանի կազմի համեմատ անհրաժեշտ է կիրառել պատմելու համապատասխան մեթոդը: Դրա համար քաղցրեկը անհրաժեշտորեն պետք է իմանալ դասավանդման բոլոր ձևերը, նրանցից ամեն մեկի առավելություններն ու թույլ կողմերը, վորպեսզի գործա-

դրե այդ ձևերից յուրաքանչյուրը հարկավոր
բոլային:

Ա) Դասախոսական մեթոդը (լեկցիոն) .

Դասատվի համար ավանդման ամենահար-
մար ձևը լեկցիոն (դասախոսական) կամ պատ-
մողական մեթոդն է: Դասատուն իրան վերա-
պահված ժամանակի ընթացքում ավանդում է,
պատմում է տվյալ հարցի մասին այն ամենը,
ինչ վոր նա գտնում է կարելի և հասկանալի ուն-
կընդիրների համար:

Որինակ. ցարիզմի նյութի մասին նա սկը-
սում է. «Ընկերներ, այսօր յես կպատմեմ ձեզ
թե ինչպես եր ապրում մեր յերկիրը սրանից
տարիներ առաջ, յերբ դեռևս չկար Խորհրդա-
յին իշխանությունը: Այն ժամանակ Ռուսաստա-
նը կառավարում եր արյունարբու Նիկոլայցարը:
Նրան արյունարբու ելին անվանում...» և այլն:

Վորո՞նք են այդ մեթոդի դրական կողմերը:
Դասախոսական մեթոդով դասանվանդելիս՝ դա-
սախոսը կարող է սահուն կերպով, առանց ընդ-
հատումների պատմել ու ավանդել այն բոլորը,
ինչ վոր նա պատրաստել է: Նա յերկյուղ չունի
թե կարող է շեղվել յուր նյութից (յեթե իհար-
կե, առաջուց լավ մշակել է ամբողջ նյութը,
ինքը նրան լավ յուրացրել և հավասարաչափ

քաժանել և յուր ժամանակը ըստ առանձին հատ-
վածների): Ճշմարիտ է, այդ մեթոդը պահանջում է
դասատվից հոեւորական տաղանդ, հարկավոր է
վորպեսզի դասախոսը գեղեցիկ կերպով առանց
ձանձրացնելու արտահայտե յուր մտքերը, վառ
պատկերացումներով: Այդ դեպքում միայն դա-
սախոսը կարող է դրավել ու հետաքրքրել ուն-
կընդիրն:

Հաջող պատմելու դեպքում ունկնդիրների
մեջ կարող է մնալ ցարերիկամայականություն-
ները ու քմահաճույքների, կապիտալիստների և
կալվածատերերի գիշատիչ բնույթի, դյուղացի-
ների ու բանվորների վատթար, տաժանելի
կյանքի և այլն ամբողջացրած ու կենդանի պատ-
կերը:

Ահա դրանումն է կայանում դասախոսական
մեթոդի դրական կողմը, իհարկե, յեթե նա
տարվում է վերը հիշատակված պայմաններում:

Բայց նրա այդ դրական կողմերը ծածկը-
վում են մի շարք ուրիշ բացասական հատկու-
թյուններով: Նախ և առաջ այն, վոր նա քիչ է
նշանակություն տալիս լսարանին: Նախընթացից
մենք իմանում ենք, վոր լսարանի հետ ծանո-
թանալը կարող է տեղի ունենալ նրա ակտիվու-
թյան արտահայտվելու պրոցեսում: Դասախո-
սական մեթոդի ժամանակ լսարանը բոլորովին

պատսխիվ ե (անգործունյա յե): Միայն շատ նուրբ և փորձառու դասախոսը կարող է ճանաչել յուր ունկնդիրներին, առանց նրանց լսելու: Յեմ գալինում է բացառություն: Դժվար է իմանալ լավ են, ուղիղ են արդյոք յուրացրել ունկնդիրները իրանց լսած դասախոսությունները թե վոչ: Մինչդեռ հաճախ է պատահում, վոր դասախոսում ես մի բան, իսկ ունկնդիրները հասկանում են ուրիշ բան:

Ունկնդրի պատսխիվ, անգործունակ վերաբերմունքը շատ վատ է եղտաբուծում յուրացմանը:

Դասախոսական մեթոդը բոլորովին հաշվի չի առնում անհատ ունկնդիրներին. դասախոսը վոչ միայն չի կարող ստուգել թե վոր աստիճան յուրացրել է յուր դասախոսությունը Սարգսյանը կամ Պողոսյանը, այլև նա նույնիսկ անկարող է առհասարակ ներգործել ունկնդիրներին շատերի յուրացման կարողության վրա: Բանը նրանումն է, վոր շատ մարդիկ, ինչպես այդ ցույց են տվել փորձերը, ընդունակ չեն ըմբռնելու լսողությեամբ. նրանք կարող են նստել ամբողջ ժամ և հասկանալով խոսքերը, կարող են չըմբռնել սակայն նրանց իմաստը: Ինչպես վոր հաճախ պատահում է, լսում ես մի վորևէ լավ դասախոսի կամ ճառախոսի, հիանում ես նրա գեղեցիկ ճառով,

բայց դուրս ես գալիս, գլխումդ վոչինչ չի մնում, կամ քառս է տիրում. կարծես թե ամեն ինչ հասկանալի յեր, յերբ խոսում եր ճառախոսը, բայց հենց վոր վերջացրեց, բոլորն ել դուրջիացավ: Այդ տեսակ մարդկանց սովորեցնել մի վորևէ բան դասախոսական մեթոդով՝ անհուսալի յե:

Յուրացման յեղանակների ուսմունքի մեջ մեր հիշողության տպավորումները յերեք տարբեր տեսակների յեն.

1) Լսողության գործառնենքի միջոցով. կան մարդիկ, վորոնք ըմբռնում են և լավ հիշում այն ամենը, ինչ վոր անցնում է նրանց լսողության միջոցով. հերիք է վոր լսեն մի վորյեմբ վոստանավոր, ու նրանք անմիջապես կարող են կրկնել նույնը բերանացի: Յերբ կարդում են, անպատճառ բարձրաձայն կրկնում են խոսքերը: Դասախոսությունը ոգտակար է ահա հենց այդպիսի մարդկանց համար:

2) Տեսողության գործառնենքի միջոցով: Մարդկանց մի ուրիշ մասը յուրացման կարողությունը ստանում է ամբապնդելով յուրացրած առարկան տեսողությամբ: Դեղեցիկ ճառերը նրանք չեն յուրացնի: Անհրաժեշտ է, վոր նրանք իրանց լսածը տպավորեն իրանց հիշողության մեջ տեսողության ոգնությամբ:

3) Մոսկովի (սարժի) գործարանների միջոցով Թե լսողության և թե տեսողության հիշողությունները պատասխիվ ըմբռնման մեթոդներն են. պատմում են, ցույց են տալիս պատրաստին: Բայց շատ մարդկանց ըմբռնումը, յեբբ նրանք ուսանելու առարկան անց են կացնում իրանց շոշափելու գործարանների միջոցով (ձեռքերի, վոսքերի), միայն այն, ինչ վոր նրանք անձամբ կատարել են, փորձել են ձեռքերով, շոշափելու գործարանների ոգնությամբ, տպավորվում են նրանց հիշողության մեջ: Ըմբռնման այս վերջին յեղանակը կարելի յե կիրառել բոլոր ունկնդիրների վերաբերմամբ, վորովհետև այդ դեպքում մասնակցում են բոլոր զգայարանները՝ լսողությունն ու տեսողությունը:

Ունկնդիրներին մղել ակտիվության, աշխատելու, վորպեսզի ուսանելու գործում մասնակցություն ունենան նրա բոլոր զգայարանները, այդ պես էլին ամեն մի ուսուցչի ձգտումը: Միայն բոլոր ըզգայարանների ոգնությամբ հիշողության մեջ տպավորվածը կմնա յերկար ու կամրապնդվի հիշողության մեջ: Միայն այդ ձևով կարելի յե ներգործել բոլոր ունկնդիրների ըմբռնողական ընդունակության վրա:

Իմանալով այդ բոլորը, կարելի յե հեշտությամբ պատասխանել, վոր դասախոսական

մեթոդը անպայման չի համապատասխանում ակտիվ-շարժողական ըմբռնման մեթոդի պահանջին:

Ապա ուրեմն պիտանի՞ է, արդյոք, դասախոսական մեթոդը:

Անշուշտ, մասնակի կերպով նրան կարելի յե սգտագործել հետևյալ պայմաններում.

ա) Յեթե այն հարցը, վորը շոշափվում են դասախոսության մեջ, մոտ է ու գիպչում է ունկնդիրների ուշադրությանը:

բ) Եթե լսարանը ընտելացել է լսել ու բավականաչափ զարգացած է. դ) Եթե դասախոսությունը տևում է վոշ յերկար, 30 բոպեյից վոշ ամելի. դ) Եթե մինչև դասախոսությունը կամ նրանից հետո տեղի է ունենում զբույց այդ կարգացածի մասին. յե) Եթե դասախոսությունը պատկերավորվում է գիտողական ձեռնարկներով: Այդպիսի դեպքերում միայն կարելի յե հուսալ, վոր անցած դասախոսությունը վորոշ չափով յուրացրած կլինեն:

Յեթե նկատի առնենք մեր կարմիր բանակայինների լսարանը, վորը յուր մեծամասնությամբ բաղկացած է շատ քիչ բան տեսած գյուղական յերիտասարդներից, վորի հասկացողության կոմպլեքսը (ընդհանուր պաշարը) չափազանց աղքատ է, չի կարգացել ու չի ընտելացել յերկար

մտածելու, այդ դեպքում հարկավոր է ասել՝ վոր դատախոսական մեթոդը նույնիսկ յուր լավագույն ձևով անցանկալի չէ:

Բ) Հարց ու պատասխանի մեքսդը

Դատավանդման մյուս մեթոդը դործ է ածվում «հարց ու պատասխանի մեթոդ» անունով: Նա կայանում է նրանում, վոր զրույցի բովանդակությունը քաղղեկը անբռնազբոսիկ զրույցի ձեւով պատմում է ունկնդիրներին: Նա մտավորապես հետեյալ կերպով է տարվում.

Քաղղեկ.— Ո՞վ գիտե, մենք ինչ տոն ենք առնում նոյեմբերի 7-ին:

Պատասխան.— Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը:

Հարց.— Ո՞վ կատարեց Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը և յե՞րբ:

Պատասխան.— 1917 թվի հոկտեմբերի 25-ին բանվորներն ու զինվորները տապալեցին կապիտալիստների իշխանությունը:

Հարց.— Պայյան, դուք բանվոր եք, չզիտե՞ք, արդո՞ք, ինչու համար բանվորները ապստամբեցին:

Պատասխան.— Ժողովուրդը պատերազմել չէր ուզում:

Բանվորները ձգտում էին ազատագրվել ապիտալիստների ճնշումներից:

Հարց.— Իսկ ո՞վ սկսեց պատերազմը:

Պատասխան.— ցարական կառավարությունը:

Հարց.— Ո՞ւմ ոգնությունն էր պահվում ցարական իշխանությունը, և այլն:

Այդ ձևով, վոչինչ չպատմելով, յեկակեաւունենալով ունկնդիրներին հայտնի փաստերը, քաղղեկը ուղղություն տվող հարցերով լսարանի համար աննկատելիորեն վերականգնում է միապետություն ամբողջ պատկերը:

Վորն է այդ մեթոդի առավելությունը:

Գլխավորապես ունկնդիրներին մեջլարված ափսիվ զրույցուն պահպանելը: Հարցերը կարելի է տալ ամբողջ լսարանին կամ առանձին ունկնդիրներին: Ունկնդիրը չի կարող հարցին պատասխանել առանց մտածելու: Եթե նույնիսկ պատասխանը ուղիղ չլինի, մյուսները կողոզեն նրան: Կարող է վիճաբանություն ծագել, հիշողությունը կզրգովի, հուշերը կբռնողան, և այլն: Այդ մեթոդով ղեկավարվելիս լսարանը չի կարող քնել, նա անպայման ափսիվ է: Զրույցի ընթացքում քաղղեկը ուղղումաւորում է յուր ունկնդիրներին, նկատում է թե ով է թույլ, և կարող է համապատասխան հարցերի ուղղել տվյալ ունկնդրին: Այդպիսի զրույցի

ժամանակ ունենդիրը սովորում և բերանացի արտահայտել յուր մտքերը:

Ահա այդ մեթոդի դրական կողմերը: Սակայն այդ մեթոդն ել ամենադժվարն և ու վտանգավորը, քան դասախոսականը: Նախ և առաջ, շատ դժվար և (դա պահանջում և նախնական մեծ աշխատանք) ընտրել հարմար հարցեր: Յերկրորդ՝ մտավորապես դեռևս դիպցիալ լինելի չեն թարկված լսարանը կարող և յուր հարց ու պատասխաններով շեղել զրույցի անմիջական բովանդակությունից: Հարկավոր և ունենալ մեծ տակառ ու մանկավարժական հրմտություն, տվյալ մեթոդով զրույց ունենալու համար:

Գ) Հարսմարեցրած մեթոդ (Комбиниров. метод). Շատ դասատուներ միաձուլում են այդ յերկու մեթոդները: Սկսում են զրույցով, ունենդիրների մեջ առաջ են բերում շատ հարցեր և ապա քաղղեկը շատ հակիրճ կերպով 15-20 բուպեյի մեջ պատմում և զրույցի բովանդակությունը, իսկ վերջում ել պատասխանում և տրված հարցերին և ինքն ել յուր կողմից տալիս և վերաստուգողական հարցեր: Որինակ. քաղղեկը սկսում և յուր զրույցները նախորդ օրինակից հարցեր ու պատասխաններ տալով ու շարունակում և:

Ո՞վ և հիշում, ինչպես եյին ապրում բանվորները 10 տարի առաջ: Վո՞չ ոք: Դե ուրեմն, լսեցեք, յես կպատմեմ ձեզ... և այլն: Վերջացրի: Ունենդիրներին հարց և տալիս:

Ինչո՞վ և տարբերվում խորհրդային իշխանությունը ցարականից: Ո՞վ եր պահպանում ցարական իշխանությունը:

Կարող և պատահել, վոր ունենդիրները կողմից հարց տրվի. — Հապա ինչպես եյին համբերում բանվորները:

— Պատասխան. — Այդ մասին կխոսենք մյուս զրույցում:

Այդպիսով, նախապես արդեն կարելի յե գրավել լսարանի ուշադրությունը դեպի հաջորդ զրույցը: Եթե հարցը կենսունակ հարց և և նրա անունն անգամ հետաքրքրում և, անհրաժեշտ և այդ հետաքրքրությունը ոգտագործել տալով ցուցումներ համապատասխան հատվածները առաջուց կարդալու համար:

III ՑՈՒՑԱԴՐԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵԿԸ:

Մենք արդեն խոսել ենք, թե վորքան կարևոր և, վորպեսզի բոլոր զգայարանական գործարանները ստանան իրանց բավարարությունը և ոգտադործվեն զրույցների ժամանակ: Մինչդեռ, նույնիսկ հարց ու պատասխանի և

միացեալ մեթոդները լոկ բանավոր մեթոդներ են, ուր ամենից ավելի մասնակցութիւն ունի լեռնողութիւնը: Հետեւապէս անհրաժեշտ է գրուլցի մեջ մտցնել նաեւ այնպիսի տարրեր, վորոնք բավարարելին նույնպէս տեսողութիւնը ու մյուս զգայարանները: Մանավանդ դա անհրաժեշտ է անել կարմիր բանակայինների լսարանի համար: Մեր կարմիր բանակային յերիտասարդութիւնը, ինչպէս առհասարակ բոլոր աշխատավոր յերիտասարդութիւնը, ընտելացել է մտածել պատկերներով: Նրանում ամեն մի միտք շաղկապված է իրականութեան հետ, նա կոնկրետ է, մարմնավոր: Դրա համար ել, անհրաժեշտ է հիմնավորել գրուլցը ցուցադրական ձեռնարկներով, վորպէսզի վոչ միայն լարի ունկնդիրների լսողութիւնն ու հիշողութիւնը, այլև նոր ըմբռնումներն անցնեն տեսողութեան միջոցով ել ու շաղկապին ունկնդիրների մեջ յեղած մտապատկերների հետ: Դաւանել ուսուցումը ցուցադրական, կոնկրետ—անա զա յե լավ ուսուցչի նպատակը:

Ցուցադրականութիւնը լինում է դանազան տեսակ.

1. Ամբիգական ցուցադրում: Նա ստացվում է այն ժամանակ, յերբ ցուլց են տալիս ուսանելի առարկան յուր իսկությամբ, պատ-

մում եք որինակ, ֆաբրիկի կլանքի մասին, ու տանում եք ունկնդիրներին ֆաբրիկը տեսնելու ձեր պատմելուց առաջ կամ հետո:

2. Արագական ցուցադրում, վոր ստացվում է այն դեպքում, յերբ իսկականին փոխարինում է քարտեզի վրա նրա պատկերացումը, կամ նրա լուսանկարը, կամ ցուցադրվում է բեմի վրա:

Ցուցադրման այս յերկրորդ տեսակը մեզ համար ամենամատչելին է, ապա ուրեմն և կարելու: Դուք խոսում եք Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան մասին, ուրեմն ցուլց տվեք նրա առաջնորդների լուսանկարները, կովի պատկերների արտանկարները, պատմում եք գյուղացիութեան վրա դրված ծանր հարկերի մասին, ցուլց տվեք Բողղանով—Բելսկու «ապառիկների համար» հայտնի պատկերը: Առհասարակ ձգտեցեք ապավորել ձեր գրուլցից բոլորը, ինչ հնարավոր է, տեսողական պատկերներով: Մանավանդ հարկավոր է ոգտագործել թվական նյութերը: Թվանշանները, վորոշ չափով, նույնպէս ցուցադրական ձեռնարկներ են:

Նրանց ճշտութիւնը համոզում է, մեխվում է հիշողութեան մեջ: Բայց թվանշանների հետ հարկավոր է վարվել իմանալ: Չի կարելի նրանցով ծանրաբեռնել ունկնդրին: Ուստի, անհրաժեշտ է

բոլոր թվերը տալ այն ձևով, վոր իսկույն տալա-
վորվեն նրանց հիշողության մեջ: Դրան հասնել
կարելի չէ թվական տվյալները փոխանցելով
դիագրամներին:

Բերում եք, որինակ, թվեր հոգի ոգտագործ-
ման մասին ցարական Ռուսաստանում, նկարե-
ցեք մի շրջան և զանազան դույներով պատկե-
րացրեք յուրաքանչյուր դասակարգին ընկնող հո-
ղաբաժնի տարածությունը: Շրջանի մեջտեղում
գետեղեցեք ձեր թվերը: Այդ ձևով թվերը միան-
գամից ցույց կտան զանազանությունը կոտորակ-
ներով: Իրադրամները կարելի չէ նկարել նույն-
պես պատկերի ձևով: Դա ել ավելի դիտելի է:
Որինակ. միևնույն հոգի ոգտագործման վերաբե-
րյալ աղյուսակը նկարեցեք ահագին դաշտի նը-
մանությամբ միևնույն հարաբերությամբ բա-
ժանելով կտորների: Ըստ վորում գյուղացիա-
կան կտորը լցրած կլինի աշխատավոր մարդկան-
ցով, նույնիսկ նրանց մի մասը կանգնած կմնա
դաշտից դուրս, դրանք հողագուրկներն են: Կա-
վածատերերի կտորների վրա գետեղեցեք 2-3
կալվածատիրական կերպարանքներ և այլն:

Ցուցադրականությունը ձեռք է բերվում
թատրոնական ներկայացումների միջոցով նույն-
պես, նաև այնպիսի բեմադրություններով ուր
պատկերացվում են այն հանգամանքներն ու

պայմանները, վորոնց մեջ տեղի չեն ունենում
քննվող անցքերը:

Կա ցուցադրականության մի ուրիշ տե-
սակն ել: Նկարագրական ցուցադրումն Դա
գեղարվեստական խոսքի միջոցով ունկնդիրնե-
րի մեջ կենդանի պատկերներ առաջացնելու ձևն
է: Որինակ. գյուղացիական խլրտումների լրիվ
պատկերը կազմելու համար ոգտակար է տալ
ունկնդիրներին բարձրաձայն կարգալու (կամ
ավելի լավ կլինի տալ արտահայտիչ ու գեղե-
ցիկ ձևով կարգալ իմացողին) մի զլուխ Վոյնիի
«Պատանեկություն» պատմվածքից: Ցուցա-
դնողականությունը ձեռք է բերվում նույնպես
եքսկուրսիաներ կատարելով թանգարանները և
այլ տեղեր, վորոնք կապ ունեն գրույցի տուր-
կայի հետ:

Ցուցադրականության կիրառման բոլոր տե-
սակները թվել անկարելի չէ ու ավելորդ է:

Ամեն մի քաղցեկ ինքը կարող է գտնել
շատ ձևեր ուսուցումը զարձնելու ցուցադրական:

Ամենապիստավոր առարկությունը քաղժամում
ցուցադրականությունը կիրառելու հնարավորու-
թյան զեմ կայանում է նրանում, վոր ցուցա-
դրելու ձեռնարկներ չկան ու գրույցների հա-
մար սահմանված ժամանակը կարճ է: Առաջին

պատճառը միանգամայն կարելի չե վերացնել: Փորձը ցույց տվեց, վոր կարելի չե սեփական ուժերով պատրաստել վորոշ ցուցադրական ձեռնարկներ: Ձեռնարկների մի մասը ուղարկում ե Ս. Մ. Ք.-ը: Յերկրորդ զժվարությունից կարելի չե դուրս գալ հետևյալ ձևով. թող բոլոր աղյուսակները, նկարները, դիագրամները կախված լինեն դասը սկսվելուց մի քանի ժամ առաջ, աչքի ընկնող տեղում՝ օկուսքում, «Լենինյան անկյունում» և այլն, հետևյալ մակագրությամբ. «Նյութեր քաղժամի այս ինչ թեմայի դասի մասին»: Յուրաքանչյուր ձեռնարկին հարկավոր ե կաղնել մի փոքրիկ տոմսակ ու վրան գրել պարզ ու կարճառոտ՝ թե ինչ ե այդ նկարը պատկերացրնում: Կախած ձեռնարկները անշուշտ կհետաքրքրեն ամեն մեկին: Յեթենա կախված ե պարապմունքից առաջ, կարող ե պատահել, վոր շատ բան հատկացված չլինեն, բայց գոնե առիթ կտա մտածելու, կգարթեցնե հետաքրքրություն, վորը կտրելի չե մեծ աշողությամբ ոգտագործել պարապմունքների ժամանակ: Պարապմունքների միջոցին հարկավոր ե ձեռնարկները տանել դասարան: Պարապմունքներից հետո նրանց դարձյալ վերադարձնում են իրանց տեղերը, օկուսք:

IV. ԶՐՈՒՅՑԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ծանոթ լինելով լսարանին, վճռելով թե, վոր մեթոդով տանել զրույցը, բնորելով հարմար ցուցադրական նյութ, քաղղեկը դեռևս պետք ե վճռե մի ուրիշ խնդիր ել. ինչպես դասավորել զրույցի նյութը: Նյութի դասավորության զժվարությունը կայանում ե նրանում, վոր զրույցի համար հատկացված ժամանակը չափազանց սուղ ե: Յեվ քաղղեկը պետք ե հիմնավորապես նրա վրա առաջուց աշխատանք թափե: Աշխատանք թափելը նախ և առաջ կայանում ե նյութի լավ յուրացման մեջ: Քաղղեկը նախապես պետք ե ուսումնասիրե զրույցի բովանդակության վերաբերող նյութերը հիշատակված ձեռնարկներով: Նույթը չմոռանալու համար ավելի լավ ե կազմել կարգացածի կոնսպեկտը (ընդարձակ ծրագիրը) մաս — մաս:

Առաջին զրույցի համար, որինակ, յատնանը ըջված են.

Կին՝ Հսկոսեմբեյան հեղափոխությունը: Մեսյացեվ և այլն: Կարգավով Կինից առաջին յերկու յերեսները, հարկավոր ե գրքույկը դենը դնել և հիշողության հիման վրա գրել թղթի վրա կարգացածի համառոտ բովանդակությունը: Այդ գրվածին տալ համապատասխան վերնագիր:

Ապա հարկավոր է թողնել մի փոքր տեղ՝ դատարկ ուրիշ ձեռնարկներից քաղած ավելի մասնաբաժան հյուսթերով լցնելու համար: Յեթե ձեռնարկների մեջ պատահում են վառ պատկերներ, փորոնք քաղղեկի կարծիքով, պիտանի յեն իբրև սրինակներ, հարկավոր է ընդգծել նրանց կամ, ավելի լավ է, արտադրել նրանց իրանց կազմած կոնսպեկտում: Վերջացնելով բովանդակության կոնսպեկտի կազմելը, անհրաժեշտ է առանձնացնել այն հիմնական մտքերը, փորոնք անպատճառ պետք է յուրացվեն զրույցի միջոցին: Այդ հիմնական մտքերը պետք է դառնան զրույցի ուրվագիծը (պլանը): Այնուհետև, քաղղեկը պիտի բաժանե յուր ժամանակը ուրվագծի առանձին մասերի վրա: Որինակ՝ առաջին զրույցի հիմնական մտքերը բաղկացած են 4 կետերից:

1. Ինչո՞ւ յե հարկավոր սովորել Հոկտեմբերյան հեղափոխության պատմությունը.

2. Ի՞նչ եր ներկայացնում իրանից ցարական կառավարությունը.

3 Վ՞որ դասակարգերն էին իշխում ցարի ժամանակ:

4. Բանվորների և գյուղացիների դրությունը ցարական ռեժիմի ժամանակ:

Մեր արամադրության տակ կա ընդամենը

60 բողե: Առաջին կետին բավական նվիրել 5 բողե: Նա նպատակ ունի հետաքրքրություն գաբթեցնելու դեպի ամբողջ ցիկլը, նա պետք է համոզեա բերե այն բոլոր հասկացողությունները, վոր ունեն ունկնդիրները Հոկտեմբերի մասին: Նրա դերը սթանդակող է: Յերկրորդ և յերրորդ կետերը պետք է դաստիարակեն ունկնդիրներին ասելու թյամբ վերաբերվելու կապիտալիստներին անցյալ թագավորությանը: Կարմիր բանակայինների մեծ մասը, շնորհիվ նրանց յեթաասարդության, շատ աղոտ կերպով են պատկերացնում, թե ինչ բան եր ցարական ռեժիմը: Ռուստի այդ մասի վրա մի փոքր ավելի յերկար պետք է կանգ առնել ու հնարավոր յեղածին չափ ավելի թանձր գույներով պատկերացնել ցարական ռեժիմի կամայականությունը, արյունաբերությունն ու անորոշակը: Այդ մասի վրա պետք է գործադրել 12-15 բողե:

Զրույցի գլխավոր առանցքը վերջին կետն է. բանվորների և գյուղացիների դրությունը: Հիմնական յեզրակացությունը պետք է դարձնել աշխատավորների ծանր հյուսթական և իրավադուրկ վիճակը: Յերկրորդ յեզրակացությունը՝ արդյունաբերական բանվորների և գյուղացիների ասարբեր սոցիալական միջավայրը և նրանց

համապատասխան ել յուրաքանչյուրի արձագանք-
ը իրանց զրույցի նկատմամբ: Այս մասին
պետք է նվիրել 20-25 րոպե: Ժամանակի ֆա-
ցորդ մասը նվիրել յեզրակացությունների ձե-
վակերպմանը և անցածը յուրացնելու ստու-
գումը:

Յերբ զրույցի ուրվագիծը պատրաստ է
արդեն, անհրաժեշտ է ամեն մի կետի դիմաց
նկատել այն հարցերը, վորը քաղղեկը պատ-
րաստվում է տալ, նմանապես և այն ցուցա-
դրական ձեռնարկները, վորը հարկավոր է կի-
րառել զրույցի յուրաքանչյուր մասի նկատ-
մամբ:

Որինակելի հարցերը զետեղված են վերևում:
Առաջին զրույցի համար ձեռնարկներ կարող
են ծառայել Հոկտեմբերյան հեղափոխության
առաջնորդների պատկերները, վերոհիշյալ նկար-
ները, և զրույցին կցված թվական նյութերը:
Այդ բոլորն անելով, քաղղեկը համարյա պատ-
րաստ է զրույցի ու կարող է այդ անել համա-
ձայն կազմած ծրագրի:

Իհարկե, ամեն ինչ նախատեսել չի կարե-
լի: Կարող է պատահել, վոր զրույցի միջոցին
այդ ծրագիրը փոխվի, նույնպես ունենդիրների
համար ընտրված հարցերը: Այդպիսի դեպքեր
պատահում են, ուստի նրանց հարկավոր է հաշ-

վի առնել: Դրա համար ել կազմած ծրագիրնե-
րը ավելի լավ է գրել հատուկ տետրակում: Մի
յերեսում գրել ծրագիրը, իսկ նրա հակադիր
կողմում, զրույցը վերջացնելուց հետո, նշանա-
կել ծրագրից արած բոլոր շեղումները ու դրա
պատճառները: Այդ տեսակ հաշվառումը կլի-
նի քաղղեկի լավագույն գործնական ուսուցիչը
և նա միշտ կարող կլինի յուր նկատողու-
թյունների համաձայն ուղղել յուր արած սխալ-
ները:

Տեսակում արած նկատողությունների ձևվր.

ԶՐՈՒՅՑԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

ՅԱՐԱԿԱՆ ՌԵԺԻՍԸ.

1. Ինչու մենք պետք է իմա-
նանք Հոկտ. հեղափոխ. պատմու-
թյունը:

Հ.-ինչու ենք տոնում Նոյեմ. 7-ը
Պ.-Հոկտեմբ. հեղափ. տարե-
դարձն և:

Հ.-ո՞վ կատարեց Հոկտ. հեղա-
փոխությունը:

Պ.-բանվորներն ու գյուղացի-
ները:

Հ.-ինչու համար, և այլն:

Այդ մասի համար գործածել
հետևյալ գնական ձեռնարկները.
ույց տալ Լենինի. Տրոցկու.

Նկատողություններ զը- ույցները կատարելու տարբով

Առաջին կետի նկատմամբ
զրույցը անցավ շատ թույլ:
Շատերը, մասնավոր Ն.Ճ.-ը,
շատ են հետ մնացել, մինչև
անգամ չգիտեն ո՞վ է Լենինը
Տրոցկին, Կալինինը, Յուլյո
տված նկարները ներգործու-
թյուն չունեցան: Հարկավո-
ր էր նրանց նախ պատմել ո-
ւապտ միայն հարցեր տալ:

Ընդհանրապես, շատ աջող
անցավ 4-րդ մասը Լեզուները
բացվեցին ու պատմում էլին
իրանց գյուղի զրույցի մա-

Բուրնսվի, Մուրալովի և այլոց նկարները:

2. Ինչ եր ներկայացնում իրանից ցարական սեփմը:

3. ով եր կառավարում Ռուսաստանը մինչև հեղափոխությունը:

4. Նիկոլա ցարը և այլն:

Մենք եւ այժմ ցույց տալ թե ինչպէս կիրառել նրանց պատրաստութեան ստուգումը: Անհրաժեշտ եւ յուրաքանչյուր զրույցի վերջում մի քանի կարմիր բանակայինների հարցեր տալ անցածի մասին: Նույնն էլ պետք եւ անել հաջորդ գասի սկզբում, թե ստուգման համար եւ թե անցեալ զրույցի հետ կապ ստեղծելու նպատակով: Ոգտակար եւ նույնպէս, ամեն մի զրույցի վերջում ձեռակերպած յեղրակացութիւնները գրել զբառախտակի վրա յեթե կա: Գրագետ կարմիր բանակայինները պետք եւ արտագրեն այդ յեղրակացութիւնները իրանց տետրակների մեջ: Դա կնպաստի զրույցը լավ հիշելուն, իսկ ունենդիրները կունենան միաժամանակ բոլոր զրույցների կոնսպեկտը: Ստուգիչ հարցերը անցածի մասին ոգտակար եւ տալ յուրաքանչյուր պատեն ըստեյին, նմանապէս հաջորդ զրույցներում հիմնավորումներ անել

սին պատերազմի ժամանակ և այլն:

Այստեղ յետ էլ սխալ գործեցի, գրավելով նրանց խոշոր պատմութիւններով, ու ժամանակը անցավ: Յետ ժամանակ չունեցաւ նրանց հետ միասին գրել հիմնական յեղրակացութիւնները և այլն:

անցածի վրա: Դա նպաստում եւ հիշողութեան արթնուն մնայուն:

Ծանոթութիւն. Այն բոլորը, ինչ վերաբերում եւ առաջին զրույցի բացատրական զրույցի մեջ, դասավանդման տեխնիքական յեղանակների համառոտ ցուցումն եւ և վերաբերում եւ վաղ միայն առաջին զրույցին, այլեւ բոլոր հետագաներին: Մյուս բացատրական զրույցիւններում մենք միշտ հիմնավորումներ կանենք առաջին զրույցների համապատասխան կարողների մասին:

ԶԻՈՒՅՑ 2-րդ:

ԻՆՉՊԵՍ ԵՅԻՆ ՊԱՅՔԱՐՈՒՄ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐՆ ՈՒ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ ՑԱՐԱԿԱՆ ՌԵՓԻՄԻ ԴԵՄ

Ա. Զրույցի բովանդակութիւնը.

Բանվորների ու գյուղացիների չափազանց ծանր գոյութիւնը գրգեց նրանց մշտական կռիւ մղելու իրանց կեղեքիչների դէմ: Գյուղացիական ապստամբութիւնները անհաջողութիւն էին կրում, շնորհիւ նրանց կազմակերպւած յիներու յեղ գյուղացիների անգիտակցութեան, Գյուղացիների նախնական հավատքն սեւ քաղաքը կանոնի, ցարական կառավարութեան խոսութիւնների ուժեղացման հետ գուզընթաց չհաջող: Գյուղացիութիւնը վտրոնում եւ յուր դաշնակցին բաղաժային բանվորական մեջ: Փաբիկա—գործադաշնական բանվորները իրանց կռիւն առաջ էին տանում ավելի կազմակերպւած ուժերով:

Ֆարական կառավարության ոգնությունը կապիտալիստներին բանվորական գործադուլները նմանելու նպատակով՝ դարձրեց բանվորներին ցարական ռիժիմի ամենավտանգելի քննադատները, կապիտալիստական հասարակակարգը բազմացրեց բանվորների բանակը ու գրանով էլ նպաստեց բանվոր դասակարգի ուժեղացմանը: Բանվոր դասակարգի միաժամանակահատվածում կոփվեցին սեփական նրան կազմակերպել յուր սեփական կուսակցությունը հաղթանակը պահպանելու համար:

1. Նախորդ գրույցից յերեւում է, թե վորքան վատ էյին ապրում բանվորներն ու գյուղացիները կապիտալիստների ու կալվածատերերի իշխանության ժամանակ: Շատ հաճախ դեռևս հին ժամանակներում ճորտատիրության շրջանում, գյուղացիները ապստամբում էյին իրանց կեղերոգների դեմ, յերբ նրանց ալլես զգվեցնում էր «տեք թագավորից» արդարություն սպասելը: Այդպես, յերգերից հայտնի յե՝ սրանից 300 տարի առաջ Ստենկա—Րազինի բարձրացրած ապստամբության մասին Ռոմանովների առաջին ցարերի դեմ: Հայտնի է նույնպես Պուգաչևի ապստամբությունը ընդդեմ շվաբ Յեկատիրինա թագուհու, վորը յուր սիրեկաններին նվիրում էր միլիոնավոր դեսյատին հոգեր, հարյուր հազարներով ճորտ—գյուղացիներ էլ վերադիր: Պուգաչևյան ապստամբությունը

բռնկեց Մերձուրալյան և Մերձվոլգյան շրջանները: Ամբողջ բայթայված գյուղացիությունը Ուրալյան գործարանների բանվորները և հարստահարվող վոչ ուս ցեղերը հարեցին Պուգաչևին:

2. Մի շարք ապստամբություններով բռնվեց Ռուսաստանը «ազատագրության» նախորդակին: Բայց բոլոր ապստամբություններն էլ մատնվեցին անհաջողության: Գյուղացիությունը տգետ էր ու վատ կազմակերպված: Համախմբված չէյին, իսկ վոր գլխավորն է, գյուղացիները չէյին հասկանում թե ում դեմ պետք էր կռվել: Հաճախ գյուղացիությունը շնորհիվ յուր տգիտության պաշտպանում էր թշնամիներին ու ջարդի յենթարկում անմեղներին, իսկ յերբնն էլ իր բարեկամներին:

3. «Բարեն» րոգումը, վորին սպասում էյին գյուղացիները, խաբեց նրանց հույսերը: Յարը նրանց վոչ մի «հող և ազատություն» չըտրվեց: Նա նրանց ունեցած հողը նույնիսկ պահասեցրեց (տես նախորդ գրույցը), իսկ ազատությունը միայն թղթի վրա էր: Այն ժամանակ ամբողջ Ռուսաստանում բարձրացան գյուղացիական խլրտումները: Խլրտումները ուղղված էյին կալվածատերերի դեմ, ալ վոչ

ցարի: Գյուղացիներին շարունակ այնպես էր թվում, վոր ցարի ծառաներն ու կալվածատերերը խաբում են ցարին ու կողոպտում ժողովրդին ցարի կամբի հակառակ: Գյուղացիությանը ճշուժ էլին ամենամեծագույն միջոցներով: Կրակում էլին ամբողջի վրա, փայտերով ձեծի էլին յենթարկում համարյա ամբողջ գյուղական ազգաբնակչություն:

Արտաքուստ գյուղացիությունը խաղաղվում էր, բայց ներքուստ թագցնում էր յուր գայքութը ընդդեմ կալվածատերերի, նմանապես և ցարի դեմ: Այն ժամանակից սկսած գյուղացիությունն էլ ավելի սկսեց ակնաջ դնել քաղաքից յեկած հեղափոխականների ձայնին:

4. Ֆաբրիկների ու գործարանների բանվորները գյուղացիներից պակաս չէին պայքարում իրանց զրուծյունը բարելավելու համար: Ակդրներում ֆաբրիկա—գործարանային բանվորներն էլ չէին պարզ ըմբռնում թե ում դեմ և ինչպես պետք է կռիվ մղել: Իրանց թշնամին էին համարում նրանք անհատ գործարանատիրոջը կամ ֆաբրիկանտներին, ճիշտ այնպես, ինչպես վոր գյուղացիությունն էր տեսնում իր թըշնամուն կալվածատիրոջ մեջ: Բանվորները գործադուլների միջոցով պայքար էին մղում աշխատավարձը բարձրացնելու և բանվորական

որը պակասեցնելու համար: Գործադուլը պահանջում է, վոր գործադուլարարները համախմբված լինեն. այլապես գործադուլը տանուլ կտրվի: Այդ գրեց բանվորներին ի մի համախմբվել, կազմակերպել փոխադարձ ոգնության զբաղարկողներ հիմնադրության և գործադուլների ղեկավարի համար:

5. Յերր գործադուլների ժամանակ գործաբանատերը վոստիկանություն և ղինվորներ էր կանչում, վորոնք կալանավորում էին գործադուլարարների պարագլուխներին, իսկ մնացածներին բռնի կերպով աշխատելու էլին քշում, բանվորները հասկացան, վոր իրանց թշնամին վոչ միայն սեփականատերն է, այլև կառավարությունն է, վորն ոգնում է սեփականատիրոջը բառելու բանվորից նրա վերջին հույթները:

Այն ժամանակ լավագույն բանվորները, ամենից ավելի զիտոկիցները, կազմակերպեցին միություն ցարական իշխանության ու բոլոր կապիտալիստների դեմ, կապիտալիստական ամբողջ հասարակակարգի դեմ կռիվ մղելու նպատակով:

6. Կառավարությունը կապիտալիստներին միայն գործով չէր վոր ոգնում էր բանվորական խլրտումները ճշելու համար. կառավարությունը կապիտալիստներին տալիս էր նաև զբաղական

ողնութիւնն ու մի շարք արտոնութիւններ արտաբերին առևտրում: Ֆարրիկանաները բաց եյին առնում նորանոր գործարաններ և դրանով, անկախ իրանց կամքից, բազմապիսի եյին բա վոլոնտերի բանակը: Բանվորները, զգալով աճող հզորութիւնը, կրկնապատկեցին իրանց գործը կապիտալիստներին դեմ:

7. Անցեալ դարի վերջերին գործադուլների թիվը սաստիկ ավելացավ, և մեծ մասամբ գործադուլները վերջանում եյին բանվորների հաղթութեամբ. Այդ հանգամանքը ել ավելի ուժ ներշնչեց բանվորական շարժմանը, համերաշխութեան գաղափարները բանվորների մեջ աճում եր: Քաղաքային կյանքը նույնպէս ունեցավ յուր ներգործութիւնը բանվորութեան վրա, ընդարձակելով նրա պահանջները ու ձգելով նրան դեպի գիտութիւնը: Կազմակերպւում եյին բանվորական կրթականներ, ուր ինտելլիգենցիայի լավագոյն ներկայացուցիչները (ժողովոր աշխատանքի մարդիկ, ուսանողներ, ուսուցիչներ և այլն) սովորեցնում եյին բանվորներին վոչ միայն զբաղմունքի, այլև պատմութիւնն ու մարդկային կյանքին վերաբերող մյուս գիտութիւնները: Այն ժամանակ բանվորները հասկացան իրանց ուժը և իմացան, վոր իրանց միակ փրկութիւնը ամուր կազմակերպութիւնն ունե-

նալու մեջն ե: Յեւ անա սկսեցին բանվորները կազմակերպւել մեծ քաղաքներում, կազմել միութիւններ, կրթականներ, մինչև վոր անցյալ դարի վերջերին, սրանից 25 տարի առաջ, այդ միութիւններից ու կրթականներից առաջ յեկավ բանվորական կուսակցութիւնը, վորը միացրեց ամբողջ Ռուսաստանի բանվորներին:

Բ. Յեւկուրգ գրույցի նյութը.

Խլրառններով բռնկված նահանգների թիվը:

1861—1865 թ. (բարենորոգումներից հետո)	38	նահ	76 0/0
1881—1885 թ. (սովի ժամանակ)	22	„	44 0/0
1896—1900 թ.	19	„	38 0/0
1904—1907 թ. (հեղափոխութիւն)	47	„	94 0/0

(Փոխանցել դիագրամին):

Այդ դիագրամն պատկերացնում է (դարձնում է դիտելի) անբավականութեան աճելը գյուղացիների մեջ: Խլրառնների ժամանակաշրջանները ապացուցում են շարժման տարեքային լիւելը և նրա ժամանակավոր բնույթը: Շարժումները, ինչպէս յերևում է, առաջացել եյին հուսահատութիւնից. 1861-1865 թվականներում — «բարենորոգումի» հիասթափումից, մասսայական հողադրկութիւնից և հողերի գնորդական խոշոր վճարումներից: Պրա համար ել այդ շարժումը համարյա համառուսական բնույթ ունի: Սակայն նա, ինչպէս նաև հետագա խլր-

տուճները, մեծ արագությամբ ճնշում է, վերսվհետեւ ամեն մի շրջան, (ВОЛОСТЬ) գյուղ գործուներ ինքնուրույնորեն: Չկար վորհե կազմակերպություն, կենտրոն, վոր ղեկավարեր շարժումը: Տեղին կլիներ համեմատել գյուղացիական շարժումը յոթը ճիպոտի հայանի պատմության հետ, վորոնք յերբ առանձին—առանձին են, արագությամբ կոտորավում են, բայց ընդհանուր հյուսվածքի մեջ անընկճելի յեն:

Գյուղացիական շարժման բաժանվածության պատճառները.

ա) Գյուղերի մեջ եղած մեծ հեռավորությունները, վորոնք խոչընդոտ են լինում ընդհանուր գործողություններին:

բ) Տնական փակված տնտեսությունները, վոր խանդարում է կոլլեկտիվ կազմակերպության ստեղծելուն:

գ) Գյուղացիական մասսաների ընդհանուր ագիտությունն ու անգիտակից լինելը:

Բանվորական գործադուլներ.

Գործադուլային շարժման անումը.

1896—1905 թ.թ.

1895—1898 թ. թ.	գործադուլ	էյին արել	44,179	բան
1899—1901 թ.թ.	»	»	39,700	»
1902—1904 թ.թ.	»	»	49,235	»
1905 թ.	»	»	2,863,173	»

Այդ աղյուսակը պարզ կերպով ցույց դառնիս բանվորական շարժման աճումը: Այստեղ անհրաժեշտ է նկատել, վոր մինչև 1901 թիվը գործադուլները մեծ մասամբ տնտեսական բնույթ ունեյին. պայքարում էյին աշխատավարձը ավելացնելու, բանվորական որը պահպանելու, աշխատանքի պաշտպանությունը մտցնելու համար կային:

Բայց հետզհետե գործադուլները սկսում են քաղաքական բնույթ ընդունել: Կապիտալիստների և կառավարության մեջ յեղած կապը զգացնել է տալիս յուր ուժը քաղաքային բանվորներին: 1904 — 5թ.թ. գործադուլները մեծ մասամբ քաղաքական բնույթ են կրում: 1905 թվի գործադուլներից 62⁰/₁₀₀-ը տեղի յե ունեցել քաղաքական հողի վրա:

Դրա հետ միաժամանակ անհրաժեշտ է զրույցի մեջ նկատել մասսայական բանվորական շարժումների պատճառները ևս. նրանց կենտրոնացումը խոշոր գործարաններում: Այդ բանը լավ է պարզաբանում հետևյալ աղյուսակը:

վորներին չեղել մղել կապիտալիստական ամբողջ հասարակարգի դեմ:

դ) Քաղաքային կյանքը և ֆաբրիկային աշատաղրությունները դարձնում են բանվորին ավելի զարգացած ու գիտակից:

դ) Բանվորների, իբրև օւրույն դասակարգ, դի, ինքնագիտակցությունը, վոր կոչված է վե, բաշխելու աշխարհը:

Զրույցն անելիս՝ խնդրածեշտ է սկսել հարցեր տալով կարմիր բանակայիններին նախընթաց զրույցի բովանդակությունից: Յեթե կարմիր բանակայինները զրի յեն առել նախընթաց զրույցի հիմնական յեզրակացությունները, հարկավոր է զրույցը սկսել այդ զրի առածներէն թերցումով, առաջարկելով կարմիր բանակայիններին հերթով կետ առ կետ ավելի մանրամասնորեն բացատրել բանավոր ամեն մի կետը:

Յեթե մի քանի պատասխաններ ուղիղ չեն ստացվել, իսկ դա պատահում է, քաղկեկը առանց մանրամասնությունների մեջ մտնելու, պետք է համառոտորեն բացատրե սխալի ելությունը և ապա անցնե իսկական զրույցի բովանդակությանը:

«Յեվ ուրեմն» - իբրև որինակ քաղկեկը տնում է ընդհանուր յեզրակացություն: — հարց. —

«Կարող ե, արդյոք, յերկար տեւել մի աշղպիսի կյանք, վորպիսին ապրում եյին բանվորներն ու գյուղացիները ցարի ժամանակ»: Ինչ միջոցով բանվորներն ու գյուղացիները կարող եյին ազատվել այդ կեղեքումներից»...

Այդ տեսակ հարցին անխուսափելիորեն պետք է պատասխանել:

«Ապստամբել, վայր գլորել ցարին, ջարդել ձալվածատերերին», և այլն:

Այստեղ տեղին կլինի նկատել, վոր քաղկեկը միշտ առաջուց պետք է լավ կշռադատե յուր հարցերը ու տա պարզորոշ ձևակերպություն, վորպեսզի պատասխանի իմաստը լինի մեկը և այն նլ անխուսափելիորեն հարցից բղխող: Քաղկեկը պետք է նմանապես ուշադրություն դարձնե տրվող հարցերի ձևի վրա, վորպեսզի մի կողմից՝ չլինի կազյոննի «այոն», «վոչը» ու մյուս կողմից՝ չլինի անորոշություն և պատասխանի իմաստը մթնեցնող անիմաստ խոսքերը:

Ստանալով աշխատավորի համար ապստամբելու անհրաժեշտության պատասխանը, քաղկեկը պատմում է հեռավոր անցյալում պատահած գյուղացիական խլրտումների մասին: Այդ անցյալը վերակենդանացնելու համար կարելի յե քաղկեկին հանձնարարել հարցնելու ունկնդիրներին. հիշում են նրանք արդյոք ցարի ժամանակ

իրանց գյուղում պատահած ապստամբությունները, կամ թե նրանք իմանում են, արդյոք, նրանց մասին ուրիշների պատմածներով:

Յեթե վորևէ մեկը կպատմի այդ տեսակ անցքի մասին, նա կարող է ծառայել իբրեւ թեւ ավելի հեռավոր անցյալի հետ կապելու համար-
որինակ. «Ընկեր Գասպարյանը պատմեց՝ թե ինչ-
պես նրանց գյուղում գյուղացիները ավերեցին
կալվածատիրոջ անտեսությունը: Այդպիսի յե-
րեվույթներ պատահում եյին դեռևս սրանից
300 տարի առաջ: Լսե՞լ եք դուք յիրբեիցե
Ստենկա Բադինի մասին: Իմանում եք նրա
յերգը: Դե, ուրեմն...» Յեւ համառոտորեն պատ-
մում է XVII—XVIII դարերի գյուղացիական
խլրտումների մասին: Քաղղեկը, անհրաժեշտ է
վոր ընդգծե, թե այդ շարժումը ուղղված եր
միայն կարվածատերերի ու չինովնիկների դեմ,
բայց վոչ ցարի դեմ: Յարը տղետ մասսաների
առաջ դեռևս այնպիսի վստահություն եր վա-
յելում, վոր Պուգաչևը նույնիսկ քողարկում
եր իրան իբր թե չինովնիկների ձեռքից փախած
Պյոտր III ցարն է: Լավ կլինեք կարդալ
Պուգաչևի մանրֆեստը (նա կա հիշյալ գրակա-
նության մեջ), գոնե, սկիզբը և նրա խոստում-
ները գյուղացիությանը:

Զրույցի այդ մասի պատմելը պետք է զբ-

րավե վոչ ավելի քան հինգից մինչև ութ բույս:

Պարզելով առաջին գյուղացիական խռովու-
թյունների բնույթը, կարելի յե ապա անցնել
«Ազատագրության» շրջանի գյուղացիական շար-
ժումներին:

Այստեղ չի խանգարում հիշեցնել անցյալ
զրույցից ազատագրության պատկերը: Շատ
ոգտակար կլինի, վորպեսզի դասի ժամանակ
կախված լինեյին հողաբաժանության և գյուղա-
ցիական տուրքերի վերաբերյալ աղյուսակները:

Հարցեր. — Ինչո՞վ ետարբերվում Պուգաչևի շին-
նան «ազատագրության» շրջանի գյուղացիական
շարժումներից:

— Ինչո՞ւ գյուղացիները միշտ ել անաջողու-
թյուն եյին կրում ապստամբությունների ժա-
մանակ:

Կարևոր չե, յեթե նույնիսկ պատասխան
չստացվի, բավական է ստիպել ունենորին
մտածելու այդ հարցերի մասին և քաղղեկը կա-
րող է անձամբ բացատրել: Այդտեղից գյուղա-
ցիական շարժման մասին հիմնական յեզրակացու-
թյունները անելով (տես վերը զրույցի նախադա-
ների մասին), քաղղեկը խոսակցությունը փո-
խում է բանվորական շարժման վրա:

Կարելի յե սկսել վերջին յեզրակացու թյու-

նից, վոր դյուղացիութիւնը հաղթող չի գուրս յեկել, յերբ հանդես ե յեկել մեն—մենակ:

—Իսկ բանվորները հաղթում եյին:

Մեկ—երկու կարմիր բանակայիններ կը կարողանան պատասխանել այդ հարցին գրականապէս: Այդպիսի համեմատութիւնը ավելի յե ցայտուն դարձնում պատկերը:

—Ինչո՞ւ:—Պատասխանը կասկածելի ե: —Ո՞վ ե յեղել ֆաբրիկում: Վորքան բանվորներ կան այնտեղ: Պատասխաններ-յեզրակացութիւններ. արտադրութեան ընդհանուր լինելը մոտեցնում ե միմիանց: Հենց այդտեղ ել վերոյիշյալ թվերը ներկայացնելով, քաղղեկը ցույց ե տալիս թե ինչպէս բանվորները աստիճանաբար կենտրոնանում են խոշոր արտադրութեան մեջ: Յեզրակացութիւնը. միաբանութեան մեջն ե ուժը:

Ուշադրութիւնը դրավժած ե արդեն հարցի վրա: Փաստերից հանված ե տրամաբանական յեզրակացութիւնը: Այժմ արդեն կարելի յե ավելի մանրամասնորեն պատմել բանվորական շարժման զարգացման մասին, և դա կամրապընդի նախընթաց յեզրակացութիւնները:

Վերջապէս, կարելի յե անցնել զրույցի վերջին մասին ել բանվորական կրօնականների զարգացմանն ու կուսակցութեան հիմնովիւնը: Վոր-

պիսի ավելի վառ կերպով նկարագրենք ու պարզ ներկայացնենք, հարկավոր ե ցույց տալ բանվորական շարժման սկզբներում մասնակցող պարագլուխների նկարները (Ստյոպա Սալտուրին, Պյոտր Ալեքսեյեւ) և համառոտակի տաք նրանց կենսագրութիւնը:

Իրանով զրույցի բովանդակութիւնն ապր վերջանում ե: Այնուհետեւ պետք ե ստուգել, թե վորքան այդ անցածը նրանք յուրացրել են, ձևակերպել յեզրակացութիւնները և ապա գրել տետրակում:

Ինքնուրույն ընթերցանութեան համար քաղղեկը կարող ե հանձնարարել կարմիր բանակայիններին կարդալու հետեյալ պատմվածքները յեթե նրանք կդանվեն հայերեն թարգմանութեամբ «Բողգի»-ի «Գյուղացիները և ազատութեան հայտարարումը» (նույն տեղում յերես 32-33, «Կամարինսկայան» (նույն տեղում յերես 96), «Արթնացան» (յեր. 113—116):

3—ԲԴ ԶՐՈՒՅՅ:

ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ, (ԲՈՅԼՇԵՎԻԿՆԵՐԸ) ՎՈՐՊԵՍ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՇԱՐՃՄԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐ:

Ս. Զուլյցի բովանդակութիւնը:

Քսանեռոզ դարի սկզբներում բանվորական շար-

ծումը սաստիկ ուժեղացավ: Շարժման ղեկավարողը Ռ. Կ. Կ. -ն էր (այն ժամանակ նա կոչվում էր Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. Բոլշևիկների: Բեպրեսսիվ միջոցների շարժում ցառական կառավարությունը ուզում էր մի քանի արտոնություններ ստանալ բանվորների մի մասին, պառակտել բանվորական շարժումը: Այդպիսի նպատակ էր գրել իրան Գապոնյան միությունը: Հունվարի 9-ը վերջ սկսվեց վոստիկանական միությանը և վերջնականապես մեղքեց բանվորների հավասք գեպի բանվորական հարցի խաղաղ լուծման հնարավորությունը: Բանվոր գառակարգը վոստ գեպ ցարիզմի գեմբացարձակ կոնի մղելու ուղին: Այդ հեղափոխական սրամագրությունը համակեց նույնպես գյուղացիությանը: Մաքուր լեռները բռնկվել էր հեղափոխական խրատմանով: Շարժումը ղեկավարող կուսակցության առջեվ կանգնեց ամբողջ հեղափոխական շարժումը միացնելու խնդիրը: Բոլշևիկները գյուղացիության հետ միություն կազմելու կոչման էին, մեկնեցիկները՝ հեղափոխական բուրժուազիայի հետ: Այդպիսով բոլշևիկները գեպի մաս առաջին հեղափոխության ժամանակից հանդիսանում էին բանվորների լեզվ հեղափոխական գյուղացիների կուսակցությունը:

1. 900 թվականներին սկզբներին հեղափոխական շարժումը բանվորների մեջ քանի որ գնում այնքան ավելի յեր ամբողջացվում: Կառավարությունը ոգուտ չէր ստանում բանասարկելով շարժման ղեկավարներին, բանվորական կուսակցության պարադոքսներին:

1904 թվին սկսված Ռուս — Յապոնական

պատերազմը, նրա անաջողությունները, անչափ զեղծումները, յերկրի քայքայումը պատերազմի պատճառով, որը ստորե էլ ավելի եղին ծավալում հեղափոխական ալիքները յերկրում: Գործադուլային շարժումը սաստկանում էր: 1901—1904 թթ. շատ քաղաքներում բանվորները տոնում են մայիսի 1-ը, բոլոր աշխարհի բանվորների համերաշխություն տոնը:

Հեղափոխական շարժման զլխավոր ղեկավարը՝ Ռուսաստանի Սոցիալ—Դեմոկրատական Բանվորական Բոլշևիկների կուսակցությունը (այժմ նա կոչվում է Ռուսաստանի Կոմունիստական կուսակցություն):

Չնայելով այն խիստ միջոցներին, վորը ձեռք էյին առնում ցարի ժանդարմները բանվորական կուսակցության դեմ, չնայելով, վոր նա ստիպված էր աշխատել զաղանի, այնուամենայնիվ նրա ազդեցությունը մասնաներում ավելի ու ավելի յեր աճում: Բոլոր զիտակից բանվորները համախմբվել էյին իրանց կուսակցության շուրջը:

2. Յարական կառավարությունը զգաց հեղափոխական փոթորիկի մոտենալը, վորի դեմ անգոր էյին նրա բոլոր բեպրեսսիվ միջոցները: Ռուսի նա վորոշեց կիրառել բանվորների վե-

բաբերմամբ այլ միջոցներ, վորոնք պետք է պառակտելին բանվորական շարժումը ու թուլացնելին նրա ուժերը:

Թեև բանվորները յերկրի ամենահեղափոխական տարրերն էլին, այնուամենայնիվ վոչ բոլոր բանվորներն էլին համակված դասակարգային գիտակցությամբ:

Մինչև 1905 թիվը բանվորները միայն ամենագարգացած մասն էր մտնում կուսակցության մեջ, մնացածը համակրում էր կուսակցությանը նրա համար, վոր կուսակցությունը ձգտում էր բարելավել բանվորների դրությունը, զգնում էր գործադուլային պայքարին, զոհարելու էր յուր անդամների կյանքը բանվոր դասակարգի բարորության համար: Հաշվի առնելով դրության լրջությունը, ժանդարմները մրտաձեցին ցարի կողմը գրավել բանվորների մի մասը: Բանվորների մեջ սկսեց ազիտացիա մղել ժանդարմների կողմից ուղարկված Գեվորգ Գապոն քահանան: Այդ սև տարիները, յերբ արգելվում էլին ամեն տեսակի ժողովներն ու դասախոսությունները ժողովրդի համար, կառավարությունը Գապոնին թույլատրեց բանալ բանվորների համար ակումբներ, կազմակերպել տնտեսական միություններ և գումարել բանվորական ժողովներ: Յուր բոլոր աշխատանքներ

րում Գապոնը այն միտքն էր անցկացնում, վոր ցարը բանվորների թշնամին չէ, վոր բանվորները վատ են ապրում շնորհիվ այն բանի, վոր ցարը չգիտե նրանց կարիքները: Ուստի հարկավոր չէ կռիվ մղել ցարի ու նրա կառավարության դեմ, այլ խնդրել նրա ոգնությունը: Շատ բանվորներ լենինգրադում մանավանդ ծերերը, ընկան այդ թակարդի մեջ: Սկզբում ժանդարմները իսկապես վոր ոգնում էլին բանվորներին իրանց պահանջներում առանձին ֆարբիկանտների դեմ. դա բարձրացրեց Գապոնյան միությունների հեղինակությունը մնացած բանվորների շրջանում. բայց շուտով կապիտալիստներին շրջման տակ ժանդարմները հարկադրված էլին հրաժարվել բանվորներին ոգնելուց: Կապիտալիստները սկսեցին ել ավելի ուժեղ կերպով հարձակվել բանվորների վրա, խեցին առաջներում արած զիջումները: Այն ժամանակ Գապոնը, վորպեսզի չկորցնի մասսաների վստահությունը, առաջարկեց բանվորներին խաչ ու խաչվառով անգնալ Ձմերային պալատի մոտ և այնտեղ անձամբ ցարին պատմել իրանց բոլոր կարիքներն ու դժբախտությունները և խնդրել նրա ոգնությունը:

3. Իգուր գիտակից բանվորներն ու կուսակցությունների ներկայացուցիչները նա-

խաղաղաշունչում ելին բանվորներին չանել այդ քայլը, իդուր ապացուցում ելին, վոր ցարը Փարբիկանտների ու բոլոր կապիտալիստների կողմն ե: Մասսան ամուր եր կպել այդ մտքին: Գա նրա վերջին հույսն եր բանվորական հարցի խաղաղ լուծման համար: Գապոնյան ժողովներից մեկում մի բանվորի տված հարցին. «Իսկ ի՞նչ կանենք յեթե ցարը չընդունի բանվորական պատգամավորությունը»- բոլոր բանվորները միաձայն պատասխանեցին. «Այն ժամանակ մենք ցար չունենք»:

Նշանակված կիրակի որվանից մի քանի որ առաջ կայացան բանվորական մեծ ժողովներ, ուր խմբադրվում ելին թագավորին ուղղված պետիցիան (խնդիրքը): Բոլոր ժողովները, վորոնց ներկա ելին լինում տասնյակ հազարավոր բանվորներ, տեղի ելին ունենում հրապարակորեն, և վստիկանությունը նրանց չեր խանգարում: Այդ հանգամանքը վստահություն եր ներշնչում, վոր Գապոնի ասածները ճշմարիտ ելին:

1905 թվի Հունվարի 9-ին (այդ ալն որն եր, վոր նշանակված եր Ժանիֆետացիան) տասնյակ հազարավոր բանվորներն իրանց կանանց ու յերեխաների հետ միասին դուրս յեկան փողոց և ուղղվեցին դեպի Ջաերային պալատը:

Այդ բազմահազար թափորին ղուլի եր անցել Գապոնը խաչվառներով և ցարի պատկերներով: Ճանապարհին թափորին հանգիպում ելին զինվորական ուժեղացրած պահակներ, բայց վոչ վոք այդ բանին առանձին նշանակություն չեր տալիս: Սակայն պալատական հրապարակի մոտ նրանց զինավորեց զինվորների մի ուժեղ շոկատ կատարելուպես սպանասիրված, վորը արգելեց թափորին շարունակել յուր ճանապարհը: Չորամասի հրամանատար սպան առաջարկեց ցրվել, վորովհետև նրան հրամայված եր վոչօքի չթույլատրել հրապարակ գնալու: Բանվորները չիլին հավատում, վոր ցարը չի կամենա ընդունել բոլորովին խաղաղ, հավատարիմ հպատակության պատգամավորությունը և չիլին համաձայնվում ցրվել: Լավեց սպայի նախնական հրամանը. զինվորները հրացանները նշանի բռնեցին: Տիրեց գերեզմանական լուր թյուն, բայց վոչ վոք չչարժվեց տեղից: Հանկարծ տիրող լուր թյան մեջ սպան հրաման արձակեց՝ «կրակ»... ու վորոտաց համազարկը անգեն ամբոխի վրա: Բանվորները դեռ ու դեն շաղ յեկան, գետնատարած պառկեցին: Յեբկորոյ համազարկը ուղղված եր գետնի վրա պառկածներին ու փախչողներին թիկունքին:

Այդ որը շատ բանվորներ սպանվեցին ու

վիրավորվեցին, փողոցներում թափթփված եյին մանկական դեակներ: Հիվանդանոցները լցված եյին վիրավորներով ու դեակներով: Հունվարի 9-ի գոհերի թիվը հաշվում են մի քանի հազար հոգի:

Այդ որը վերջնականապես թաղվեց գեպի ցարն ունեցած հավատը: Այդ որվանից սկիզբն է առնում բանվոր դասակարգի ընդհանուր կյանքի և մահվան պայքարը ցարի ու նրա կառավարութան դեմ: Ի պատասխան Լենին-գրագի բանվորների գնդակահարութեան՝ ամբողջ Ռուսաստանը բռնկվեց բողոքի գործադուլներով: Գործադուլ արեցին 122 քաղաքների, տասնյակ յերկաթուղիների և Դոնի ավազանի հանքերի բանվորները: Սոսովությունները շարունակվեցին մոտ յերկու ամիս: Գործադուլներին մասնակցում եյին մոտ մի միլիոն բանվորներ: Այժմ այլևս չկար վոչ մի բանվոր, վորը պահպանած լիներ յուր հավատը բանվորական հարցը խաղաղ կերպով լուծելու մասին:

Կուսակցությունը բանվոր դասակարգի համար դարձավ ամենաթանգագին սեփականությունը: Նա այժմ դարձավ Ռուսաստանի ամբողջ պրոլետարիատի իսկական առաջնորդը:

4. Գյուղերում նույնպես ավելանում եյին հուզումները: Գյուղացիների վիճակը վատթարա-

ցել եր: Պատերազմի պատճառով հարկերը ծանրացել եյին: Գյուղը սկսեց քաղաք արտահանել «ազատ ձեռքերը» յուրաքանչյուր տարի յուր ազգաբնակչության մի յերրորդական մասը: Քաղաքում նրանք ավելացնում եյին անդորձների բանակը, բայց դրա հետ միասին յեկվոր գյուղացիությունը վարակվում եր բանվորների ընդհանուր հեղափոխական վոգով ու տանում, տուրածում եր գյուղերում:

Անբավականությունը համակել եր նույնպես բուրժուազիայի մի մասին: Նրանք տեսնում եյին կառավարութեան թուլությունը և կուզենային ունենալ ուժեղ կառավարություն, վորի ժամանակ բանվորական խոտիություններից վախենալու վոչինչ չկար:

Այդպիսով, մենք տեսնում ենք, վոր մասնայական հեղափոխական որոնողությունն ու անբավականությունը բռնկել եյին ամբողջ յերկիրը: Բանվոր դասակարգի կուսակցութեան առաջ հարց բարձրացավ, վոր անհրաժեշտ և միացնել բոլոր հեղափոխական ուժերը ցարից մի դեմ կռիվ մղելու համար:

Միևնույն հարցի առիթով ահագին տարածաշրջաններ ծաղեցին կուսակցութեան ներսում: Դեռևս դրանից առաջ սոցիալ—դեմոկրատ-

ների կուսակցութիւնը մի ամբողջ շարք կազմակերպչական հարցերում, վորից կախած էր կուսակցութեան ամբողջութիւնն ու բանվորական բնութիւնը, II-րդ համագումարում բաժանվեց յերկու մասի: Մի մասը՝ բոյլշևիկները (նըրանց կողմն էր համագումարի բանվորական պատվիրակների մեծամասնութիւնը), ասում էին, վոր կուսակցութեան մեջ պետք է լինի ամուր դիսցիպլինա (կարգապահութիւն), վոր կուսակցութեան անդամ կարող է լինել նա միայն, ով ակտիվ մասնակցութիւն ունի կուսակցական աշխատանքում, վոր կուսակցութիւնը չպետք է կոալիցիա (համաձայնութիւն) կազմի բուրժուազիայի հետ, վոր հարկավոր է մերձենալ գյուղացիութեանը:

Մենշևիկները (նրանք փոքրամասնութիւն էին կազմում) կողմնակից էին հեղափոխական բուրժուազիայի հետ միութիւն կազմելուն, նրանք յերկուց էին կրում գյուղի ագիտութիւնից և անգիտակցութիւնից:

Այդ յերկու փրակցիաներն էլ (խմբակները) պայքարի հետագա զարգացման ընթացքում վարում էին յուրաքանչյուրն յուր գիծը ինքնուրույնորեն: Բոյլշևիկները շարունակում էին մերձեցումը գյուղացիութեան հետ: Բոյլշևիկների կուսակցութիւնը յուր ծրագրում պահան-

ջում էր գյուղացիութեան համար փոխել բոլոր հողերի գնման արժեքների ու հարկերի վճարումները, վերադարձնել գյուղացիներին նրանցից առաջուց ստացված գումարները, պետականացրնել կալվածատիրական, ցարական և յեկեղեցապատկան հողերը ու տալ գյուղական համայնքներին իրանց մեջ բաժանելու համար:

III րդ համագումարում բոյլշևիկների կուսակցութիւնը ընդունել էր մի բանաձև, վոր անհրաժեշտ է ամենասերտ միութիւն կազմել աշխատավոր գյուղացիութեան հետ, վոր անհրաժեշտ է կրթական աշխատանք տանել գյուղում, կազմակերպել գյուղացիական կոմիտեներ ու համաձայնեցնել գյուղական պրոլետարիատի շարժումները քաղաքայինի հետ:

Այդպես ուրեմն, մենք տեսնում ենք, վոր բոյլշևիկների կուսակցութիւնը յուր գոյութեան սկզբի որերից արդեն դարցավ բանվոր շահակարգի և հեղափոխական գյուղացիութեան կուսակցութիւնը:

Ինչ պիտի կարգա քաղդեիր.

1. Հունվարի 9-ի մասին: Ռուսական Պատմութեան խրեատումատիան, 117 120 կ մ Պատմութեան խրեատումատիան, 117 120 կ մ Քե Տրոցկի 1905 թ. յեր. 76, 77 78: Սվերչկով Հեղափոխութեան արշալուսին, յեր. 65—67:

Վերջին պատմվածքը կարելի չե տալ կար-
միր բանակայիններին ինքնորոշյն կերպով կար-
գալու համար, յեթե կլինի հայերեն թարգմա-
նությամբ:

2. Գյուղացիական խռովութիւնների մա-
սին:

Ռուսական պատմութեան խրատութեան
յեր. 120—122:

3. Բոլշեվիկների կուսակցության մասին
Ձինովյեվը՝ Կուսակցութեան պատմութեանից:

Բ. ԶՐՈՒՅՑԻ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒՄԸ

3-րդ զրույցի նպատակն է ցույց տալ-

ա) Բանվորական շարժման աճումը և նրա
պատեւալի չափերը ցարիզմի համար:

բ) Բանվորները ինչպե՞ս յեկան այն հա-
մոգմունքին, թե միայն կազմակերպված պայ-
քարի ոգնութեամբ բանվոր գասակարգը կարող
է ձեռք բերել յուր ազատութիւնը և իրա-
ւունքը:

գ) Բանվորական շարժման ազդեցութիւնը
գյուղի վրա:

դ) Վոր բոլշեվիկներն ելին շարժման կազ-
մակերպողը և ղեկավարողը:

յե) Վոր հեղափոխութեան հաղթանակի գրա-
վականը բանվորների և գյուղացիների սերա-
միութեան մեջն է:

զ) Վոր այդպիսի միութեան ելին ձգտում
բոլշեվիկները սկզբից ի վեր:

Զրույցը կարելի չե կառուցել նախընթաց
զրույցների որինակով: Նախ կապ հաստատել
ստուգելով նախընթաց զրույցի հետ, ապա հար-
կավոր և մի քանի այնպիսի հարցեր տալ, վո-
րոնք մոտեցնում են երկու զրույցի բովանդա-
կութեանը: Ինչպե՞ս միշտ, հարցերը պետք է
բղխեն մերձավորից, իսկականից, այնպե՞ս, վոր
հետագայում ունենդիրներին կարելի լինի
տանել դեպի անցյալը:

Հեղափոխական շարժման ուժեղացման պատ-
ճառները բացատրելով Ռուս—Յապոնական
պատերազմով, հարկավոր է նախ խոսք բանալ
մոտ ժամանակների պատերազմի մասին:

Այն հարցին՝ թե ինչպե՞ս է անդրադարձի
պատերազմը ազդարնակութեան կյանքի վրա,
կարելի չե ստանալ պատասխաններ. մարդկային
զոհերը, կյանքի թանկացում, հարկերի ուժեղա-
ցումը: Յույց տալով քարտեզի վրա Յապոնիա-
յի հեռավորութիւնը Ռուսաստանից, կարելի չե
զալ այն յեղրակացութեան, վոր պատերազմը
ու նրա իմաստը խորթ ելին ժողովրդի սրտին:

Անցնելով Հունվարի 9-ի դեպքերին, ոգտա-
կար է ծանրանալ հոգևորականութեան դերի
վրա ցարական ռեժիմի ժամանակ:

Հունվարի 9-ի դեպքերը պետք է լուսաբանել, ըստ կարելիության, ավելի վառ գույներով Դրան կարելի չէ հասնել կարդալով հատվածներ Սվերչկովի գրքից (տես զրախ. ցուցակը): Դա ավելի լավ կլինի, քան յեթե բաղդեկը պատմեալ այդ դեպքերի մասին յուր սեփական խոսքերով Բաղդեկը պետք է սահմանափակվի Գապոնյան շարժման հաջողութեան պատճառների նախնական բացատրութեաններով և մի քանի խոսքերով պատմեալ Հունվարի 9-ի դեպքերի փաստացի կողմը, իսկ հետո ել առաջ բերեալ ահանատեսի վկայութեանները:

—Ահա թե ինչ է պատմուած ընկ. Սվերչկովը վոր անձամբ տպրել է այդ սրվա ամբողջ սարսափը:

Ոգտակար է նույնպես բերել քաղվածքներ «պետիցիայից», ընդգծել նրանց հավատարիմ հպատակութեան վողին և, միաժամանակ շեշտել, վոր նա պարունակում եր յուր մեջ սպառնալիքի հնչյուններ: Այդ քաղվածքները կան Տրոցկու հիշյալ գրքում:

Յեթե հնարավոր է, պատմածները պետք է տպավորել Հունվարի 9-ի դեպքերի վերաբերյալ նկարներով: Նրանք կան Տրոցկու 1905 թվականը գրքում: Կարմիր բանակայինների առելութեանը դեպի ցարական անցյալը ամրապնդելու նպատակով շատ ցանկալի քաղդատ նշանակել, Գապոնի համար յեղած քաղդատը տպված է—

«Политвестник», —ում:

Հունվարի 9-ի դեպքերին անհրաժեշտ է նվիրել ժամանակի կեսից ավելին: Ապա պետք է գնահատութեան տալ բոլոր նկատական կուսակցութեանը ու նրա դերին:

—Ինչպես եյին վերաբերվում բոլոր նկատական Գապոնյան շարժմանը... Ինչպես պիտի վերաբերվեր բանվորական մասսան դեպի կուսակցութեանը Հունվարի 9-ից հետո: Բանվորների վոր մասն է անդամագրվում կուսակցութեանը: Ինչու չէ դա ամենապարզ և ամենագիտակից մասը կազմում: (Այստեղ տեղին է ավելի մանրամասնորեն ծանրանալ այն բեպրեսիաների վրա, վորոնց յենթարկվում եյին կուսակցական ընկերները): Այնուհետև հարկավոր է անցնել բոլոր վիկների ու մենշևիկների տարբերութեանը բացատրելուն: Այստեղ նույնպես պետք է յեկնել ներկայից:

—Ինչպես եյին նրանք և մյուսները վերաբերվում Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը: Ուր են այժմ մենշևիկները: Ինչ են անում այժմ բոլոր վիկները: —Այդ բոլոր հարցերը կարող են ավելի կոնկրետացնել բոլոր վիկների ու մենշևիկների մեջ տիրող սկզբնական տարա-

ձայնութիւնները, նմանապես յերկու կողմակցութիւններէ վերաբերմունքը դեպի գյուղացիութիւնը:

Յեթի ձեռքի տակ կա Ռ. Կ. Կ. -ն համագումարներէ զիրքը ընդունած բանաձեւերի և վորոշումներէ հետ միասին, մի քանի փոքրիկ քաղվածքներ բերել III-րդ համագումարի բանաձեւերից դեպի գյուղացիութիւնը ունեցած աւելցումներէ մասին:

Զրույցը պետք է վերջացնել միեւնոյն կարգով, ինչպես վոր նախընթացներն էլին:

4-րդ ԶՐՈՒՅՑ:

1905 թՎԱԿԱՆԸ

Զրույցի Բովանդակութիւնը.

Ե պատասխան հեղափոխական շարժման, ցարական կառավարութիւնը պատասխանեց ռեպրեսիաներն ուժեղացնելով: Սակայն սրանք անգոր էլին:

Բռնկվեց բնգիւղացի գործադուլը: Հոկտեմբերյան գործադուլը հաւկազրեց ցարին զիջումներ անել, միաժամանակ նա պատրաստու Եր հակահեղափոխական շարժում: Հեղափոխութիւնը սեղծեց բանվորական պատգամաւորների խորհուրդը: Եւ հեղափոխութիւնը դեկտան Եր ու պահպանում Եր Լեհիներգորք քաղաքներից: Հեղափոխական շարժումը բռնկեց նույնպես ցարական բանակի մի մասին: Հոկտեմբեր Երոնցաւի բերգապահ գործի մեջ:

Պոլեսարիաւի նոր հաղթանակը: Գյուղացիական շարժումը սկսում է կազմակերպված բնույթ բնգունել: Սեպտեմբրյան հաղթանակում սկսված ապստամբութիւնը վերացնում է հեղափոխութիւնը զարգացումը: Ցարական կառավարութիւնը ձգտում է նհեղ հեղափոխական շարժումը: Ձեբակալվում է բանվորական պատգամաւորների խորհուրդը: Ուժեղանում է Եր ռեպրեսիաները գյուղացիների դեմ:

Մոսկվայի բանվորների զինված ապստամբութիւնը վերջ է գնում հեղափոխութիւնը: Մեհապատար կռիւի մեջ նրանք հաղթում են: Ցարական կառավարութիւնը վրեժ է լուծում յուր առաջին պատգամային համար:

1. Ցարական կառավարութիւնը չբավականացավ հունվարի 9-ի բանվորների մասսայական զնդակահարութիւնը:

Սկսվեցին մասսայական կալանավորութիւններն ու աքսորումները հեղափոխական բանվորների մեջ: Ռուսաստանի հարավային և արևմտյան մասերն ուղարկվեցին պատժիչ զորամասեր, վորոնք հրով ու սրով անցան այդ յերկու յերկրամասերով:

Այդ հանգամանքը յուղ ածեց հեղափոխական հրդեհի վրա: 1905 թվի սեպտեմբերին վերադարձեցին մասսայական գործադուլները, վորոնք չտեսնված չափերի հասան:

2. Հոկտեմբերի 7-ին, մի աննշան դեպքի

համար, գործադուլ արին Մոսկվայի յերկաթուղային հանգույցի բանվորները: Հոկտեմբերի կիսում գործադուլը դարձավ Համառուսական յերկաթուղային գործադուլ: Ռուսաստանում ամբողջ կյանքը կանգ առավ: Կենտրոնները կտրված եյին ծայրամասերից: Դադարեց մթերքների ներմուծումը մայրաքաղաքները: Յերկաթուղայինների որինակին հետևեցին Լենինգրադի, Մոսկվայի բոլոր գործարանների բանվորները:

Գործադուլը դուռ քաղաքական բնույթ էր կրում: Գործադուլի ժամանակ բանվորները սկսեցին զինվել, փողոցներում պատրաստվում էն բարբիկադներ (պատվարներ):

3. Յարական կառավարությունը գլուխը կորցրեց: Հոկտեմբերի 17-ին ցարը մանիֆեստ (հրովարտակ) հրատարակեց, վերով նա խոստանում էր խոսքի և ժողովների ազատություն ու պետական դուժա:

Յարը մի ձեռքով ստորագրում էր մանիֆեստը, մյուսով՝ զինում էր բոլոր մութ ուժերը բանվորների դեմ կռիվ մղելու համար: Հոկտեմբերի 17-ին աեզի եյին ունենում մասնայական ցույցեր ցարի մանիֆեստի առիթով, իսկ 18-ի յերեկոյան սև հարյուրակը, վոր բազկացած էր լաբազնիկներից, շուկաներում առևտուր ա-

նողներից և հագուստները փոխած քաղաքապահներից, (գարադավոյ) փողոց դուռս յեկավ ցարի պատկերներով, божю царя храни յերգելով և ծեծի յեր յենթարկում հանդիպող բանվորներին ու ուսանողներին: Մանիֆեստի նշանակությունը շատ մեծ էր: Նա ցույց տվավ՝ թե վորչափ տարափելի յեն ցարիզմի համար սրբեատրիատի միացյալ ուժերը:

4. Հեղափոխությունը բռնկվեց: Դեռևս մանիֆեստը հրատարակելուց առաջ Լենինգրադի բանվորները կազմակերպել էյին բանվորական պատգամավորների Սորհուրդ հեղափոխությունը ղեկավարելու հպատակով: Հոկտեմբերի 10-ին կայացան Սորհրդի ընտրությունները բոլոր գործարաններում և բանվորական միություններում: Սորհուրդը իրան հպատակ էր զրել միացրենել՝ բոլոր հեղափոխական ուժերը ցարիզմի դեմ սկսված կռվի վերջնական հաղթանակի համար: Բանվորական պատգամավորների Սորհուրդը ղեկավարում էր Հոկտեմբերյան գործադուլը և միայն նրա վերջմամբ հոկտեմբերի 21-ին, ցերեկվա ժամը 12-ին բոլոր բանվորները, ինչպես մի մարդ, վերսկսեցին աշխատանքները: Սորհուրդը ազատ գոյություն ուներ: Յարական իշխանությունը շփոթվել էր, և փաստորեն այդ անմուսնալի որերին իսկական իշխանությունը

բանվորական պատգամավորների խորհուրդն էր։ Բայց մութ ուժերը բնած չեյին։ Յերբ առաջին շփոթությունը անցավ, ցարական ռեժիմը ամբողջ աշխատավոր ժողովրդի միասնական ճակատը թուլացնելու նպատակով, վճռեց գործադրել յուր հին լավ փորձված միջոցները. մի շարք նահանգներում սե հարյուրակը վոստիկանության սգնությամբ, ոգավելով գյուղացիական մասսաների ազխությունից, կազմակերպում էր շարգեր, գլխավորապես հրեյական։ Այլազգիներին հալածելու միջոցով ցարական կառավարությունը հույս ուներ խառնակությունները ուղղել դեպի ուրիշ կողմ։

Բանվորական պատգամավորների խորհուրդը պայքարում էր շարդարարական շարժման դեմ Լենինգրադում։

Նա կազմակերպեց բանվորներից շոկատներ, պատրուխներ ու հետախույզներ, վորոնք շրջագալում էյին բաղաբում։ Յեվ վորքան էլ վոստիկանությունը աշխատում էր, ահնուամենայնիվ Լենինգրադում նախորոշված շարգը գլուխ չեկավ։

5. Լենինգրադի հեղափոխական շարժումը, վոր բռնկել էր ամբողջ յերկիրը, անցավ բանակի մասերի — ցարական ռեժիմի այդ գլխավոր

հենարանի մեջ եւ։ Միայն ցարական զորանոց մեկուսացած ռեժիմը և այն տգիտությունը, վորի մեջ պահում էյին բանակը, արգելք էյին լինում հեղափոխական շարժման տարածվելուն ամբողջ բանակում։ Հոկտեմբերի 26 ին բռնկվեց սպստամբությունը Կրոնշտատի բերդապահ զորքերի մեջ, գլխավորապես նավաստիների մեջ։ Ապստամբությունը շատ շուտով ճնշվեց, Լենինգրադից յեկած զինվորական ուժերով։ Զինվորներին ու նավաստիներին սպատում էր մահվան պատիժ կախաղանի միջոցով։

Այդ քայլով ցարական ռեժիմը զիմեց հարձակման։ Նահանգներից շատերում, մասնավորապես Սրեմոյան յերկրում, հայտարարվեց պատերազմական դրություն, վորը սպառնում էր մասսայական մահապատիժներ ուղղմադաշտային դատարանների վճիռների հիման վրա։

Նոյեմբերի 1-ին խորհուրդը դարձյալ գործադուլ հայտարարեց պահանջելով վոխել Կրոնշտատյան նավաստիների մահվան դատավճիռները և վերացնել պատերազմական դրությունը։ Գործադուլը անցավ մեծ վողկորությամբ։ Նոյեմբերի 5-ին կառավարությունը հարկադրված էր զիջել։

Այդ նոր հաղթանակը տարածեց խորհրդի

հոչակը ամբողջ մուսաստանում: Թուսաստանի գանազան ծայրերից, սկսեցին գալ նրա մոտ պատվիրակներ— գյուղացիներ ու բանվորներ խորհուրդ հարցնելու, թե ինչպես վարվել: Կրոն- շտատցիներին պաշտպանելուց հետո, բանակն ել սկսեց պատգամավորներ ուղարկել Խորհուրդը:

Խորհուրդը յուր բազմաթիվ վորոշումներով ու պատասխաններով նպաստեց շարժման զար- գանալուն գավառներում և բնական ե, վոր դարձավ համառուսական հեղափոխության կենտ- րոնը:

6. 1905 թվին ընդհանուր հեղափոխական շարժման ազդեցության տակ արթնացավ գյուղա- ցիությունը նոյնպես: Գյուղացիական շարժումը համարյա բռնկեց ամբողջ Թուսաստանը (94% -ը բոլոր նահանգներից), բայց վերոհիշյալ պատճառ- ներով ազատամբված գյուղացիների գործողու- թյունները իրար հետ համաձայնեցրած չէին: Միայն արևմտյան յերկրում ու Կովկասում գյուղացիական շարժումը փոքրիշատե կազ- մակերպված բնույթ էր կրում: Լիտվայում գյու- ղացիական համագումարը վորոշեց փոխել բոլոր շրջանային գրագիրներին ու տանուտերներին, քշել բոլոր հակահեղափոխական ուսուցիչներին և մասնել ընտրովի գործադիր կոմիտեներ: Գյուղացիությունը հրաժարվում էր վճարել ցարին

հարկերը և թալանի յեր յենթարկում ատելի նալվածատերերի ազարակները:

1905 թվականի վերջերում գյուղացիու- թյունը սկսեց միություններ կազմակերպել: Նոյեմբերին Մոսկվայում բացվեց 27 նա- հանգների, այսինքն Յեվրոպական Թուսաստանի կես մասի գյուղացիական միությունների համա- գումարը: Համագումարը վորոշում կայացրեց տալ հողը աշխատավոր ժողովրդին: Այն դեպքում յեթե կառավարությունը հրաժարվի ի կատար ածել այդ ժողովրդական պահանջը, համագու- մարը վորոշեց կազմակերպել գյուղատնտեսական գործադուլ: Նրան հաջողությամբ կազմակերպելու համար կապ հաստատել բանվոր դասակարգի հետ:

Կառավարությունը համոզվեց, վոր շարժումն ընդգրկել է արդեն ազգաբնակչության բոլոր խավերը, նույնիսկ տգետ գյուղացիությունը, վոր հեղափոխության հետագա զարգացումը սպառ- նում է վերջնականապես խորտակել ցարական ռեժիմը, ուստի նա վճռեց փորձել յուր վրջին ուժերը: Գյուղացիության համագումարի պատ- գամավորները կալանավորվեցին, հրաման ար- ձակվեց վոչնչացնել բոլոր «խռովարարներին», այրել նրանց տները:

7. Մինչ այդ, շարժումն ընդգրկել էլ ավելի ընդարձակ մասսաներ: Սեվծովյան նավա-

տորմուծ ապստամբությունն ծագեց: Նախաստի-
ները կալանավորեցին բոլոր բեակցիոն սպա-
ներին և դուրս յեկան Սեվաստոպոլի փողոցները
կարմիր դրոշներով: Ապստամբության դուռն եր-
անցել լեյտենանտ Շմիդտը: Բայց շնորհիվ ան-
կապմակերպության ու ամբարշտի դյուրահավա-
տության, ապստամբությունը շուտով ճնշվեց:
Նավերից մեկը ջրասույզ արվեց, իսկ մյուսները
անձնատուր յեղան: Նավաստիներից շատերը
սպանվեցին, զնդակահարվեցին ու ջրասույզ ար-
վեցին: Կարմիր լեյտենանտ Շմիդտը կենդանի
բռնվեց:

Կառավարությունը վճռեց այլևս անհոգ
չլինել ու ժողովեց յուր բոլոր ուժերը: Առա-
ջին հարվածն ուղղվեց «փաստական իշխանու-
թյան» դեմ: Լենինգրադի խորհրդի դեմ: Նոյեմ-
բերի 26-ին կալանավորվեց խորհրդի նախագահ
Խրուստալով-Նոսարը: Խորհրդի դուռն անցավ
մինչ այդ՝ փաստորեն զեկավար
ընկ. Տրոցկին: Ի պատասխան յուր նախագահի
կալանավորության, խորհուրդը բաց թողեց մի
կոչ — ուղղված ժողովրդին առաջարկելով պատ-
րաստ լինել զինված ապստամբության դիմելու:
Խորհուրդը յուր վերջին որերը նվիրեց զավա-
սի հետ կապը հարթելուն: Շատ քաղաքներում
արդեն կային բանվորական պատգամավորներ:

Խորհուրդներ: Խորհուրդը մի կոչ ել բաց թո-
ղեց ուղղված զինվորներին, հրավիրելով նրանց
ոգնել ժողովրդին ցարիզմի դեմ կռիվ սղելու
համար:

Դեկտեմբերի 2-ին խորհուրդը դիմեց
ամբողջ ազգաբնակչությանը, կոչ անելով դադ-
րեցնել տուրքերի վճարումը, հանել պետական
կառույցներից փոստի դրամով մուծած բոլոր դու-
մարները:

Բայց խորհուրդը արդեն թուլանում էր:
Նրա դեմ զինվել էյին բեակցիայի բոլոր մուլթ
ուժերը: Բանվորական մասսաներն էլ թուլա-
ցել էյին կովի մեջ: Բուրժուազիան, ինչպես
նախագուշակել էյին բոլշևիկները, վախեցավ
հեղափոխական ալիքներից ու վճռեց, փոր ավե-
լի լավ ե միաբանել ցարի հետ: Ֆարբիկանտները
լուրտուտ (ֆարբիկանտների գուրծադուլ) հայտա-
բարեցին ու դուրս էյին նետում բանվորներին
ֆարբիկանտներից: Ջարդերի ալիքը գավառական
շրջաններում սաստկացավ ու կյանք անդիտա-
կից դյուղացիության մի մասը:

Դեկտեմբերի 3-ին կալանավորվեց բանվո-
րական պատգամավորների խորհուրդը յուր ամ-
բողջ կազմով:

Տ. Ֆարբիկանտներն ընկճել կարելի չէր միայն

զինված ապստամբութիւնն առաջ բերելով
ամբողջ Ռուսաստանում: Բայց նա չկար, Առան-
ձին-առանձին քաղաքներում բռնկված հատ ու
կենդ մանր ապստամբութիւնները արագօրէն
ձնշվում էին ու ել ավելի թուլացնում բանվոր
դասակարգի ուժերը: Գյուղացիութիւնը չհա-
սով արգլունաբերական բանվորութեանը: Փոր-
ձեր յեղան ընդհանուր գործադուլ կազմակեր-
պելու, բայց նա ել վերջացավ անաջողութեամբ:
Այնուամենայնիւ բանվոր դասակարգը ձեռքից
վայր չգրեց կռիւի դրոշմ մինչև վերջին
րոպեն: Այս անգամ շարժման գլուխ անցավ
Մոսկվան: Մոսկվայի Խորհուրդը յեռանդով
պատրաստվում էր զինված ապստամբութիւն
սկսելու: Բանվորական թաղամասերում կառուց-
վում էին բարրիկադներ: Մոսկվայի քա-
ղաքապետ գոլդի զինվորները իրանց հրամանա-
տարի հրամանը ստանալով հրաժարվեցին կրա-
կել բանվորների վրա: Այն ժամանակ կառավա-
րութիւնը մի քանի գունդ «հավատարիմ» զին-
վորներ ուղարկեց այնտեղ կենդանադրեց ու
վարչապալայից, վորոնք, տանտումեկ որվա ծանր
կռիւներէց հետո, թնդանութեանը ոգնութեամբ
գեկտեմբերի 16-ին շարգեցին բանվորների ամ-
բութիւնը՝ կարմիր Պրետնայան: Յերկու հա-
զար հոգուց ավելի սպանվածներ թողեց Մոսկ-

վայի պրալետարիատը այդ բարրիկադներում:
Մոսկվայի ապստամբութեան ընկճումով
ներջ արվեց 1905 թվի հեղափոխական շալ ժմանը:
Բանվոր գասակարգը արյունաքամ յեղավ
ու հազթվեց: Սկսվեց բանվորների անդատ
նդակահարութիւնների ժամանակաշրջանը:
Ելեզացիութիւնը ոգնութեան չէր գալիս: Քիչ
ժամանակից հետո նա ևս տուժեց կազմակերպ-
ված չլինելու համար: Յարական կառավարու-
թիւնը ըմբոստացավ, գյուղացիական շրջաններն
ուղարկեց պատժիչ գորախմբեր, վորոնք ան-
բթրեն պատժեցին գյուղացիներին կալվածա-
տերերի դեմ ըմբոստանալու համար: Բեակցիան
աղթանակեց: Բանվորական ու գյուղացիական
հաժամանակ սկսված խլրտումները 1906—7
թվականներին խեղտվում են արյան ծովում:

Այդպես վերջացավ Ռուսական առաջին
հեղափոխութիւնը:

բ. Ինչ պիտի կարդա քաղդեկը.

1. Հոկտեմբերյան գործադուլի մասին.
Ռուսական պատմութեան Խրեստոմատիան (յեր-
128—129) կամ թե. Սվերչկովի՝ «Հեղափոխու-
թեան արշալույսին» (յեր. 93—96): Ավելի ման-
րամասն. Տրոցկի՝ 1905 թվականը (յեր 86—
104):

2. Բանվորական Պատգամավորների ին-
հրդի աշխատանքի մասին. Ռուսական պատմու-
թյան խրատամատիան (յեր. 135—139—141):

3. Նավաստւմի ապստամբության մասին
նույն զրքում. (յեր 136—139):

4. Դեկտեմբերյան ապստամբությունը Մոս-
կվայում. նույն զրքում. (յեր. 140—144): Պատմու-
կար և կարգալ մինչև 149 յերեսը:

5. Գյուղացիական շարժման մասին
նույն տեղում (յեր, 120—128):

6. Բանվորական մասնաշաղկապի շարժման
ընդհանուր վոգու մասին. Դասակարգային կու-
խրատամատիան (յեր. 120—126):

Վերջին պատմվածքը կարմիր բանակային
ները կարող են կարգալ ինքնուրույն կերպով
ներան կարելի չեն նույնիսկ բեմադրել: Շու-
տապես կլինի յեթե թատրոնական կրուժոկ-
կարողանա բեմի վրա ներկայացնել նրան:

գ. Զրույցի մեկնաբանումը.

Այս զրույցի, ինչպես նաև նախընթացների
հիմնական խնդիրը պիտի լինի ցույց առլ.

ա) Պրոլետարիատի հերոսական շարժումը
նրա խմբված լինելը, պատրաստակա՞նությունը,
զոհաբերելու յուր անձնական շահերը ամբողջու-
թյան բարոյություն համար:

բ) Համեմատաբար սակավաթիվ պրոլետա-
րիատի ու նրա կուսակցությունից ազդեցությունը
ազմամիլիոն ազգաբնակչության վրա, գյուղա-
յինների և նույնիսկ զինվորականների վրա
(նախատինների ու զինվորների):

գ) Դրա հետ միաժամանակ եռանդուն
երազմ ընդդժեշ, վոր Հեղափոխության տա-
լալման հիմնական պատճառը գյուղացիության
ողմից պրոլետարիատին յուր ժամանակին ան-
բաժեշտ աջակցությունը ցույց չտալն էր:

դ) Հիշատակել պատժիչ եկապեղիցիանների
ործունեությունը և ցարիզմի վախկոտու-
թյունը:

Նախընթաց զրույցներից տարբերվելու հա-
մար, ներկա զրույցն անելու մեթոդը պետք է
լինի, գլխավորապես պատմողական մեթոդը:

Հաջկ չկա վախենալու, վոր ունկնդիրների
աշտերությունը կթուլանա. այդ զրույցում
բնական դրամատիքական, ու այնքան գրավիչ
պիղոտներ կան, վոր հմտորեն պատմելով կա-
նելի չեն լիովին տիրապետել լսարանի ուշադրու-
թյունը: Այս զրույցում պատմողական մեթոդը
իրապես ուղտին են խոսում հետևյալ մոտիվ-
ները (շարժառիթները):

ա) Դեպքերի լրիվ ամբողջական պատկերը
տեղեկություն անհրաժեշտությունը և

բ) Նյութի հարստութիւնը, վորը չի կարելի ավանդել մի ժամում հարց ու պատասխանների մեթոդի ոգնութեամբ:

Ամբողջ զրույցը պետք է բաժանել մի քանի մասերի և պատմելուց հետո ել ամրապնդել յուրաքանչյուր մասը համապատասխան յեզրակացութիւններով:

Այսպես ուրեմն, պատմելիս հիմնական նպատակ պիտի դնել ունկնդիրների մեջ ստեղծել ըստ կարելւոյն ավելի պայծառ պատկերներ վորպէսզի յեզրակացութիւնները ինքն իրաւքիսն նյութից: Ուստի քաղցեկը, պետք է շատ խնամքով պատրաստվե զրույցի համար, ընտրելով հարմարագոյն նյութ և նույնիսկ արտադրութիւններ:

Ավելի լավ կլինի զրեւ զրույցի ամբողջ բովանդակութիւնը և համապատասխան տեղերում մտցնել այս կամ այն գեղարվեստական կտորի հիշյալ գրականութիւնից: Յեթե հնարավորութիւն կա տպավորել զրույցը բեմադրութեամբ (տես. հիշ. գրակ.) անհրաժեշտ է անել: 1905 թվի հերոսների՝ ընկ. Տրոցկու, լեյտենանտ Շրմիգտի և Բաումանի նկարները պետք է զարդարեն այն կացարանը, ուր տեղի յենունենում պարապմունքները այդ զրույցի ժամանակ: Հարկավոր է նույնպես Нива-ի և այլ հին թերթ-

րում վորոնեւ ու կտրել 1905 թվի կյանքից առած պատկերները:

5-րդ ԶԲՈՒՅՑ

1914—17 թ. թ. ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Ա. գրույցի բովանդակութիւնը.

Յարական կառավարութիւնը լիկվիդացիայի յենքարկում առաջին հեղափոխութեան արած նվաճումների մնացորդները: 1914 թվից բանվորական շարժումը նորից վերակենդանացում է: 1914 թվից հեղափոխական շարժումը հասնում է 1905 թվականի չափերին: Պատերազմը խանգարեց: Բանվորները վաղուց էին հախաճեւել այդ պատերազմը: Պատերազմի պատճառները այն կռիվն է, վորը մղում են խոշոր կապիտալիստական յեկրները ամբողջ աշխարհին սիրահալու համար: 1914 թվի պատերազմը բոլոր պատերազմներից ամենախոշորն ու կործանարարն է: Պատերազմը անդադարձաւ Ռուսաստանի վրա ավելի վատթար կեդով, բան նա զաւճակիցների վրա: Միակ կուսակցութիւնը, վորը ագիտացիա յեւ մղում պատերազմի դեմ, բոլշեւիկների կուսակցութիւնն է: Ձեռնելով զժողովրդները, բոլշեւիկները վառեցին հեղափոխութեան հրդեհը:

1. 1905 թվի հեղափոխութիւնը շախմատիւց հետո արեւում է խորին բակցիա: Յարական կառավարութիւնը լիկվիդացիայի յենքարկում մեկ մեկու յետեից բոլոր ազատու-

թյունները, վորոնք խոստացված էյին հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստով. փակվում են հեղափոխական չրադիւրները, բանգարկվում են արհեստակցական միությունների ղեկավարները: Պետական դուման յերկու անգամ ցրեցին հեղափոխական լինելու պատճառով: Վերջապես, կառավարութեանը հաջողվում է ընտրողական որենքների փոփոխութեամբ և բռնությունների միջոցով կազմել կամակատար սեհարյուրակային-նից բաղկացած դումա: Բուրժուազիան վերջնականապես հաշտվեց ցարի հետ ու նրա ոգնութեամբ նորից սկսեց հարստահարել աշխատավորներին:

2. Բայց 1911 թվից սկսած բանվորական շարժումը նորից է սկսում վերակենդանանալ, դարձյալ բազմանում է գործադուլների քանակը: 1912 թվին հեռավոր Լենայում, վոսկու հոնքերում, ցարական զինվորների ձեռքով գնդակահարվեցին գործադուլարար բանվորները: Յերբ Լենայի ղեպքերի լուրը հասավ Ռուսաստան, նորից ցնցվեց ամբողջ բանվոր դասակարգը: Բողոքի գործադուլները բռնկվեցին Ռուսաստանի բոլոր արդյունաբերական քաղաքներում: Պատերազմից քիչ առաջ Ռուսաստան յեկավ ֆրանսիական հառարակապետութեան նախկին վարչապետ Պուանկարե-պատերազմը, վորպեսզի

համաձայնութեան գա ոռւսական ցարի հետ պատերազմի պայմանների մասին: Լենինգրադի բանվորները արժանավայել ընդունելություն ցույց տվին նրան. գործադուլ արին բոլոր խոշոր գործարանները, բանվորները ցույցեր արին կարմիր դրոշներով, բանվորական թաղերում սկսեցին պատրաստել բարրիկադներ: Արդեն զգացվում էր, վոր նոր հեղափոխությունը անխուսափելի յէ: Խանգարեց միայն սկսված պատերազմը:

3. Այդ պատերազմը բանվորները արդեն վաղուց նախատեսել էյին: Բանվորների միջազգային համագումարներում շատ անգամ բանաձևերում շեշտվում էր, վոր կապիտալիստները պատերազմ են պատրաստում: 1912 թվին Նույնիսկ շտապ կարգով դումարվեց Իստերնացիոնալի համագումարը, քննելու այն հարցը՝ թե ինչպես արգելք լինել սպառնացող պատերազմին: Այդ կոնգրեսի բանաձևում ասվում է, վոր խոշոր պետությունների կապիտալիստները ամբողջ աշխարհի հարստությունները հափշտակելու նպատակով ուժեղացնում են իրանց զորքերը և պատերազմը նրանց միջև անխուսափելի յէ:

Մինչև պատերազմը վերջին տասնամյակում կազմվեց կապիտալիստական պետությունների յերկու խոշոր գաշնակցություն. Անտանտան

(համաձայնությունը) Անգլիայի, Ֆրանսիայի ու Ռուսաստանի՝ մի կողմից, և Գերմանիայի ու Ավստրո-Ունգարիայի՝ մյուս կողմից: Յերկու կողմերն էլ ձգտում էին գերազանցել իրարից սպառազինման մեջ: Սպառազինման վրա կատարվող ծախքերը յուրաքանչյուր յերկրում կազմում էին պետական ծախքերի կեսից ավելին և տարեցտարի էլ ավելանում էին: Սպառազինման այդ ահագին ծախքերը ծածկվում էին աշխատավոր ազգաբնակչության վրա դրված տուրքերն ավելացնելով: Ռուսաստանը հետ չեր մնում յուր դաշնակիցներից: Նա դեռ ուրիշ միջոցներ էլ հնարեց ժողովրդից դրամ դուրս կորզելու համար: Ժողովրդին հարբեցնելու միջոցով ցարական գանձարանը ստանում էր տարեկան մոտ մի միլիարդ ռուբլի վոսկով յեկամուտ: Վերջապես տեղի ունեցավ այն, ինչ վոր անխուսափելի լեր: 1914 թվի հուլիսին Ավստրո-Ունգարական գահաժառանգի պրոպոզացիոն սպանությունը հետևանքով սկսվեց համաշխարհային պատերազմը:

4. 1914 թվի պատերազմը աշխարհում յեղած բոլոր պատերազմներից ամենասարսափելին է: Միմիայն պատերազմի վրա արված ծախքերը հասնում էին անհավատալի մի գումարի՝ 382,762,000,000 վոսկու ռուբլու: Վորպեսզի

կարողանանք պատկերացնել այդ թվերի մեծությունը, հարկավոր է ավելացնել, վոր այդչափ վոսկի չկա ամբողջ աշխարհում, նույնիսկ վոսկու հանքերում: Ել ավելի պարզ կլինի, լեթե նկատենք, վոր աշխարհ յերեսին բոլոր պատերազմները, սկսած 1793 թվից մինչև 1914 թ., այսինքն. 120 տարվա ընթացքում միասին առած արժեք են 42,000,000,000 ռուբլի, այսինքն 10 անգամ պակաս քան 1914—17 թ. թ. պատերազմի ծախքերը: Այդ բոլոր հսկայական գումարները գանձվում էին աշխատավոր ազգաբնակչության վրա ուժից վեր հարկեր հեղանակելու միջոցով: Բայց միայն գրանով չէր վոր տառապում էր ժողովուրդը պատերազմից: Պատերազմը հաշմանդամ դարձրեց ու կոտորեց 20,000,000-ից ավելի մարդիկ և նրանց խոշորագույն մասը ընկնում է ռուսական «Թեղանոթային մսի» վրա (այդպես էին արտահայտվում մեր «գաշնակիցները» մեր բանակի մասին):

5. Պատերազմի միջոցին սաստիկ կրճատվեցին մեր հարարերությունները արտասահմանի հետ և մեր գյուղատնտեսական մթերքների արտածումը չափազանց պակասեց՝ իսկ մթերքները վերցնում էին բանակի համար եժանգնեով: Պակասեց բանվոր ձեռքերի քանակը գյուղերում, մաշվեց գյուղատնտեսական ինվեն-

տարը և դրա շնորհիվ ել կրճատվեց ցանքերի տարածութունը: Այդ բոլորը քայքայեց գյուղացիների տնտեսութունը: Փոխադրական միջոցների վոչնչանալը, վոր պատերազմի հետևանքն էր, խզեց քաղաքի ու գյուղի միջև յեղած կապը: Քաղաքը նեղվում էր մթերքների անբավականաչափ ներմուծումից: Դա ամենից ավելի անդրապարձավ բանվորների կյանքի վրա. մթերքները, թանգանում էյին, մինչ աշխատավարձը համեմատաբար մնում էր ցածր, և այդ այն միջոցին, յերբ գործարանատերերը ահագին վաստակ դումարներ էյին վերցնում պետական կապալաներից: Աշխատանքի որը բռնի կերպով ավելացնում էյին: Բոլոր անբավական բանվորներին ուղարկում էյին ռազմական ճակատները: Վոստիկանական իշխանութունը խստացրեց պատժական միջոցները բանվորներին կատամամբ:

6. Այդ ամենը նախատեսված ու մատնանշված էր բանվոր դասակարգի բոլոր պարագլուխների կողմից դեռևս շատ առաջ: Բայց պատերազմի սկզբում նախկին «պարագլուխներից» շատերը դավաճանեցին բանվոր դասակարգին և դավադրաբար գնացին բուրժուազիայի հետևից: Այդպես վարվեց պատերազմող յերկրների սոցիալիստական կուսակցությունները պարագլուխների մեծ մասը: Նրանք մոռացան

իրանց յերեկվա բանաձևերն ու ճառերը և առաջարկեցին բանվորներին միաբանել բուրժուազիայի հետ ու մոռանալ իրանց դասակարգային շահերը: Միայն բոյլշևիկների կուսակցությունը Ռուսաստանում՝ միակն էր, վոր համարձակորեն հրապարակ յեկավ ընդգեմ պատերազմի: Պատերազմի սկզբում բոյլշևիկները մի թուուցիկով կոչ արին բոլոր բանվորներին, վորպեսզի նրանք հրաժարվեն պատերազմելուց, և ոգտվելով այն բանից, վոր զինել են իրանց, դարձնեն հրացանները իրանց մշանջենական թշնամիների դեմ, ցարերի ու կապիտալիստների դեմ: Բոյլշևիկներն էյին միայն, վոր ցույց էյին տալիս՝ թե ում համար է շահավետ պատերազմը և վոր աշխատավորները պատերազմից թուլանում են միայն: Բոյլշևիկստական պատգամավորները դումայում ձայն տվին պատերազմի դեմ: Դրա համար ցարական կառավարության ամբողջ ատելությունն դեպի բանվոր դասակարգը ու բոլոր պատիժները թափվեցին բոյլշևիկների գլխին: Փակվեց բանվորների սիրած «Պրավդա» բանվորական լրագիվը, բանդարկվեցին բազմաթիվ բոյլշևիկ-բանվորներ և, վերջապես, 1915 թվին բանդարկվեցին բոյլշևիկների դումայի ֆրակցիայի անդամները ու արքայական

ցին Սիբիրի ամենախուլ տեղերը: Զինվորական զրությունը յերկրում սպառնում էր զինվորական դատաստանով պատերազմի դեմ ազխտացիա անելու համար:

7. Չնայելով այդ բոլոր արգելքներին, բոլշևիկները անդադար աշխատանք էյին տանում բանվորների մեջ, պատերազմի նպատակներն ու խնդիրները բացատրելով: Նրանց չէր կանգնեցնում ես-երևերի ու մենշևիկների դավաճանական աշխատանքները, վորոնք կոչ էյին անում քաղաքացիական հաշտություն պահպանել բուրժուազիայի հետ: Առանձնապես բեղմնավոր էր բոլշևիկների աշխատանքը 1916 թվին: Պատերազմի սկզբում ժամանակավորապես հանդարտված բանվորական շարժումը բոլշևիկների ազխտացիայի ազդեցության տակ նորից կենդանացավ: Սկսվեցին գործադուլները գործարաններում: Մանավանդ անմոռանալի է ենինգրադի գործարանների բանվորության գործադուլը, 20 նավաստիների իրանց հեղափոխական գործունեյության համար ռազմա-դաշտային դատարանին մատնելու առիթով: Գործադուլը դեկավորում էր է ենինգրադի բոլշևիկների կոմիտեն: Գործադուլ էյին արել 100,000 բանվորներ: Դա ներգործություն ունեցավ նույնիսկ

ցարական դատարանի վրա, վորը չհամարձակվեց կայացնել նավաստիների համար նախորդ պատրաստված մահվան դատավճիռ:

Հարկերի ծանր բեռը տնտեսական քայքայումը, վորը քանի դնում էր ավելի յեր խորանում բանվորների թշվառ վիճակը, ճակատներում կրած խոշոր կորուստները, դավաճանություններն ու անաջողությունները, և դրա վրա ավելացրած սպայության դազանաբար վերաբերմունքը դեպի զինվորները, վերջնականապես խախտեցին ցարիզմի առանց այդ էլ խարխլած շենքը:

Բ. Ինչ պիտի կարգա բաղդեկը.

1. Բանվորական շարժումը պատերազմի նախադրյալին: Ռուսական պատմության խրեատմատիան (յեր. 150—151, 154—158, 163 164): Դասակարգային կռվի խրեատմատիան (յեր. 127—133):

2. Ռուսական իմպերիալիզմի մասին: Ռուս. պատմ. խրեատմ. (յեր. 158—159):

3. Պատերազմի պատճառների մասին: Նույն գիրքը (յեր. 160—162):

4. Յերկորոգ ինտերնացիոնալի դավաճանության մասին: Նույն տեղում (յեր. 164—167): Դասակարգ. կռվի խրեատմ. (յեր. 134—136):

Գ. Զբույցի մեկնաբանումը.

Այս Զբույցի մեջ անհրաժեշտ է բացատրել հետևյալ հիմնական կետերը:

ա) Ֆարական կառավարությունը միայն ժամանակավորապես հաջողվեց կանգնեցնել բանփորական շարժումը: Նա դարձյալ բարձրացավ հենց վոր պրոլետարիատը ուշքի յեկավ կրած ջարդից: Համաշխարհային պատերազմի նախորդակին Ռուսաստանը ապրում էր յերկրորդ հեղափոխությունը:

բ) Լենայի դեպքերը ապացուցեցին, Վոր բուրժուազիան յեղափոխության «ուղեկցից» դարձավ նրա թշնամին:

գ) Համաշխարհային պատերազմը խոշոր բուրժուազիայի համար շահավետ էր: (Ավելի ժանրամասն հարկավոր է բացատրել ուսումնական բուրժուազիայի շահերը պատերազմի մեջ):

դ) Բոյլշևիկները միակ կուսակցությունն է, վոր կռիվ է մղել պատերազմի դեմ:

յե) Անհրաժեշտ է առանձնապես ընդգծել անտեսական քայքայումը, վորպես պատերազմի հետևանքը և դրանով բացատրել անբավականության աճումը գյուղում:

զ) Իբրև ընդհանուր յեզրակացություն պատ-

տերազմը խորացրեց միապետության վտարման յեղած վորվածքը:

Նախընթաց զբույցը նպատակ ուներ ներդրածել ունկնդիրների զգացմունքների և յերկավայություն վրա: Նրանց մեջ առաջ բերել, մի կողմից՝ վրդովմունք և ատելություն դեպի միապետությունը, մյուս կողմից՝ համակրանք դեպի հեղափոխությունը նախաձեռնողը՝ բանվոր դասակարգը: Ներկա զբույցի սկզբում անհրաժեշտ է խորացնել զգացմունքները, դարձնելով նրանց գիտակցություն: Ուստի անհրաժեշտ է մի անգամ ել կրկնել նախընթաց զբույցի հիմնական յեզրակացությունները: Պատմելով միապետության հետագա քայլերի մասին հեղափոխական նվաճումները լիվիդացիայի յենթարկելու հարցում, (պատժական միջոցները, լրագրողների փակումը, միությունների արգելումը, Մ-ըդ Պետական դուստյի սոցիալ-դեմոկրատ անդամների բանդարկումը). ոգտավետ է մտահոգեցնել ունկնդիրներին հետևյալ հարցով. «Հնարավոր է, արդյոք, այդպիսի պայմաններում դարձյալ վերսկսել շարժումը» կամ թե այլ տեսակ մի հարցով:

Հետաքրքրական է իմանալ, ինչպիսի տպավորություն թողեցին կարմիր բանակայինների

վրա բանվոր դասակարգի ու նրա ուժի մասին նախընթաց գրույցները: Հավատում են նրանք, արդյոք, նրա անհաղթելիությանը կամ թե միապետության ճնշումները ունենդիրների վրա մեծապես ազդել են: Յեթե նույն իսկ պատասխանը բացասական լինի,— քաղաքները շարունակում ե. «Դուք սխալվել եք. լսեցեք հետագա անցքերի մասին».— և պատմում ե լենայի գնդակահարությունների, լրագրներ հրատարակելու, գործադուլային շարժման և, վերջապես, 1914 թվի հուլիսի դեպքերի մասին: Դեռևս նախընթաց գրույցներում ասված էր, վոր այդ տեսակ ուղղություն տվող հարցերը նպատում են հետաքրքրությունը լարելուն: Թյգ մոմենտների պատկերացումը՝ հիշյալ գրականությունից կտորներ կարդալու միջոցով, ել ավելի ուժեղ կերպով տպավորում ե այդ մասից բոլոր յեզրակացությունը բանվոր դասակարգի անընկճելի ուժի մասին, յերկրորդ հեղափոխության անխուսափելիության մասին:

— Ինչո՞ւ տեղի չունեցավ յերկրորդ հեղափոխությունը 1914 թվին... Ի՞նչը կանգնեցրեց այդ հեղափոխությունը... — Ահա այդ վոգով քաղաքները ուղղում ե ունենդիրների ուշադրությունը դեպի հետագա անցքերը: Պատասխանը ավելի քան հավանական ե, վորը կլինի «պատերազմը»:

Յեթե նույնիսկ քաղաքներ միանգամից չստանա պատասխան, կարելի յե մոտենալ նրան հետևյալ հարցերով. Ի՞նչ դեպքեր պատահեցին 1914 թվին: Պուանկարեն ինչո՞ւ յեր Ռուսաստան յեկել, և այլն: Յանկալի պատասխանը ստանալով, հարկավոր ե անցնել հետևյալ հարցին. Ի՞նչ ներգործություն ունեցավ պատերազմը աշխատավորների կյանքի վրա, քանի սպանվածներ կան ձեր գյուղում: Վո՞րքան հաշմանդամներ: Ի՞նչ են պատմում պատերազմից վերադարձածները...

Թող մի ամբողջ շարք հիշողություններ տվելի մանրամասնորեն լուսարանեն բանվորների ու գյուղացիների կյանքը պատերազմի ընթացքում: Ապա հարկավոր ե նրանց ընդհանրացնել տեղեկություններ հաղորդելով պատերազմի ծախքերի, զոհերի բանակի մասին և այլն:

Պարզելով պատերազմի փուտակարությունը աշխատավորների համար, պետք ե անցնել այն հարցին՝ թե ո՞ւմ եր հարկավոր պատերազմը:

Պատերազմի բուն նպատակների բացատրելը, կեղծ վաբադուրումները, «հայրենիքի պաշտպանությունը» և «ճնշված ազգերի ազատագրումը» շատ գյուղին և պատկերավորել ուսական իրականությամբ, համեմատելով թե ինչպես եր վերաբերվում միապետությունը դեպի Ռուսաստան:

նի սահմաններում ապրող ազգութիւնները, այդ կեղծ նշանաբաններով:

Այդ հարցին՝ թե ինչպես եյին վերաբերվում բանվորները դեպի պատերազմը, անհրաժեշտ եւ ընդգծել, վոր պատերազմը պատահականութիւն չէր բանվոր դասակարգի պարագլուխների համար. մի բանի խոսքերով հիշել ինտերնացիոնալի կոնգրեսների բանաձևերի բովանդակութիւնը, ապա տալ յերկրորդ ինտերնացիոնալի դավաճանութեան պատկերը պատերազմի ժամանակ եւ վելլի՞ման րամասնորեն կանգ առնել ուսսական բանվորների ու բոյլշէիկների բռնած դիրքի վրա: Ամեն տեսակ խոսքերից ավելի լավ կազդեն պատերազմի սկզբում բաց թողած բոյլշէիկական կոչերի ընթերցումներն ու կոմմենտարիաները (մեկնութիւնները): Վոր բոյլշէիկները հավատարիմ են բանվորական դործին ու ազդեցիկ են բանվորների մեջ. այդ յեղրակացութիւնը հաստատել պատմելով թե ինչպես նրանց հալածում եյին (պատգամավորների բանտարկումը, «Պրավդայի» փակելը եւ այլն) եւ առաւ տեղեկութիւններ բանվորական շարժման աճերու մասին 1916 թվականի վերջից ըստ:

6-րդ ԶՐՈՒՅՅ

ՓԵՏՐՎԱՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ա. Զուլյցի բովանդակությունը.

Հեղափոխության աջող յեւր կախված եւ բանակի վերաբերմունքից: Բանակը հեղափոխված եւ, Այդ բանին նպաստեցին պատերազմի ժամանակ տիրող կամայականությունները: Հագնածամբ հասավ յուր գագաթնակէսին 1917 թվին: Ապստամբված պրոլետարիատը զինվորների հետ միացած սապայեց ցարական ռեժիմը: Հետզհետեւ բարձրների ու զինվորների պատգամավորների տարիւնը: Փաստորեն իշխանությունը զսկզում եւ տարիւնը ձեռնում: Բայց ետերներն ու մեհեմետիկները սկիւն ճրան բուրժուազիային: Բուրժուական ժամանակավոր կառավարությունը արեւմտեմ սկսեց տարիւնը զեմ յեւ բանվորների ու զինվորների պահանջների դեմ: Մեհեմետիկների ու ետերների ժամանակավոր կառավարության դավաճանական փաղափայկանության ազդեցության ներս բանվորներն ու զինվորները համոզվեցին, վոր բոլշէիկների բռնած ընթացքն ուղիղ եւ ու սկսեցին ճրանց կողմն անցնել: Բոլշէիկները կողմնակից եյին, վոր իշխանությունը հանձնվի տարիւնը: Բանին ու տեմիչպես խաղաղություն կնքվի: Հուլիսին բանվորներն ու զինվորները փորձ արին իշխանությունը իրանց ձեռն առնելու: Յունկերների սգնությունը կերեհսկին ճեհեց այդ ապստամբությունը: Գեհեհալ Կորնիլովը փորձ արեց հափճակելու իշխանությունը: Բանվորների յեւ զինվորների սիահա-

մուտ ուժեղով հալեց մզմեց: Նոր հեղափոխությունը
զարնավ ահիսուսափելի:

1. Հողը հեղափոխության համար բոլորովին
պատրաստ էր: Ամենահեղափոխական զանա-
կազմը պրոլետարիատը արդեն հասունացել էր,
դրա համար նախընթաց գործադուլները 1916
թվին այդ ապացույցեցին: Ամենասուր հարցը կա-
յանում էր նրանում՝ թե ում կողմն է լինելու
բանակը: Բայց բանակը այլևս այն ազեա մաս-
սան չէր, վորին տարիներով հեռու էին պահում
ժողովրդից՝ զորանոցներում: Բանակը այժմ ի-
րանից ներկայացնում էր ամբողջ ժողովուրդը,
բռնի կերպով կտրված յուր մահից, յուր մուր-
ճից ու մոխրագույն շինեղները հաղցրած: Վաս-
կեզո՞ծ ուսադիրավորներն տմարդի վարժու՞թե-
ները զինվորական մասսայի հետ վերջնականա-
պես հեղափոխականացրեց բանակը:

Մինչդեռ պետության մեջ դեռևս շարու-
նակում էր իշխել կամայականությունը: Ամբողջ
գործերը վարում էր Թագուհուն և նրա ազդե-
ցիկ սրբկա Գրիշկա Բասպուտինին շրջապատող
անդգամների մի փոքրիկ խմբակ: Բասպուտինը
հեռացնում ու նշանակում էր մինիստրներին
բոտ իր հայեցողության: Ռազմաճակատներում
գործերը հետզհետե վատթարանում էին: Կազ-
մալուծումը զգացվում էր ամեն բանում: Մին-

չև իսկ բուրժուազիան սկսեց յուր ամբավակա-
նությունը հայտնել միապետության վարած
քաղաքականության համար:

2. 1917 թվի փետրվարին ճգնաժամը խո-
րացավ: Ընդհատվեց մթերքների ներմուծումը
Լենինգրադ, Հացի խանութների առջև կազ-
մըվեցին հերթերի մեծ պոչեր: Հացը տալիս էին
տոմսերով (քարտերով): Վերջին որերը մինչև
հեղափոխությունը հացի վաճառքը խանութնե-
րից բոլորովին դադարեց: Բանվորները գործա-
բաններում սկսեցին հուզվել: Փետրվարի 23-ին
կին բանվորուհիները հերթերից մասսաներով
անցնում էին քաղաքի փողոցներով և աղա-
ղակում. «Հաց տվեք, կորչի պատերազմը», Կանգ
առան գործարանները: Ընդհատվեց ելեքաբաբա-
րի յերթեկուցությունը: Բանվորները փողոց
դուրս յեկան կարծիք դրոշներով, «Կորչի
պատերազմը», «Անկցի միապետությունը» նը-
շանաբաններով: Քաղաքապետը զուր էր սպառ-
նում ցուցարարների դեմ գնեք գործադրել: Նրա
այլևս վոչ վոքի չէր վախեցնում: Մասսաների
ճնշումը ազդեց նաև հավաքված Պետական Դու-
մայի վրա: Դուման քննեց ստեղծված ճգնաժամը
և պահանջեց ցարից նշանակել Դումայի առաջ
պատասխանատու մինիստրներ: Յարը այդ պա-
հանջին պատասխանեց՝ հրաման տալով դուման

արձակելու մասին: Դա նոր առիթ ծառայեց բանվորական մեծ ցույցերի համար: Բուրժուական Դուման կրիտիքական դրության մեջ եր. մի կողմից նա արդեն նկատում էր ցարական իշխանության բոլոր խախտությունն ու խաբուսիկությունը, իսկ մյուս կողմից՝ նա յերկյուղ էր կրում հեղափոխության շարժումներից: 1905 թվի ուրուականը դեռևս կանգնած էր նրա աչքերի առաջ:

Մինչդեռ, շարժումը որեցոր սաստկանում էր: Զուր էր Պետական Դումայի նախագահը, խոշոր կալվածատեր Բոձյանկոն, աղերսում ցարին, վորպեսզի նա զիջե Դումայի պահանջներին: Յարը լիովին գտնվում էր կնոջ և Բասպուլտինի ազդեցության տակ: Յեվ Դուման ստիպված էր, յուր կամքի հակառակ (վախենալով բաց թողնել շարժումը յուր ձեռքից) խզել հարաբերությունները ցարի հետ: Արձակման հրամանին, իբրև պատասխան Դուման վորոշեց չյրվել: Կառավարությունը գլուխը կորցրեց: Բանվորներին զսպելու համար ուղարկված զինվորները հրաժարվեցին կրակել ժողովրդի վրա և յեղբայրանում էին բանվորների հետ: Յարիդ. մի վիճակը կանխորոշված էր արդեն: Քաղաքապահներն ու վոստիկանները թագնվել էին: Սկսվեց թաղային վոստիկանամասերի կողո-

պուտը: Բանվորներն ու զինվորները կալանավորեցին ցարական բոլոր մինիստրներին ու բարձրաստիճան պաշտոնյաներին: Հին իշխանությունը այլևս գոյություն չունեւր:

Փետրվարի 27-ին (նոր որացույցով մարտի 12-ին) ամբողջ քաղաքը ապստամբված բանվորների ձեռքումն էր արդեն: Փետրվարի 27-ի զիջերը կազմվեց բանվորական պատգամավորների խորհուրդը 1905 թվի խորհրդի ձևով: Խորհրդի առաջին քայլերն էին. վերականգնել կարգը քաղաքում և կազմակերպել ինքնապաշտպանությունը բեակցիայի հավանական հարձակման դեմ: Խորհրդի ղեկավարությամբ կազմակերպվում էր միլիցիան կամավոր բանվորներից և ուսանողներից կարգը պահպանելու համար: Խորհուրդը կազմակերպեց նույնպես ազգաբնակչության պարենավորման գործը: 27 և 28-ին անընդհատ ներկայանում էին նրան Լենինգրադի կայազորի բազմաթիվ զորամասերի ներկայացուցիչները հայանելու իրանց հավատարմությունը հեղափոխության: Բոլոր յերկյուղները հակահեղափոխության հավանական առաջխաղացման մասին՝ չբացան: Մարտի 14-ին արյունաբերու Նիկոլայը հրաժարվեց գահից:

Այդպես ընկավ վաղուց արդեն փտած ցարական սեփիմը:

3. Փաստական իշխանությունը քաղաքում բանվորական պատգամավորների խորհուրդն էր։ Պետական Դումայի գոյության մասին ամենքն էլ մոռացան, և մոշ ոք նրան նշանակություն չէր տալիս։ Բայց մենշեիկներն ու եսերները, վորոնք մեծամասնություն էին կազմում խորհրդի մեջ, չհամարձակվեցին իրանց ձեռքն առնել իշխանությունը, ոգնեցին բուրժուազիային ժամանակավոր կառավարություն կազմելու, իրանց վերապահելով վերահսկողությունը կառավարության գործունեության վրա։ Ժամանակավոր կառավարության մեջ մտան ամենախոշոր ֆաբրիկաներն ու կալվածատերերը։ Ժամանակավոր կառավարության նախագահ նշանակվեց խոշորագույն կալվածատերերից մեկը՝ իշխան Լըվովը, Ֆինանսների մինիստր՝ խոշոր ֆինանսիստ և շաքարի գործարանատեր Տերեշչենկոն, զինվորական մինիստր՝ Մոսկովայի խոշոր կապիտալիստ, հայտնի միապետական և բեակցիոներ՝ Գուչկովը, արտաքին գործերի մինիստր՝ բուրժուական կազեռական կուսակցության պարագլուխ Միլյուկովը։ Հասկանալի չէ, վոր մի այդպիսի խայտաբղետ կառավարություն չէր համակրում հեղափոխությանը և աշխատում էր առաջին իսկ որերից կանգնեցնել նրա ընթացքը։ Լինելով անգոր, չունենալով

յուր յետևում մոշ մի բեալ ուժ, կառարությունը վճռեց գործել դադանի կերպով։ Հեղափոխական ֆրադաներով վարագուրվելով ժողովրդին՝ հանգստացնելու համար, նա մտածեց լիկվիդացիայի յենթարկել հեղափոխական բանվորների ամենադիտավոր պահանջը՝ շուտավույթ խաղաղություն կնքել առանց հաղթողների ու հաղթվածների։ Արտաքին գործերի մինիստրը դիմեց դաշնակիցներին՝ խոստանալով վոր Ռուսաստանը հետագայում էլ կատարելու չէ ցարական կալվածարության կնքած բոլոր դաշնագրերը և մղելու չէ պատերազմ «մինչև հաղթական վախճանը»։

Կառավարության այդ վրդովեցուցիչ վարածունքի լուրը սաստիկ հուզումն պատճառեց բանվորներին ու զինվորներին։ Այդ առիթով բոլոր ժողովներում և մանիֆեստացիաներում բանվորներն ու զինվորները պահանջում էին՝ կառավարությունից, վոր հեռանան առանձնապես ստեղծ մինիստրներ՝ Միլյուկովն ու Գուչկովը։ (Այն ժամանակ զեռեա բանվորները կարծում էին, վոր դաշնակիցներին ուղղված շաքարատիկ հեռագիրը ուղարկել և միայն Միլյուկովը յուր անձնական պատասխանատվությամբ։ Ավելի ուշ պարզվեց, վոր նրա քաղաքականությունը հավանություն էր ստացել ամբողջ կառավարու-

թյան կողմից, վորոնց թվում նույնպես եսեր կերենսկու կողմից):

Վորքան ել չեյին ուզում մենշկիկներն ու եսերները խզել իրանց բարեկամությունը բուրժուազիայի հետ, խորհուրդը հեղափոխական մասսաների ճնշման տակ ստիպված եղավ պընգել, վորպեսզի այդ մինխտրները կառավարությունից հեռանան: Այն ժամանակ ամբողջ բուրժուական մամուլը, ժամանակավոր կառավարության հենց իրա թելադրանքով, սկսեց կատաղի ազիտացիա մղել ընդդեմ խորհրդի, վոր նա խանգարում է արձակել նրան:

Յերերված կառավարությունը ամբապնդելու նպատակով, մենշկիստական խորհուրդը մի քանի մենշկիկներ և եսերներ ուղարկեց ժամանակավոր կառավարությունը: Բայց դրանից ժամանակավոր կառավարության քաղաքականությունը ամենևին չփոխվեց: Համաձայնականները գնացին կառավարական բուրժուական մեծամասնության յեանից:

4. Մինչդեռ բանվորների հուզմունքը հետդրհետ սաստկանում էր: Աշխատավոր մասսաները ուզում էին, վոր կառավարությունը վոչ միայն խոսքով, այլև դործով ցույց տա յուր հեղափոխականությունը: Բանվորները պահանջում էին կիրառել 8 ժամյա բանվորական օրը,

գյուղացիները անհամբեր սպասում էին իրանց վաղեմի բաղձանքների իրականացմանը՝ ստանալու կալվածատերերի հողերը, զինվորները պահանջում էին բարելավել իրանց վիճակը և հավասարեցնել իրանց իրավունքները մնացյալ քաղաքացիների հետ, բոլոր աշխատավորների ընդհանուր պահանջն էր՝ շուտափույտ կերպով հաշտություն կնքելու Բայց կառավարությունը չկատարեց այդ պահանջներից և վոչ մեկը: Հուլիսը կտրած, վոր կարող կլինեն վերև բան ստանալ կառավարությունից, աշխատավորները ավելի սերտորեն համախմբվեցին խորհուրդների շուրջը: Բոլոր քաղաքներում կազմվեցին Բանվորական և Զինվորների պատգամավորների խորհուրդներ: Գյուղացիները կազմեցին իրանց գյուղացիական խորհուրդները: Ապրիլ ամսում ամբողջ Ռուսաստանը պատած էր արդեն խորհուրդների խիտ ցանցով: Հրավիրվեց խորհուրդների Համառուսական համագումար, վորն ընտրեց կենտրոնական Գործադիր Կոմիտե:

Հեղափոխության սկզբում բոլորեվկիկները փոքրամասնություն էին կազմում խորհուրդների մեջ: Ժամանակավոր կառավարության դեմ ուղղված նրանց քննադատությունները դեռ արձագանք չեյին գտնում մասսաների մեջ: Մասսաները դեռևս բավականաչափ հավատ ունեյին

դեպի ժամանակավոր կառավարութեան հեղափոխականութիւնը, դրա համար ել գնում ելին նրա պաշտպանները — մենչեիկները ու եսերները յետեից: Բոյլշեիկները իրանց ամբողջ ուշադրութիւնը ուղղեցին մասսաների վրա: Նրանց գործունեութիւնը կայանում եր նրանում, վոր աշխատում ելին կազմակերպել բանվորների մի ամբակուռ կուսակցութիւն: Ապրիլի 4-ին արտասահմանից յեկավ բոյլշեիկները կուսակցութեան առաջնորդ ընկ. Լենինը: Նա խելույն ելեթ պարզեց Ռուսաստանում տիրող իրերի դրութիւնը: Յուր առաջին ճառում նա մատնանիշ արեց ժամանակավոր կառավարութեան հակահեղափոխականութիւնը և պահանջում եր ամբողջ իշխանութիւնը տալ հեղափոխական խորհուրդներին: Վորպես հեղափոխութեան հիմնական խնդիր՝ նա առաջ եր քաշում անմիջապէս հաշտութիւն կնքելը և բանվոր դասակարգի բոլոր պահանջներին բավարարելը: Այդ նշանաբաններով ել բոյլշեիկները սկսեցին կազմակերպել բանվորական մասսաները:

Բոյլշեիկները այդ ազիտացիայի շուրջը ամբողջ բուրժուական վոննոց բարձրացրեց: Իլլիչի ու բոյլշեիկները մասին ել ինչ սուտ բաներ ասես վոր չեյին տարածում: Ասում ելին,

վոր իբր թե Իլլիչը Գերմանական թագավորի լրտեսն ե, վոր բոյլշեիկստական կուսակցութիւնը վոսկի յե ստանում Գերմանիայից և այլն: Բուրժուական այդ հնարովի լուրերը պաշտպանութիւն ելին գտնում նաև եսերների կողմից, վորոնք այն ժամանակ շատ մեծ համարում ունեյին գյուղացիների մեջ:

Չնայելով այդ ամբողջ նեխված ազիտացիային, բանվորների զիտակից մասը մտավ բոյլշեիկները դրոշի տակ. ապրիլին կուսակցութեան անդամների թիվը բարձրացավ 80,000 հոգու:

5. Մինչ այդ ժամանակավոր կառավարութիւնը շարունակում եր յուր դավաճանական քաղաքականութիւնը: Վորպեսզի ապացուցի յուր հավատարմութիւնը դաշնակիցների շահերին, Կերենսկին գերմանացիների դեմ սկսեց յուր հարձակումը, վորը առաջուց արդեն դատապարտված եր անաջողութեան: Այդ հարձակումը զայրույթի պոռթկում առաջ բերեց բանվորների և զինվորների շրջանում: Դրանով կառավարութիւնը դանակ խրեց հեղափոխութեան մեջքը: Տեղի ունեցան տասնյակ հազարավոր բանվորների ու զինվորների բողոքի ադմիսուլյացիաները: Բուրժուազիան վախեցավ ու հեռացավ ժամանակավոր կառավարութիւնից: Փոխանակ

ամբողջ իշխանությունը տալու հեղափոխական մասսաների տրամադրությունների ու ցանկությունների իսկական արտահայտիչին— Խորհրդին, նրա համաձայնական ղեկավարները շտապեցին խնդրել բուրժուազիային վերադառնալու կառավարության մեջ։ Մեծ դժվարությամբ հաջողվեց նրանց կառավարության նոր կազմ հավաքել։ Մասսաները սակայն վերջնականապես արդեն կորցրել էին իրանց հավատը դեպի ժամանակավոր կառավարությունը։ Այժմ միայն աշխատավորները հնարավորություն ունեցան ծանոթանալու բանվոր դասակարգին դավաճանողների՝ մենշևիկների և եսերների իսկական դեմքերի հետ։ Եսերների պարագլուխ Չերնովը, դառնալով հողագործության միևիստոր, վոչ միայն հող չբաժանեց գյուղացիներին, ինչպես վոր այդ խոստացել եր նրա կուսակցությունը, այլև արգելեց հողերի այն բոլոր գրավումները, վորը տեղերում կատարում էին գյուղացիական կոմիտեները ինքնազուխ կերպով։ Մյուս միմիևիստորը հրաման արձակեց գյուղացիական կոմիտեները բանտարկելու։ Բանակի համար կերեն-սկին մտցրեց մահվան պատիժը։ Հին գեներալները նորից գլուխ բարձրացրին՝ զինվորական կոմիտեները բանդարկվում էին ու զինվորական գասարանի մոտնվում։ Բուրժուազիան ևս

արշավանք սկսեց բանվորների դեմ, փակելով յուր ֆաբրիկները. նրանք ձգտում էին ավելացնել քաջքայումը ու դրանով խախտել գյուղացիների դեպի բանվորները ունեցած փոստնությունը։

Այդ բոլոր փաստերը վերջնականապես հետ վանեցին աշխատավորներին ժամանակավոր կառավարությունից և մենշևիկների ու եսերների դավաճան կուսակցություններից։ Հունիսին բոլշևիկիկների կուսակցության անդամների թիվը հասավ մինչև 180,000 հոգու։ Ժողովներում բանվորներն ու զինվորները չէին ուզում լսել վոչ բոլշևիկի ճառախոսներին։ Դեպի ժամանակավոր կառավարությունն ունեցած գայրոյթն ու ատելությունը հասել էին ամենաբարձր կետին։ Հուլիսի 3-ին ու 4-ին Լենինգրադի խոշոր գործարանների բոլոր բանվորները, կրոնշտատի նավատիկներն ու զինվորները դուրս յեկան զինված ցույցերով ու փորձ արին զբաղելու իշխանությունը։ Կերենսկին բանվորների դեմ ուղարկեց թնդանոթներ, և յունկերների ու ռազմաճակատից նոր վերադարձած, իրերին անտեղյակ, մոլորված խառը զորամասերի ոգնությամբ նրան աջողվեց զինաթափ անել ըմբոստացած մասսաներին։

6. Հուլիսյան ապստամբությունը ճնշելուց հետո, «դեմոկրատ» կերենակին գրոհ ավեց բոլոր հիւնները կուտակեցության վրա: Ամենաակա- նավոր բոլոր հիւնները՝ Տրոցկին, Լուսաչարսկին, Բասկովիչիկովը և ուրիշները կալանավորվեցին. Իլյիչին և Զինովյեվին բարեբախտաբար աջոգ- վեց թաքնվել (այլապես նրանց հետ ել նույնը կանային, ինչ վոր արին գերմանական դավա- ճանները, ընկերները՝ Կարլ Լիբկնեխտի և Ռոզա Լյուքսեմբուրգի հետ): Ժամանակավոր կառա- վարության հրամանով փակվեց «Պրավդա» թերթը: Բոլոր հիւնների մյուս հրատարակու- թյունները թույլ չէին տալիս ռադիմաճակա- ները ուղարկելու և և դա այն ժամանակ, իբր բուրժուական թերթերը տարածվում էին ազատ կերպով): Բայց ժամանակավոր կառավարու- թյան բեպրեսսիվ միջոցները ել ավելի բարձրա- ցրին բանվորական և զինվորական մասսաների համակրությունը դեպի բոլոր հիւնները կուտակ- ցությունը: Խորհրդի վերընտրությունների ժա- մանակ այնտեղից դուրս էին վաճառվում բոլոր դավաճանները: Լենինգրադում և Մոսկվայում հուլիսյան անցքերից հետո խորհուրդներում բոլոր հիւնները ահագին մեծամասնություն ունեին: 7. Կառավարությունը գնալով ավելի ու- ավելի յեր թեքվում աջ, Բեռլինի իրան ազատ

եք գրաւ: Համառուսական խորհրդակցության ժամանակ, վորը զուգարել եր կերենակին Մոսկ- վայում. (Լենինգրադում նա վախենում եր հեղափոխականորեն տրամադրված բանվորնե- րից ու զինվորներից. բայց Մոսկվայի բանվոր- ներն ել զիմավորեցին նրան սնբարեացա- կամությամբ. Մոսկվայի խորհրդակցության բացման ուր բանվորները, հյուրանոցնե- րի սպասավորները նույնիսկ, բողոքի գործա- դուլ տրեցին). բեռլինի գեներալները առանց թաքնելու կոչ էին անում ժամանակավոր կառավարությունը տապալելու և զինվորական զիկառատուրա կազմելու: Խորհրդակցությու- նից հետո, գերագույն հրամանատարը՝ ցարտ- կան գեներալ Կորնիլովը, ռադիմաճակաւից դուր- քը տարավ Լենինգրադի վրա՝ ժամանակա- վոր կառավարությունը տապալելու նպատակով. (ինչպես յերևաց հետո, այդ քայլը նա անում եր «սոցիալիստ» կերենակու համաձայնությամբ): Հակահեղափոխական հեղաշրջումի վտանգը միա- ցրեց բանվորների և զինվորների բոլոր ուժե- րը: Նրանց միահամուռ գրոհի տակ ջախջախ- վեց Կորնիլովի ափանայութան: Կորնիլովից խաբված զորքերը վերադարձան ճակատ, ինքը Կորնիլովը կալանավորվեց:

Կորնիլովյան ապստամբությունից հետո ա-

մենահետամնաց բանվորներն ու զինվորներն ել համոզվեցին ժամանակավոր կառավարության հակահեղափոխական լինելու մեջ և մասն բռյլ-շեխները գրոշի տակ:

բ. Ինչ պե՞տ է կաղա Բաղդեկը.

1. Փետրվարյան հեղափոխության մասին:— Ռուսական պատմություն խրեստոմատիան (յեր. 171-172, 172-174): Կին՝ Հոկտեմբերյան Հեղափոխությունը: Նովիցկի՝ Միապետությունից՝ պրոլետարիատի դիկտատուրան (յեր. 5-12):

2. Բոլշևիկներին մասին:— Ռուս. Պատմ. խրեստոմատիան (յեր. 176-179): Նովիցկի՝ ահա վերը (յեր. 13-42):

3. Հուլիսյան դեպքերի մասին:— Ռուս. պատմ. խրեստ. (յեր. 179-180):

գ. Զբույցի մեկնաբանումը.

Զբույցի հիմնական գաղափարները.

ա) Փետրվարյան հեղափոխությունը կատարել էյին պրոլետարիատը ու նրան միացած զինվորները:

բ) Բանվորական պատգամավորների նոր-հուրդը իր զոյություն առաջին իսկ սրվանից յերկրի փաստական իշխանությունն էր:

գ) Բուրժուական ժամանակավոր կառավարությունը ձգտում էր հեղափոխությունը լիկվիդացիայի յենթարկելու Մենշևիկներն ու ես-երները նրան աջակցում էին:

դ) Միայն բռյլշեխներն էյին վարում հաս-տատուն հեղափոխական զիծ:

ե) Մենշևիկական-եսերական կառավարու-թյան հակահեղափոխական դործունեությունը վանեց նրանից մասսաները:

զ) Հուլիսյան ապստամբությունը պրոլե-տարիատի առաջին փորձն էր իշխանությունը իր ձեռքը ձգելու:

է) Դեպքերի հետագա ընթացքը անխու-տափելիորեն տանում է դեպի բանվորների ապրո-տամբությունը կամ թե ցարական զենեղալ-ների նոր ավանդուրան:

Զբույցի տուշին մասը, վոր հարուստ է եֆեկտավոր (վատ) մոմենտներով, անհրաժեշտ է աժրապնդել ըստ կարելու ռժեղ կերպով: Հեղափոխություն պատճառները պարզելուց հե-տո (մասամբ հայանի յեն արդեն նախընթաց զբույցից), հեղափոխության մասսայական բնույթի պատկերը տալու նպատակով, կարգով 171—172): Բուրժուազիայի կողմից դեպի հե-ղափոխություն ունեցած վերաբերմունքը բնո-

բողբու համար բավական է հիշատակել Բոճյան-
կոյի կողմից թագավորին ուղարկված հեռագրի
բովանդակությունը (Նովիցկու գիրքը, 1 գլուխ)
և ժամանակավոր կառավարության մինիստրնե-
րի կազմը:

Հեղափոխության պատճառների (գլխավո-
րապես, պատերազմից հոգնելը) ժամանակավոր
կառավարության քաղաքականության հետ (Մի-
լյուկովի հուշագրերը) համեմատելը կամրա-
պընդի նախընթաց յեզրակացությունը: Մոտա-
վորապես զրույցը պետք է տանել հետևյալ վո-
գով:

—Վո՞րն էր ապստամբների գլխավոր պա-
հանջը...

Ի՞նչ պետք է անել հեղափոխական կա-
ռավարությունը: Կե, ուրեմն լսեցե՛ք՝ թե ինչ-
պես վարվեց Միլյուկովը և այլն:

Անկասկածելի վրդովմունքը, վորը առաջ
կգա ունկնդիրների մեջ, ամբասպնդել հայանե-
լով, վոր բանվորներն ու զինվորները քիչ չեն
վրդովվել, և վոր նրանց ճնշման շնորհիվ էր,
վոր հեռացան ատելի մինիստրները:

Հաղորդելով, վոր ժամանակավոր կառա-
վարության մեջ մտած էլին մենչեիկներն ու եսեր-
ները, զրույցը տանել հետևյալ վոգով:

Ի՞նչ քայլեր պետք է անել ին մինիստր

սոցիալիստները ժամանակավոր կառավարության
մեջ...

Ի՞նչ էլին ուզում ստանալ գյուղացիները
(հող)...

Ինչ էր պահանջում բանվոր դասակարգը
(8 ժամյա աշխատանքի որ)...

Ի՞նչ բանի էր
ձգտում ամբողջ ժողովուրդը: (Հաշտության)...

Այդ հարցերից հետո տալ կառավարության
հակառակ բնույթով ձեռնարկած միջոցների հա-
մառոտ ցանկը:

—Հողը Հիմնադիր ժողովից հետո: Գյուղա-
ցիական կոմիտեների կալանավորումը, մահվան
պատժի վերահաստատելը բանակի համար, զին-
վորական կոմիտեների բանտարկումը, հաշտու-
թյան փոխարեն՝ հարձակում և այլն:

Այնուհետև հարկավոր է անցնել բոյլշևիկ-
ներին դործունեության վերլուծմանը:

Ի՞նչպես էլին նախում նրանց վրա հեղա-
փոխության սկզբներում, ինչ էլին ասում է-
նինի մասին: Պատմել, թե ինչպես յեկավ Ռո-
սաստան լենինը, հիշատակել բոյլշևիկների հիմ-
նական լոգունքները, քաղվածքներ բերել էնի-
նի թեզիսներից (Ռուս. պատմ. խրեստ., յեր.
176—178):

Յեզրափակման հարց. համապատասխա-
նում է արդյոք, բոյլշևիկների դործունեությու-

նոր ժողովրդի պահանջներին: Դրական պատաս-
խան ստանալով շարունակել պատմել բոյլշևիկ-
ների հեղինակութունը տճելու և հուլիսյան
դեպքերի մասին:

Զբույցը այդպես դնելով՝ յեզրակացու-
թյունը բոյլշևիկների և հեղափոխության դերի
մասին բղխում է ինքն իրան:

Մասսաների կողմից դեպի ժամանակավոր
կառավարութիւնն ունեցած վերաբերմունքի
փոխվելը և բոյլշևիկների գործունեութիւնը
պատկերացնել, պատմելով Մոսկվայի խոշորակ-
ցության և Կորնիլովյան ավանտյուրայի մա-
սին:

Իբրև ընդհանուր յեզրակացութիւն, նոր
հեղափոխության անհրաժեշտութիւնն ու ան-
խուսափելիութիւնը:

Ներկա զրույցը շրջափում է փոշշառ հետու ան-
ցյալին՝ վերաբերող անցքերը: Նրանց մասին
զաղափար և վորոշ աեղեկութիւններ ունի ա-
մեն մի ունկնդիր: Քաղղեկը անհրաժեշտ է,
փոր հնարավորութիւն տա ամենամեծ չափով
արտահայտվելու և պատմելու հիշողութիւննե-
րը: Անձամբ պատմել այն միայն, փորը ունկն-
դիրներին փորոշակի կերպով հայտնի չէ կամ
խառնափնթորված է նրանց հասկացողության
մէջ:

Դ-րդ ԶԲՈՒՅՑ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ա. Զբույցի բովանդակությունը.

Հոկտեմբերի 25-ին նշանակված երևուող-
ների Համառուսական II-րդ համագումարը: Պատգա-
մավորների մեծամասնությունը բոլշևիկների կողմն
է: Այդ հանգամանքը կանխորոշեց ապստամբության
հարցը: Բոլշևիկների, բանվորների, զինվորների ու
հավաստիների ուժերով ժամանակավոր կառավարու-
թյունը տապալվեց: II-րդ Համագումարը հայտարարեց
եւրոպական իշխանությունն ու կազմակերպեց ժո-
ղովրդական Կոմիսարների եւրոպա: Հրատարակեց զեկ
րեաներ հաշտությանմասին, հողի ու բանկերի ազգայ-
նացման մասին: Կերենսկին կամենում եր հակահե-
ղափոխական զորքերի ոգնությունը տապալել եւր-
ոպացիների իշխանությունը, բայց պարտություն կրեց
ու փախավ արտասահման: Եւրոպային նոր իշխա-
նությունը բանվորների ու զինվորների ուժերով
տարածվեց ամբողջ Ռուսաստանում:

1. Ժամանակավոր կառավարութիւնը յուր
զավաճանական քաղաքականութեամբ իրանից
հեռ վանեց աշխատավոր խավերը: Յուր հետե-
ւում մասսաներ շունենալով, նրա իշխանութիւնը
տնուանով եր միայն: Կորնիլովյան ավանտյու-
րան ցույց տվեց, փոր բեակցիան նորից հա-
լութիւն կանխ, յիթե ժամանակին չկազմա-

կերպով աշխատավորութեան միատարր ուժեղ իշխանութիւն։ Բայց վոչ ժամանակավոր իշխանութիւնը, վոչ ել նրա դրդիչները (տալկաշները) — մենշևիկներն ու եսերները — բոլորովին չեյին ուղղւած այդ բանը հասկանալ։ Յուր ամբողջ անվանական իշխանութիւնը կառավարութիւնը ուղղեց հեղափոխութիւնը հեռոնեւեթուացնելու նպատակին։ Գաղտնի հրաման արձակեց հեղափոխութեանը հավատարիմ մնացած զորամասերը քաղաքից դուրս հանելու մասին, իբր թե ճակատները ուժեղացնելու նպատակով։ Միեւնոյն ժամանակ Լենինգրադի խորհուրդը տեղեկութիւններ ստացավ, վոր ճակատից վերջնում են կողակներ զլվիզիաները և տանում դեպի Լենինգրադ։ Այդ ձեռնարկութեան դավաճանական նպատակը ակներեւ եր։ Հեղափոխութեանը վտանգ եր սպառնում։ Հարկավոր եր արտակարգ միջոցներ ձեռք առնել հեղափոխութեան նվաճումները պաշտպանելու։ Այդ նպատակով Լենինգրադի խորհուրդը վորոշեց կազմել Ռազմա-Հեղափոխական կոմիտե հեղափոխութիւնը պաշտպանելու համար։ Մենշևիկներն ու եսերները հրաժարվեցին մասնակցել Ռազմա-Հեղափոխական կոմիտեին։ Դա մի ավելորդ անգամ ել մերկացրեց Լենինգրադի պրոլետարիատի առջև այդ կուսակցութիւնների դավա-

ճանութիւնն ու վախկոտութիւնը։ Ռազմա-Հեղափոխական կոմիտեյում աշխատում եյին բոյլշևիկները և ձախ եսերները, վերոնք բաժանվել եյին աջակողմեաններից ու դեռ ևս հեղափոխական տրամադրութիւն ունեյին։ Ռազմա-Հեղափոխական կոմիտեն սերտ կապ հաստատեց քաղաքի բոլոր զորամասերի հետ ու հրաման արձակեց, վորպեսզի վոչ մի զորամաս չհեարձակեց, վորպեսզի վոչ մի զորամաս չհեռանա քաղաքից առանց նրա թույլտվութեան։ Ռազմա-Հեղկոմի յերկրորդ քայլն եր կարմիր բանվորական գվարդիայի հեղափոխութեան այդ հավատարիմ պաշտպանի, զինումը։ Այդպիսով Ռազմա-Հեղկոմը իրա համար ստեղծեց ամուր հենարան առաջիկայում հեղափոխական գործութիւնները զարգացնելու նպատակով։

2. Հոկտեմբերի 25-ին նշանակված եր խորհուրդների Համառուսական II-րդ համագումարը։ Պատգամավորները Ռուսաստանի գանձարան մասերից սկսել եյին հավաքվել։ Խորհրդային շրջաններում տիրում եր բարձր տրամադրութիւն։ Ամենքի համար ել պարզ եր, վոր համագումարը ահադին մեծամասնութիւն եւ տալու բոյլշևիկներին և ձայն կտա իշխանութիւնը խորհուրդներին տալու համար։

Ժամանակավոր կառավարութիւնը նկատում եր այդ բոլոր պատրաստութիւնները

զգում եր վոր մոտեցել է իր վախճանը, վոր
ամբողջ յերկրում նա վոչ մի հենարան չունի,
և օյնուամենայնիվ ամուր կերպով շարունա-
կում եր կառչած մնալ իր ծաղրական իշխանու-
թյանը: Իր հեղինակութունը, թեկուզ ահա-
բեկված բուրժուազիայի աչքում, բարձրա-
ցնելու համար, ժամանակավոր կառավարու-
թյունը զնաց ցարական հարթված ուղիով
յունկերների ուժերով նա հարձակվեց «Պրափ-
յա» ի տպարանի վրա, ջարդ ու փշուր արեց
նրան ու կնքեց մուտքը: Ռազմա-Հեղափոխա-
կան կոմիտեն ուղարկեց զինվորների մի խումբ,
վորոնք պոկեցին զաների վրայից դռնը և
խմբազրույթյունը հնարավորութուն ստացավ
շարունակելու թերթի տպագրությունը:

Այդ քայլը արդեն բացարձակ ընդդիմու-
թյուն եր ժամանակավոր կառավարության
հրամաններին: Հասավ վճռական բուլեն: Ռազ-
մա-Հեղափոխական կոմիտեն զենքի կանչեց բոլոր
կարմիր զվարդիական շուկատները, հեղափոխա-
կան զորամասերը և ապա սկսեց արշավանք
Չմերային պալատի վրա, ուր այդ ժամանակ
նիստ ունեւ ժամանակավոր կառավարությունը:
Կր հշտառը ապստամբներին ռզնության ուղար-
կեց «Սվրորա» հաճանավոր: Ժամանակավոր կա-
ռավարության կողմն էլին միայն մի քանի

յունկերական զպրոցներ: Կարճատև կռիւց հե-
տո, բոլոր իշխները զրավեցին փոստ-հեռագրա-
տունը, հեռախոսական կայանը և կառավարչա-
կան բոլոր հաստատությունները: Վերջապես
զրավեց նույնպես Չմերային պալատը: Նրան
պաշտպանող յունկերները անձնատուր յեղան և
զինաթափ արվեցին: Մինիստրները կալանա-
վորվեցին. մեծ զժվարությամբ ապստամբու-
թյան զեկավարներին աջողկեց փրկել նրանց
կառաղած ամբոխի ինքնադատատանից: Այնու-
ամենայնիվ կերենսկուն աջողկեց փախչել:

3. Հոկտեմբերի 25-ին կառավարական բո-
լոր հիմնարկությունները անցան ապստամբ
բանվորների և զինվորների ձեռքը: Նույն սրբ
յերեկոյան բացվեց Խորհրդների Համառուսական
II-րդ համագումարը: Համագումարը հա-
վանություն տվեց կատարված հեղաշրջմանը
ու վարչեց ամբողջ իշխանությունը պահել
Խորհուրների ձեռքում: Առաջին իսկ նիստում
ստեղծվեց ժողովրդական կոմիտեների Խոր-
հուրդ, իբրև Խորհրդային իշխանության գործա-
դիր մարմինը: Ժողովրդական կոմիտեների
Խորհրդի գլուխ կանգնեց հեղափոխության ա-
ռաջնորդ բնիկ Լենինը: Միննույն նիստում բն-
գունվեցին յերեք կարևոր վորսշումներ. հաշ-
տության, հողի սոցիալիզացիայի ու բանկերի

ազգայնացման մասին: Դրանով Խորհրդային կառավարութիւնը մի ավելորդ անգամ եւ ապացուցեց, Վոր նրա խոսքերն ու գործերը իրարից չեն տարբերուում:

4. Մինչդեռ Կերենսկին, վորին աջողվել եր ազատվել ապստամբված պրոլետարիատի ձեռքերից, շտապեց դեպի ռազմական ճակատը, կանչելու ժամանակավոր կառավարութեանը «հավատարիմ» զորքերին, վորպեսզի նրանց ոգնութեամբ ջախջախեն հեղափոխութիւնը: Նրան հաջողվեց մոլորեցնել կողակների մի դիվիզիան, վորի հրամանատարն եր հայտնի հակահեղափոխական գեներալ Կրասնովը: Սպիտակ գվարդիականներին ղիմավորելու ուղարկված Կարմիր Դվարդիայի հետ ունեցած առաջին իսկ ընդհարման ժամանակ, կողակները անձնատուր յեղան: Նրանց հետ բանակցութիւն վարելու ժամանակ պարզվեց, վոր Կերենսկին խաբել ե նրանց. նա նրանց կանչել եր հակահեղափոխութիւնը ճնշելու պատրվակով: Վրդովված կողակները ուղում եյին Կերենսկուն տալ ժողովրդի ձեռքը: Բայց նա դարձյալ կարողացավ փախչել, այս անգամ ընդմիջտ Ռուսաստանի սահմաններից: Այդ փաստը ավելորդ անգամ ընդգծեց թե ով առաջինը սկսեց քաղաքացիական պատերազմը:

Մոսկվայում կռիվը սպիտակ գվարդիականներին դեմ տեղեց ավելի յերկար ու ավելի համառ. սակայն այնտեղ ել բանվորները հաղթանակեցին: Մոսկվային ու Լենինգրադին հետևեց հեղաշրջում Ռուսաստանի բոլոր քաղաքներում:

Այդպես կատարվեց Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը ամբողջ աշխարհում առաջին հեղափոխութեանն ե, վորի ժամանակ բանվոր դասակարգը յուր ձեռքն առավ իշխանութիւնը: Հաղթութիւնը կարելի յեղավ տանել միայն շնորհիվ բոլոր աշխատավորների սերտ միութեան և Ռուսաստանի կոմունիստական կուսակցութեան ու նրա առաջնորդ ընկ. Լենինի դեկավարութեան:

Բ. Ինչ պիտի կարգա բաղդեկը.

1. Հոկտեմբերյան ապստամբությունը Պիսեռում. Ռուսական պատմ. խրեատմատիան (յեր. 6—8, 185—188):

2. Մոսկվայի հոկտեմբերյան ապստամբության մասին. նույն տեղում (յեր. 8—13):

3. Բանակում կատարված հեղափոխության մասից:

Նույն տեղում (յեր. 13-15): Կին, «Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը»:

Գ. Զբոսայգի մեկնաբանումը.

Զբոսայգի հիմնական մտքերը.

ա) Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը ժամանակավոր կառավարության հակահեղափոխական քաղաքականության անխուսափելի հետևանքն էր:

բ) Մենշևիստական և եսերների կուսակցությունները բանվորների ու գյուղացիների հաղթությունից հետո անցան հակահեղափոխության բանակը:

գ) Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը կատարել էլին բանվորներն ու զինվորական մասնակցները:

դ) Բոլշևիկները Հոկտեմբերյան հեղափոխության կազմակերպողներն ու ղեկավարողներն էլին:

Ինչպես նախընթաց զրույցը, այնպես էլ այս զրույցը սլարունակում է նյութեր մոտիկ անցյալից: Զբոսայգի նպատակն է կարգի բերել նրանց, հասկանալի դարձնել այն բոլոր մութ տեղեկությունները, վերը ունեն ունենդիրները:

Ժամանակավոր կառավարության, մենշևիկների և եսերների դավաճանությունը նրանց համար բավականաչափ սլարգված է արդեն նախընթաց զրույցից: Ուստի, անելով զրանից հե-

տևող յեզրահացությունները: Տարեկավոր է անցնել Հոկտեմբերի 25-ի ղեպքերի նկարագրությունը: Անհրաժեշտ է արձանագրել Լենինգրադի հեղափոխության համարյա անարյուն բնթայքը, իբրև ժամանակավոր կառավարության անահություն լավագույն ցուցարարը:

Պատմելու մեթոդը մնում է նույնը, ինչ վոր նախընթաց զրույցում էր: Անհրաժեշտ է, կարելի յեղածին չափ, բնդարձակ կերպով սլատագործել ունենդիրների հիշողությունները: Շատ ցանկալի կլիներ կազմակերպել հիշողությունների յերեկո:

8-րդ ԶրոնՅՑ

ԲՍՆՎՈՐՆԵՐԻ ՅԵՎ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻ ՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՈԿԿՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹՅԱՄԲ

Ա. Զբոսայգի բովանդակությունը.

Գյուղացիությունը, համագվելով ժամանակավոր կառավարության դավաճանության մեջ, միացավ Հոկտեմբերյան հեղափոխությանը: Խորհրդային յեխանության ձևով առավ միջոցները հողային յեկ հաճության հարցերում նրան դարձին Խորհրդային կառավարության հավասարիմ գաճակիցը:

1. Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը կատարեց բանվոր դասակարգը բոլշևիկների ղեկավարությամբ: Բայց հեղափոխության աջո-

գլուխը կախած եր այն բանից, թե ինչպէս կվերաբերվի հեղաշրջմանը գյուղացիութիւնը:

Իսկուհի նախընթաց զրույցներէից հայտնի չէ, թե ինչպէս փոխվեց գյուղացիութեան գերաբերմունքը դեպի ժամանակավոր կառավարութիւնը: Սկզբում, ինչպէս առհասարակ ամբողջ անգիտակից աղգարնակութիւնը, գյուղացիութիւնն եւ մեծ հույսեր եր դնում ժամանակավոր կառավարութեան վրա. նա անհամբերութեամբ սպասում եր նրանից հողային ցավոտ հարցի լուծումը: Եսերներէ կուսակցութիւնը, վոր ինքն իրան ներկայացնում եր գյուղացիական կուսակցութիւն, բայց իրապէս ցույց տվեց գյուղական կուլակներէ (վաշխառուներէ) կուսակցութիւն, համարում եր գյուղացիներին իր «հավատարիմ հպատակները»: Իսկապէս, եսերներէ գեղեցիկ խոսքերը և նրանց «հող և ազատութիւն» խոստումները հեղափոխութեան սկզբում մեծ աջողութիւն եյին վայելում գյուղացիութեան մեջ: Գյուղացիութեան վերաբերմունքը դեպի բոլշևիկները կասկածոտ եր. այն պատմութիւններն ու լուրերը, վոր տարածում եյին բուրժուազիան և եսերները բոլշևիկներէ մասին, իբրև Գերմանիայի լրտեսներէ և այլն, առաջի ժամանակնե-

րում հետ մղեցին գյուղացիներին բոլշևիկներէից: Գյուղացիութիւնը հավատացած եր, վոր ստացված ազատութիւնից հետո, եսերները հող և հաշտութիւն կբերեն նրանց համար:

Մինչդեռ ամիսները անցնում եյին ամիսներէ վրայից: Ժամանակավոր կառավարութեան մեջ մինիստրները փոփոխվում եյին այնպէս, ինչպէս վոր աղայի ձեռնոցները, իսկ զրանից գյուղացիներէ զրուխտները ամենևին չլավացավ, այլ վատթարացավ: Կերենսկին կայուն դներ նշանակեց գյուղական մթերքներէ համար, շուկայի գներից շատ ավելի պակաս և հարկադրում եր գյուղացիութեանը վաճառելու այդ գներով: Քաղաքային մթերքները թանգանում եյին, քայքայումը որիցոր ավելի յեր խորանում:

Եսերներէ պարագլուխ Չերնովը, գտնալով հողադործութեան մինիստր, ամենեվին չեր շտապում տալու կալվածատիրական հողերը գյուղացիներին: Նա սկսեց զիտականորեն տնտեսասիրել հողային հարցը, իսկ նրա լուծումը նա թողեց Հիմնադիր Ժողովին, վորի գումարումը ավելի ու ավելի յեր հետաձգվում:

Գյուղացիութեանը, սակայն, զգվեցրեց իր «մուծիկներէ» մինիստրի (Չերնովը այսպէս եր անվանում իրան անվանել) զիտական աշխատանք-

ներին սպասելը. նա կազմակերպեց տեղե-
րում կոմիտեներ, փորոնք անձամբ սկզբե-
ցին լուծել հողային հարցը: Այն ժամանակ ներ-
քին գործերի մինիստրը կարգադրեց կաշանավո-
րել գյուղացիական կոմիտեներին: Տեղերում
իշխում էին ժամանակավոր կառավարութ-
յան նշանակած կոմիսարները, մեծ մասամբ
կալվածատերերից և տեղական բուրժուազիա-
յից:

Ժամանակավոր կառավարության ձեռք
առած այդ բոլոր միջոցները վերջապես
բաց արին գյուղացիության աչքերը: Ար-
դեն գյուղացիական միութան Համառուտա-
կան համագումարում գյուղացիները մեծ ուշա-
դրութեամբ լսեցին ընկ. Լենինի ճառը: Հեռ-
ըզհեռ բոլոր բնակիչների շարժման մասին տա-
րածված լեզենդան կորցնում էր յուր փոքրի
տակի հողը գյուղացիական շրջաններում: Ար-
ձակուրդով տուն յեկած գինիորները, փորպե-
սով զիտակից տարր, վաղուց ի վեր բոլորե-
վիկների կողմն անցած ոգնում էին գյուղացի-
ներին բմբուհեղ բոլորեվիկների բռնած դիրքի
ճշտությունը: Խորհուրդների Համառուտական
II-րդ Համագումարի շնորհունները հողային հար-
ցի մասին, նրանց ընդունած գյուղացիական
պատգամավորների ղեկավարացիան վերջնականա-

պես դարձրին գյուղացիներին Խորհրդային իշ-
խանության ու նրա առաջնորդի—կոմունիստա-
կան կուսակցության հավատարիմ բարեկամները:
Գյուղացիները իրանց անձնվիրությունը Խորհր-
դային իշխանությանը ապացուցեցին բաղաձա-
ցիական պատերազմի բոլոր ճակատներում
մղած իրանց անձնվիր կռիվներով: Միայն
քանի որ դասակարգի ու գյուղացիության սերտ
միությունը կարողացավ պահպանել աշխատա-
վորների իշխանությունը, Հնայելով վոր Խոր-
հրդային Ռուսաստանը կտրված էր ամբողջ
աշխարհից: Այդպիսի միությունը հնարավոր էր
միայն բոլորեվիկների (այժմ Ռուսաստանի կո-
մունիստական կուսակցության) ղեկավարու-
թյամբ, վորը տասնյակ տարիների ընթացքում
ապացուցեց յուր անձնվիրությունը բանվորների
ու աշխատավոր գյուղացիության շահերին:

Հետագա հալթանակները անտեսական ճա-
կատում և նոր կյանքի շինարարության մեջ
հնարավոր կլինեն այն ժամանակ միայն, յեթե
քանվորները ու գյուղացիները միությունը և
ազնվի ամրապնդվի:

9-րդ ԶՐՈՒՅՑ

ՈՌՈՍԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒ-
ԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԸ

Ա. Զրույցի բովանդակությունը.

Կարմիր գվարդիան կազմակերպել էին բայլե-
վիկները ժամանակավոր կառավարության գեմ կոիվ
մղելու յեվ հեղափոխությունը պաշտպանելու համար:
Հակահեղափոխության առաջխաղության ժամա-
նակ Կարմիր Գվարդիան վերածվեց Կարմիր բա-
նակի: Ու. Կ. Կ.-ն ղեկավարությամբ Կարմիր բանակը
գարձավ Խորհրդային իսխանության անցկուն պաշ-
պանը: Կարմիր բանակը Հոկտեմբերի զավակն է ու
նրա հավասարիմ պաշտպանը: Հոկտեմբերյան հեղա-
փոխության սոնը կապիտալիզմի ճնշումներից ազա-
նագրվելու համար մղած կռվի սոնն է յեվ ցույց է
տալիս ճանապարհը գեպի նորանոր հաղթանակներ:

1. Յերբ ժամանակավոր կառավարության
անանկությունը և հակահեղափոխական ապրա-
տամբության վտանգը դարձան ալիքերի փառ-
սեր, բոյլշեվիկների կուսակցությունը սկսեց
կազմակերպել Կարմիր Գվարդիան բանվորներից:
Հին բանակը ցարական ռեժիմի ազդեցության
ներքո և ժամանակավոր կառավարության վա-
րած քաղաքականության հետևանքով կազմա-
լուծվում էր: Միայն այն բանվորները վորոնք

փորձել էյին ցարիզմի բոլոր «սքանչելիքները»
կոփվել էյին սոցիալիզմի համար մղած կռվում,
քնդունակ էյին պաշտպանելու հեղափոխու-
թյունը: Կարմիր Գվարդիան բոյլշեվիկների կու-
սակցության մարտական ջոկատն էր, վոր կռիվ
եր մղում ժամանակավոր կառավարության դեմ:
Յերբ հեղափոխությունը հաղթեց և իշխանու-
թյունը անցավ աշխատավորության ձեռքը, Կար-
միր Գվարդիան դարձավ խորհրդային իշխանու-
թյան հենարանը:

2. Սակայն հակահեղափոխությունը այդ-
չափ հեշտությունամբ չեր տալիս յուր դերքերը:
Ամբողջ աշխարհի բուրժուազիայի ողնությամբ
հակահեղափոխությունը բազմաթիվ ճակատնե-
րից մեկնում էր յուր թաթերը այն գործարան-
ներին ու հողերին, վորոնք չբաված էյին աշխա-
տավոր ազգաբնակչության ձեռքը: Ճարական
գեներալները, կալվածատերերն ու կապիտալիստ-
ները ձգտում էյին ջախջախել հաղթանակած
հեղափոխությունը: Այն ժամանակ Կարմիր Գր-
վարդիայից ծնունդ առավ Կարմիր Բանակը: Ամ-
բողջ աշխատավոր ազգաբնակչությունը հրաջան
վերցրեց հեղափոխության նվաճումները պաշտ-
պանելու: Ռուսաստանի կոմունիստական կու-
սակցությունը, Հոկտեմբերյան հաղթանակների
այդ ղեկավարը, այստեղ էլ զուլիս կանգնեց հե-

դավաճանութեան պաշտպանութեան գործին: Կուսակցութեան լավագուշն ուժերը ավելց բանահաւիւն, բնդարձակ ազիտացիա սկսեց կարմիր բանակայիններէ մեջ, և նրա զեկավարութեամբ բանվորներն ու գյուղացիները դարձյալ հաղթեցին թշնամուն կովի մեջ:

3. Չնայելով, Վոր կարմիր բանակայինները լավ չեյին վարժված, լավ չեյին զինված, հագնված ու կերակրվում, չնայելով, Վոր գործ ունեյին ավելի ուժեղ թշնամու դեմ, անուսամենայնիվ կարմիր Բանակը զարմացրեց ամբողջ աշխարհը յուր հերոսական հաղթութեաններով: Դա հնարավոր եր միայն Ռուսաստանի Կոմունիստական կուսակցութեան զեկավարութեամբ, շնորհիվ այն մեծ աշխատանքի, Վորը տանում եր նա կարմիր բանակայիններէ գիտակցութեանը ու հեղափոխական վոզին բարձրացնելու գործում:

4. Կարմիր Բանակը, շնորհիվ Ռ. Կ. Կ. դարձավ Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեաններէ Միութեան համատարիմ և մատահելի պաշտպանը: Շնորհիվ կարմիր Բանակի հերոսականութեանն ու անձնութեանը, Մ. Խ. Հ. Մ. աշխատավոր մասսաները հնարավորութեան ստացան զիմելու նոր կյանքի

չինարարութեանը, մոռանալով հին ժառանգակների բոլոր արհավիրքները:

Ռուսաստանի վերածնութեանը, նրա հզորութեան ամրապնդումը, լայն մասսաների բազաքակրթութեան և գիտակցութեան բարձրանալը Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան պատգմներն են:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան տոնը, նոյն ժամերի 7-ին, ամբողջ աշխատավորութեան տոնն է: Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան տոնը հիշեցնում է կապիտալիզմի լծից աշխատավորներին ազատագրելու համար մղած կովի անցյալ հերոսական շրջանի մասին: Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան տոնը նշում է նոր հաղթանակների ուղին, ցույց է տալիս աշխատանքի ու ազատութեան թագավորութեան մոտիկ լինելը:

բ. Զուլցի մեկնարանումը.

Յերկու վերջին գրույցները անցած ցիկլի խորացրած կրկնողութեանն է. Նրանք նպատակ ունեն.

ա) Ընդհանուր յեղրակացութեաններով միացնել այն բոլոր տեղեկութեանները, Վոր ձեռք են բերել ուկնդիրները բանվորական և գյուղացիական շարժման պատմութեանից: Հիմ-

նական յեզրակացութիւնը պետք է լինի բան-
վորների և գյուղացիների սերտ միութեան և
Ռ. Կ. Կ. դրոշի շուրջը համախմբվելու ան-
հրաժեշտութիւնը:

բ) Սառագել յուր ցիկլի յուրացման առա-
ջադիմութիւնը:

գ) Միացնել բոլոր այն աեղեկութիւնները,
վորոնք ստացվել են ամբողջ ցիկլից ընդհանրա-
պես խոհրդային և մասնավորապես Կարմիր
Բանակի շինարարութեան գործնական նպատակ-
ների մասին:

Վորչափ վոր այդ գրույցները կրկնութիւն,
ստուգումն են անցածներին, վորչափ վոր նրան-
ցում փաստական նոր նյութ չի արվում, ուստի
անցնելու մեթոդն էլ պետք է լինի բացառա-
պես հարց ու պատասխաններով: Քաղղեկի
գործը պետք է լինի անցյալի վերաբերյալ հար-
ցեր դնելը: Ի հարկե, կա չպետք է լինի չոր
ու ցամաք հարցաքննութիւն, վորը շատ քիչ
կարող է հետաքրքրել լսարանը. բայց ժամա-
նակակից հարցերից հարկավոր է ստեղծել ան-
ցյալի ամբողջական պատկերը: Այդ գրույցների
յուրաքանչյուր միտքն ունկնդիրները պետք է
հաստատեն նախընթաց գրույցներից առած
փաստերով:

Որինակ. այն հարցին՝ թե ինչով է դա-
նագանձվում Կարմիր Բանակը ցարական բանա-
կից, անհրաժեշտ է ստանալ ունկնդիրներից
փաստերը, յերբ ցարական բանակը ոգնում էր
բանվորների ու գյուղացիների խլրտումները
ճնշելու:

Բանվորների և գյուղացիների միութեան
անհրաժեշտութիւնը ցույց տալու համար հար-
կավոր է, վոր ունկնդիրները սլաոմեն, թե ինչ
հետեանքների եր հասցնում շարժումների բա-
ժանվածութիւնը:

Միայն այն դեպքերում, յերբ փաստերը
մոռացված են, քաղղեկը պետք է մանրամաս-
նորեն վերականգնե այդ փաստերը հիւ-
շողութեան մեջ:

ՅԱՆԿ

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍԲ
ԱՌԱՋԱԲԱՆ

68

3

5

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

I Յ Ի Կ Լ

ԲԱՆՁՈՐ ԳԱՍԱԿԱՐԳԻ ՅԵՎ Ռ.
Կ.Կ. ԳԻՈՇԻ ՏԵԿ

14

II Յ Ի Կ Լ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒ-
ԹՅԱՆ ՆՂԸ ՃՈՒՄՆԵՐԸ

15

III Յ Ի Կ Լ

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆ ՀՈԿ-
ՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆՂԱ-
ՃՈՒՄՆԵՐԻ

19

IV Յ Ի Կ Լ

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԸ Ռ.Կ.Կ. ՅԵՐ ԿՈ-
ՄԻՆՏԵՐՆԻ ԳԻՈՇԻ ՏԵԿ

21

Զ Ր Ո Ւ Յ Յ 1

ՅԱՐԱԿԱՆ ՌԵԺԻՄԸ	22
Ա. Զրույցի բովանդակությունը	22
1. Հոկաեմբերյան Հեղափոխու- թյան տոնը	23
2. Յարական Ռեժիմը	25
Բանվորների և գյուղացիների զրու- թյունը	26
Բ. Նյութեր I-ին զրույցի համար	28
1. Քաղղեկը ինչ պիտի կարգա I զրույցի մասին	31
Գ. Բացատրություն I զրույցի մասին	32
I Ծանոթություն լսարանի սեր	33
II Պատմելու մեթոդները	35
Ա. Դասախոսական մեթոդը	37
Բ. Հարց ու պատասխանի մեթոդ	42
Գ. Հարմարեցրած մեթոդ	44
III Ցուցադրական ձեռնարկները	45
IV Զրույցի նախապատրաստությունը	51

Զ Ր Ո Ւ Յ Յ 2

ԻՆՉՊԵՍ ԵՅԻՆ ՊԸՅՔԱՐՈՒՄ ԲԱՆ-
ՎՈՐՆԵՐԸ, ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐԸ ՅԱՐԱԿԱՆ
ՌԵԺԻՄԻ ՓԵՄ.

Ա. Զրույցի բովանդակությունը	57
Բ. Յերկրորդ զրույցի նյութը	63

Գ. Զրույցի մեկնաբանությունը 67

Զ Ր Ո Ւ Յ Յ 3

ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ԿՈՒՍԱԿՅՈՒԹՅՈՒ-
ՆԸ, (ԲՈՅԼՇԵՎԻԿՆԵՐԸ) ՀԵՂԱՓՈՒՄ-
ԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐ.

Ա. Զրույցի բովանդակությունը	73
Բ. Ինչ պիտի կարգա քաղղեկը	83
Գ. Զրույցի մեկնաբանումը	84

Զ Ր Ո Ւ Յ Յ 4

1905 ԹՎԱԿԱՆԸ.

Ա. Զրույցի բովանդակությունը	88
Բ. Ինչ պիտի կարգա քաղղեկը	99
Գ. Զրույցի մեկնաբանումը	100

Զ Ր Ո Ւ Յ Յ 5

1914—17 Թ. Թ. ՊԸՏԵՐԱԶՄԸ.

Ա. Զրույցի բովանդակությունը	103
Բ. Ինչ պիտի կարգա քաղղեկը	111
Գ. Զրույցի մեկնաբանումը	112

Զ Ր Ո Ւ Յ Յ 6

ՓԵՏՐՎԱՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈՒՈՒԹՅՈՒՆԸ.

Ա. Զբույցի բովանդակութիւնը	117
Բ. Ինչ պիտի կարդա քաղղեկը	132
Գ. Զբույցի մեկնաբանումը	132

ԶԲՈՒՅՑ 7

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ.

Ա. Զբույցի բովանդակութիւնը	137
Բ. Ինչ պիտի կարդա քաղղեկը	143
Գ. Զբույցի մեկնաբանումը	144

ԶԲՈՒՅՑ 8

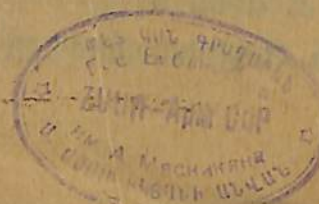
ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ՅԵՎ ԳՅՈՒՂԱՅԻ-
ՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՒ Կ. Կ. ՂԵԿԱ-
ՎԱՐՈՒԹՅԱՄԲ.

Ա. Զբույցի բովանդակութիւնը	145
--------------------------------------	-----

ԶԲՈՒՅՑ 9

ՌՈՒՍԸՍՏԱՆԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ
ԿՈՒՍԼԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ և ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԵԿԸ.

Ա. Զբույցի բովանդակութիւնը	150
Գ. Զբույցի մեկնաբանումը	153

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0211145

ԳԻՆՆ Ե 40 ԿՈՊ.

**ՀԱՅԿ. ԽՄԲԱԳՐ.-ԶՐԱՏ. ԿՈԼԼԵԳԻԱՅԻ ԶՐԱՏԱՐԱ-
ԿՈՒԹՅԱՄԲ ԼՈՒՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ**

Գինը.

1. Եճվալդ, Հրաչյանա-հրաձգային գործ—
փոխ. Գ. Կարանյան 35 կ.
2. Լ. Տրոցկի, Կարմիր հուշատետր—
թարգմ. Գ. Տ.-Ա. 20 կ.
3. Գորլովսկի, Բանվոր դասակարգի և Ռ.
Կ. Կ. զբոլի տակ— թարգմ. Լ. Դանելյան . 40 կ.

ՏՊԱԳՐՎՈՒՄ Ե

1. Կոզլովսկի, Քաղաքակրթ. I, II և III ժառ.
2. Քաղաքակրթ. հուշատետրը: